# AL LIAMM

## TIR NA N-OG

NIVERENN 43
MEURZH - EBREL 1954

# AVIEL SANT MAZHE

Priz : 250 lur ha 30 lur mizoù kas

Goulenn digant an Ao. beleg L. ar Floc'h,
Pensionnat St Pierre, Saint-Brieuc. - C.C. Rennes 342-12

# AN ANTEKRIST

Tangi MALMANCHE

War baper kaer : 320 lur ; war baper boutin : 180 lur

# AR SPONTAILH

Jarl PRIEL

War baper kaer : 480 lur ; war baper boutin : 350 lur

# AQUIS SUBMERSUS

STORM, *tr.* P. DENEZ

War baper kaer : 280 lur ; war baper boutin : 150 lur

# KLENVED AN TOGN

*pezh-c'hoari fentus*

gant Jarl PRIEL

War baper kaer : 150 lur ; war baper boutin : 100 lur

# ALI BABA HAG AN DAOU-UGENT LAER

*brezhoneg : Jakez KONAN*

*100 lur*

30 lur mizoù kas

P. BODENAN, 3, chemin des Potiers, ERGUE-ARMEL
Quimper - C.C.P. 212-23 Rennes

# AL LIAMM

**Tir na n-ôg**

Meurzh - Ebrel 1954

10et BLOAVEZH

AL LIAMM

HE DEUS

409 KOUMANANTER

# TAOLENN


Fiziañs, *gant Ronan Huon* ..... 3

Baleadenn, *gant E. Ar Rouz* ..... 4

Piv en deus lavaret, *gant Rojer Brisson* ..... 5

Diwanenn d' an Amheol, *gant Gunnar Ekelöf (br. G. Pennaod)* ..... 6

N'eus tonkadur ebet, *gant J. Slowacki (br. P. Denez)* .. 7

Dastumad Pennwern :
Garand ar vriz ..... 8

Endervezh, *gant Y. Olier* ..... 11

An Den-Meur, *gant J. Konan* ..... 14

Blev Miriam, *gant Issak Samokovlia (tr. Y. Drezen)* .. 28

Penaos e adsaver ur yezh, *gant Ceinwen Thomas (tr. P. Denez)* ..... 33

Ar Gouezeleg, *gant Per Denez* ..... 39

Kad Mag Muccrime ..... 46

Ar paotr div wech reuzeudik, *gant Benead* ..... 56

Notennoù lenn ..... 57

Notennoù ..... 66


*Pep gwir miret strizh*

# FIZIANS

*Klemm a reer. Meur a abeg a zo da glemm hag atav e kaver abegoù mat. Seul bouezusoc'h a se eo dioskleriañ ivez hor plijadur pe hor fiziañs p' hon eus abegoù da harpañ ar re-mañ. Rak dalc'hmad hon devez fiziañs e don hor c'halon, n' eus forzh penaos e tro an traoù hag en desped d' hor c'hlemmadennoù.*

*En niverenn ziwezhañ e c'houlennemp digant hol lennerion hor skoazellañ da dizhout 400 koumananter. Ne ziskredemp ket warnoc'h ha koulskoude ez eo aet an darvoudoù buanoc'h eget na soñjemp peogwir e daou viz hon eus gonezet 24 lenner nevez ha tizhet evelse 409 koumananter. Trugarez eta d' an holl. Ma kendalc'h evelse hor bo 450 koumananter a-benn fin ar bloaz.*

*Komzet hor boa ivez eus gwerzh al levrioù. Evit gallout moulañ re nevez ez eo ret gwerzhañ mat ar re gentañ. Ret e vije deomp embann da vihanañ daou levr er bloaz. N' eo ket mui ar skridoù a vank deomp met an arc'hant d' o moulañ. Daoust da se e teuio er-maez er miz a zeu ul levr-deskiñ, a c'hellomp moulañ a-drugarez da vignoned a brest arc'hant deomp. Kontañ a reomp adarre warnoc'h evit hor skoazellañ da strewiñ al levr-se.*

*Chom a ra ganeomp meur a zornskrid, en o zouez ar romant hon eus dija komzet deoc'h anezhañ, met ouzhpenn daou c'hant pajenn a zo ennañ, neuze e vo ret gortoz. Ne vern, arabat eo fallgaloniñ peogwir an darvoudoù o deus prouet e c'hellemp kaout fiziañs,*

*Gant foenn hag amzer*
*E tarev ar mesper.*

Ronan HUON.

# BALEADENN

gant E. AR ROUZ

*An noz a ziskenn plaen ha plaen,*
*Ruz al loar 'vel genou ur forn ;*
*Amzer gaer ha klouar a ren.*
*C'hoar vihan, ro din-me da zorn.*

*Ha baleomp dre hentoù treuz*
*Maezioù hor farrez c'henidik,*
*Pell diouzh an dizurzh hag ar reuz,*
*An trouz hag al lorc'h pinvidik.*

*Sed ahont stivell Sant Ivi !*
*Me 'azezo war ar maen-korn ;*
*Ha te 'zaoulino da bediñ*
*Ha d' evañ dour gant palv da zorn.*

*Din-me marteze da evañ*
*Ur banne te a ginnigo :*
*Kemerout a rin 'n ur grenañ*
*Ha Sant Ivi hor bennigo.*

*Hed an nozvezh, war va muzell*
*E kavin blaz ur pok melus,*
*Glan evel pokig ur bugel ;*
*Pok va gwerc'hez karantezus.*

*War o c'hlud an evnedigoù*
*A gan c'hoazh 'raok menel kousket ;*
*'Us d' hor fenn evel bravigoù*
*E tispak fonnus ar stered.*

*Kouezhet eo an noz plaen ha plaen ;*
*Emañ bremañ uhel al loar ;*
*Kevrin ha karantez a ren !*
*Selaou kan ar galon, va c'hoar !*

(Evnig Penn ar C'hoad.)

# PIV EN DEUS LAVARET...

gant Rojer BRISON

*Piv en deus lavaret e oan paour*
*N' edon nemet ur soudard gant ur pikol kleze ?*

*Me 'zo zo pinvidik-me, va flac'h muiañ karet*
*Den ne oar pegen pinvidik on.*

*Sell ouzh ar mor dirazout*
*Aodoù trellus*
*Irvi spoum an arozioù*
*Avel an Aotrou e bannoù an heol*
*Kement-se a zo din.*

*An aour fetis*
*An aour ha n' eo ket stag ouzh ar varc'hadourien*
*Aour al lanneier*
*Adsked an heol war ar c'hoummoù*
*Koumoul ar c'huzh-heol*
*A zo din.*

*Daoust ha n' on ket pinvidik*
*Va merc'hig-me ?*

*Ha dreist pep tra*
*Ar vrasañ pinvidigezh*
*Ken bras*
*Ma n' eus den nemedon o kaout anezhi em dalc'h :*
*Skeudenn va dremm ez taoulagad.*

# DIWANENN D'AN AMHEOL

(Korollarium till skymningen)

gant GUNNAR EKELÖF

*Ne welan ket mui va daoulagad*
*enebiñ a ra avat ar melre ouzh an amheol*
*en tu all d' ar prenestroù digor war ar bed*
*e-lec'h m' emañ arc'hlas an noz*
*a skarzh kuit luc'h an neñv,*
*e-lec'h m' emañ an dremmwell o teuziñ*
*gant va hiniennelezh ha va goulakadurioù*
*betek ma 'z ay an aer ken sklaer ken ma c'hellin gwelout*
*betek ar stered.*
*...o ra vezo va skuizhder*
*gourvezet abaoe pell hollwisket*
*war ur gwele abaoe pell diaozet*
*nebeutoc'h nebeutañ dihunet*
*d' ar vuhez gant ar vuhez o vont bihanoc'h bihanañ*
*...ra vezo ar surentez e teu pep meurded diwar habaskted,*
*ar gredenn ez eo marv va youl, ha va youl ar marv.*

(diwar ar svedeg : Goulc'hen PENNAOD.)

# N'eus tonkadur ebet...

*N' eus tonkadur ebet a oufe va spontañ,*
*Sklaer-deiz e vo va hent tre betek an diwezh ;*
*Engehentiñ er boan, sed a ra va buhez,*
*Ha krouiñ ar gened va levenez krisañ.*

*Tec'het ar garantez he nozvezhioù eürus,*
*Steuziet bragerizoù ar beure roz ha glas :*
*Va freder zo hiziv oberoù kaer ha bras,*
*Leun a dristidigezh evel an heol pa guzh.*

*Bremañ n' anavezin ken buhez an emgann,*
*Hag e vo va spered skañv giz an alc'houeder ;*
*Ra gari reiñ dezhañ, Doue, eskell seder*
*Ma tinijo uhel e barr an neñvoù kann.*

Juljusz SLOWACKI,
(brezhoneg gant Per Denez
hervez an droidigezh esperantek,
diwar ar poloneg,
gant Juljan Tuwim.)

# DASTUMAD PENNWERN

## GARAND AR VRIZ

*Person plouberz sur a woelle*
*En e gadeuor sermon pa pigne :*
*« Debonjour deoc'h ta, plouberis,*
*« Ag eur chelou trist en o hillis !*

*« E tena ar billet e zoc'h bed :*
*« Gant garan ar vris e digoezet*
*« A den truez outan nen deus ket ».*

*
**

*Garan ar bris sur a woelle*
*An or var e vam pa zigore :*
*« Savit, va mam, savit er mes*
*« Ma rin, eur voec'h c'hoas, o goele ez ».*

*— Pe te a zo skwiz deus va goelet*
*« Pe otramant skwiz gant va klenvet ? »*
*— Ne don skwiz na ganeoc'h na gant o klenvet,*
*« E tena dar billet e zoc'h bed*
*« A ganen, va mam, e zeo digoezet ».*

*
**

*Garan ar briz sur a woelle*
*Ar billet du dre ma tene :*
*« Garan ar briz, na woellit ket,*
*« Eunan benag a renk monet ».*

*— Me ne rachen fors eved tenan*
*« Penevid e va mam a zo klan,*
*« A zo seiz mis zo var he goële*
*« Na na neus den nemet ome ».*

*Ne voa ket e hir peurlavaret,*
*E kamarad en ti zo arrued :*
*« Asta fo, garan, depecha*
*« Me zefomp da Lannion da loja ».*

*Garan ar briz sur a woelle*
*An or var e vam dre ma selle (serre) :*
*« Mar de ta gorf te dar roue,*
*« Me garfe va hene da zoue ! »*

*Garan ar briz sur a woelle*
*En ti an aotrou person pa errue :*
*« Otrou person, tallit va alc'hoechou ;*
*« Kid da vellet va mam avichou.*

*« Ootrou sant Garan, va paeron,*
*« Grit eur miracle benag evid-on.*
*« Pa vezo va mam en e fassion,*
*« Likid kleïer Cavan da sonn ;*
*« Pa vezo en e fassion vras,*
*« Likid kleïer Cavan da son glass ».*

*
**

*E Kemper, pa int arruet,*
*Kleïer cavan o deus klevet.*
*De gamarad an deus lavaret :*
*« Kleïer cavan a meus klevet ! »*

*E kamarad en deus lavaret*
*De korporal : « Kleïer Cavan en deus klevet »*
*— Possubl e ve e ve gwir kement se*
*« A te pemzek leo a hane ? »*

*— Lakit o troad var va hini*
*« Ag e klefot ive koulz a me ».*
*E korporal an deus lavaret :*
*« Skrivit e gonje dan den man,*
*« Ma aï da vellet e mam zo klan ».*

*
**

*Garan ar briz sur a voelle*
*En ti an aotrou person pa errue :*
*« Otrou person, deud din va alc'hoecho*
*« Ma zin da vellet va mam a zo maro ».*

*— Possubl e ve gwir kement se*
*« A me neve deud a hane ! »*
*Caran ar vriz sur a woelle*
*An or var e vam pa zigore.*

*An or var e vam pan deus digoret,*
*Var leur an ti e voa lianet.*
*Daou pok dezi en deus roët ;*
*E galon dre n' enter a zo ranet.*

*Ar verchez ag an itron santez anna*
*A zo bet deus o liana.*
*Pelec'h e man ar c'har ag an den*
*Da c'hass an daou gorf da san Jermen ?*

Jannton ar charlès, 10 février 1851.

Dastumad Pennwern, lev. 90, p. 24-27.

# ENDERVEZH

*gant Youenn OLIER*

Ar paotr a lammas er-maez en ur strapañ an nor war e lerc'h. E diabarzh an ti e kleved gouelvan ha garm maouezed. « Aet on skuizh ganeoc'h a-benn ar fin » a youc'has Andrev a-raok redek kuit. « N' eus ket tu da vevañ ganeoc'h. » Dija e oa pell : sed an ti gwenn, deut bihan, e-tal tolzennad c'hlas ar gwez derv, harp ouzh ar run, war vord an hent blin gant ar boultrenn. Degouezhet e oa d' ar ganol : e-lec'h mont gant an hent-stlejañ avat e kavas gwell tremen en tu all dreist d' ar pont. Hedañ a reas neuze ar vriell c'heotek a gammedoù bras. Du-se a-zehou, e lein an dorgenn, plomm a-zioc'h moger ar mengleuz dilezet e oa en he sav bepred en oabl glas kroaz ar Mision diwezhañ, e penn ar vourc'h. Ha diouzhtu goude e valee Andrev dindan ar gwez fav hag ar gwez haleg ; dek eur beure e oa, digoc'henn an oabl, tomm an devezh dija ; kavout a reas fresk gwasked ar gwez ; an dra-se a reas vad dezhañ. Pa zegouezhas da skluz ar Veuzid e oa torret d e varrad imor. Mont a reas a c'hwen e gof war al leton gleb. Hag eñ da soñjal neuze.

Envorañ a rae an tabutoù diniver a oa c'hoarvezet er gêr abaoe ma rae war-dro Breizh. E vamm o tamall dezhañ bepred chom hep klask gonit e vara da gentañ penn. « Pell 'zo az pefe bet ur plas er Postoù m' az pefe prizet labourat a-zevri e sell da arnodenn, e-lec'h koll da amzer gant ar brezhoneg. » Ha neuze « Ar re a ra war-dro an dra-se a fell dezho gonit arc'hant, paotr paour. Ar re-se a zo gwerzhet d' ar Voched ». Hag ar c'hoar o vont a-du gant he mamm.

Klasket en doa diskouez dezho ne oa nemet gevier ar radio Saoz ar pezh a gontent dezhañ. Mann d' ober avat. Ne c'houlent ket krediñ. Ha neuze e oa klemmuskerezh adarre « Ne garez ket da vamm ; ne fell ket dit selaou outi ». Daeroù ur vaouez daoubleget war ur gador, kuzhet he dremm en he daouarn, e-tal ar fornigell er gegin, o ruflañ ha o tifronkal : « Hol lazhañ a ri gant da vrezhoneg ! Ne garez nemedout. Ma vefe da dad amañ... : abaoe da zek vloaz out gwashoc'h bemdez... » Ar c'hoar neuze da zont da frealziñ he mamm, o leñvañ a-gevret ganti a-benn ar fin hag o c'harmiñ : « Kerzh kuit 'ta, didalvez, ne welez ket zoken e peseurt stad

emañ da vamm ». Met evel un den disant e oa neuze, yen, stardet e javedoù, ha konnaret ruz hepken ouzh o sotoni ; menel a rae evelse harpet ouzh an nor, par e selloù er-maez war ur stignad gwez e skoaz d' ar prenestr, o selaou, hegaset muioc'h-mui tra ma kunuc'he e vamm outi hec'h un gant ur vouezh raouliet. « Setu petra eo reiñ deskadurezh d' ar vugale. Gwelloc'h am befe graet ouzh e gas da ziwall saout d' e zaouzek vloaz. Hemañ a zo diegus, siwazh. » O klevout an tamalloù direizh-se avat e teue d' o c'hasaat tost da vat. « Diegus on-me ? Ha me prest da aberzhiñ pep tra evit va bro, da ober forzh pe labour, da reiñ va buhez, » a soñje-eñ en e bart e-un, leun a estlamm ouzh e galonegezh dispar. « Ar re-se avat ne soñjont nemet en o c'hof : gouenn gouerion sklav prest da sentiñ gant aon rak an trubuilh. Evit ar re-se n' eo adsevel ur vro netra nemet abuzetez. » Ha c'hwerv holl e kave gwelloc'h ober peoc'h.

Chom a reas e-giz-se da brederiañ ken na voe diwezhat en endervezh. Torret e oa d' ar wrez a-benn neuze. Dont a reas war-du ennañ skluzierez kozh ar Veuzid ; o tastum he div vuoc'h e oa : o c'has a rae bemdez da beuriñ war ribloù ar ganol. Ur vaouezig treut ha dister, blev louet dezhi, rouzet ha roufennet he dremm ; dougen a rae an hevelep lostenn dislivet ha takonet penn-da-benn d' ar bloaz. Bepred e oa war-dro he loened pe he farkad patatez a-dreñv d' an ti-skluz, hec'h unan penn a-hed ar bloaz. Pa zeuas hi e-biou dezhañ e taolas evezh ouzh he daoulagad bihan, sanket en o zoulloù, heñvel bepred o sell, un doare peoc'h loenek enno. Ha saludiñ a reas, hag er memes amzer e teuas endro d' e staon blaz gwinegr ar sistr a ginnige dezhañ pa rae ur gwel dezhi bep an amzer. Doñjer en devoe. « Setu c'hoazh tud va fobl, » a soñjas azrec'het holl.

Damc'houde e tremenas war an hent-stlejañ micherourion mengleuz ar Gêrgoat ; war varc'h-houarn e oant ; o merzout a rae o vont war o fouez ahed ar ganol. C'hwec'h eur e tlee bezañ : ne gleved mui safar an drailherez. Anavezout a rae ar re-se : dont a raent da zebriñ da greisteiz e ti he mamm. Diverzout a reas Job Pouezevara da ziwezhañ holl : treuzi-gellat a rae war an hent-stlejañ, bec'h warnañ da vont war-raok. C'hoarzhin a reas Andrev : Hennezh a oa gantañ ur mell pochad c'hoazh ha kounañ a reas fas disneuziet al lonker sistr : bemdez Doue e veze mezv. « Ma n' eo ket mezh, kaout gwad lor emose, hag ober bugale memes-tra, » a soñjas o paouez krenn a c'hoarzhin. Hag ar re-se a zlee « karout » war zigarez e oant kenvroiz dezhañ ! Dic'hoanaget e voe.

A-benn ar fin e chomas moredet gant luskellerez an dour

o flistrañ disehan dindan stalafioù ar skluz. Huñvreal a reas. « Prenet en doa ur c'hi lous ha divalav hag evit e reizhañ e skoe gantañ, laouen holl. Sañset e garan koulskoude, a soñje. Goude-se e krede bezañ Rener-meur Breizh : kas a rae ur bern tud d' ar Groug, ha, souezhus e oa, heñvel mik ouzh Pouezevara, e vamm hag e c'hoar. Santout a rae pistigoù ar morc'hed, met poellata a rae dre e huñvre : dibabet on bet gant an Tonkadur evit saveteiñ Breizh. En em welout a rae bras-bras, a-stok e benn ouzh ar c'houmoul, ar re all evel merion e-barzh e dreid, ha bamañ a rae kalz outañ e un. Arguiñ a rae : n'eo ket dlead an den-meur eo en em aberzhiñ met aberzhiñ ar re all disteroc'h egetañ. Sart e oa neuze evel unan a zo tec'het diouzh un arvar bras. »

Echuet e voe a-drumm e bennad kousk gant gwall-fraoñverezh ar c'hreñvlec'hioù-nij amerikan o skeiñ war-du an Oriant. Serr-noz a oa deut gant ul loargann e-kreiz un oabl glas disliv. Ur vogedenn arwenn a riskle war dour du ar ganol. C'hwezh ar c'hraou tost hag ar foenn nevez falc'het a zeuas betek ennañ hag a leunias e fronelloù. An ti-skluz gwennrazet e-barzh framm teñval ar gwez gant prenestr karrezek e solier a zeuas trumm dindan e sell. Didrouz a oa e pep lec'h, nep geiz labous, nep gwigour karr nep mouezh den ne oa da glevout, — nemet bepred fistilh moredus an dour o flistrañ dindan stalafioù ar skluz.

Andrev a grenas gant ar riv : gleb glizh e oa ar geot. Sevel a reas ha mont gant an dreuzell dreist d' ar skluz. « Reuz am bo c'hoazh fenozh, » eme ar paotr drè e zent, hejet gant ur gridienn.

# AN DEN-MEUR

*gant Jakez KONAN*

War vete div lev diouzh Lannevern, war ribl ar mor, emañ an drev a reer Lokmerven anezhi. N' eo mui ur gêriadenn ha da gêr n' eo ket aet c'hoazh koulskoude. Lakaomp ez eo ur barrez vras evel ma kever meur a hini a-hed an aod.

Ma ! Eno eo o deus Lanneverniz pinvidik o ziez-hañv ha di ez a kalz a dud da dremen ar sulvezh, pa vez kaer an amzer, adalek ar Pentekost bete Gouel Mikael.

Pa nesaer ouzh Lokmerven dre an hent bras teret o tonet naou-dinaou diwar-du Lannevern, kentañ a weler petra eo nemet tourig an iliz o tiskouez e zaou gloc'h a-us d' un torkad gwez-tilh. Goude ur pleg-hent diwezhañ, setu m' en em zispak dirazoc'h ar barrez a-bezh. Ur straed hir, tiez gwennrazet en daou du dezhi, ho kas da greiz ar vourc'h. Eno, war ar c'hostez kleiz, ez eus ur blasennig e-lec'h m' emañ ar maerdi hag a-geñver da hemañ, bez ar soudarded marv er Brezel ; war ar c'hostez dehou e kever an iliz kozh, en-dro dezhi ar vered. Treuzit ar blasennig ouzh-eeun dirazoc'h ha div regennad all a diez gwennrazet, pouez-traoñ gante, ho plenio etrezek an hanternoz en ur ober pemp munud bete Porzh-Tuzeg ha, daou-c'hant metr pelloc'h, bete Trowern, an draezhenn velen.

E-kerzh an hañv, e Trowern, e vez tud, diavaezourion dreist-holl, o krazañ o c'hofoù, o c'heinoù, o divorzhedoù ha zoken kernioù o fennoù, ar re anezhe a zo moal.

E-lec'h e Porzh-Tuzeg, bigi eo a weler e-pad ar bloaz, un tregont bennak anezhe pa vezont holl aze, o luskellat war an dour, tra ma verzer alies war ar c'hae ur bodad paotred. Ha piv ar baotred-se ? Ar re-se, tud keizh, a zo pesketaerion !

Ar besketaerion, c'hwi a oar, en tu-hont ma c'houzont pesketa, heoliañ, evañ, tufañ, livañ o ziez ha dougen brageier ruz pe c'hlas peñseliet ha takonet, a gar divizout. E Lokmerven end-eeun ez eo war ar c'hae an hini en em blijont evit divizout, o selloù o parañ war o bagoù hag a-dreñv o c'hein ostaleri Jann ar C'horr e-lec'h ma c'hellont monet da waskediñ gwech hag amzer.

Eno, war ar c'hae-se, e vez kempennet dilhad tud ar barrez a-bezh. Ya, barnajet e vez a-wechoù kaozioù ha n' int ket kar

d' ar wirionez penn-da-benn, na zoken kilhoroù. Diouzh klevout ar besketaerion o komz avat e c'houvezot diarvar piv a zo deuet-mat dezhe ha piv n' eo ket, piv a zo un den ha piv n' eo ket.

Kammed, kammed ebet koulskoude ne glevot anezhe o kavout abeg e Jeffig Skeren, rak hennezh a zo war o faperoù ha mar deus bet graet vil dezhañ un dervezh, n' eo ket gant ul Lokmervenad eo e voe.

Jeffig Skeren a zo « en em zibabet » hag un enor eo evit ar barrez.

N' enevit ket anezhañ ? Ar Skeren-se n' eo ket ar skolaer eo. Nann. Ar skolaer eo Charlez Skeren : c'hoazh e toug lunedoù moul korn pe askorn war e fri hag e son saksofon. Mat ! Jeffig Skeren a zo ur breur d' ar skolaer.

N' eo nag ur skoanard nag ur falleganig ar Charlez ; Jeffig, avat, a zo kalz brasoc'h egetañ paneogwir en deus pemp troatad hanter bennak a vent. Daoulagad glas, sklaer evel lagad an naer, a zo en e benn, ha war c'horre, evel un tog-kistin, ur greouichennad vlev melen.

Tapet en deus ar paotr bezañ implijad e burev ar B.N.B.K. (Bank an Naoned hag ar Broioù Keltiek), plasenn Daldir e Lannevern. Setu perak e toug, war ar pemdez, ur gwiskamant-enkefier glas, bevennet ar porpant anezhañ gant ul lietenn arc'hantet, ha setu perak ez eo troidellet e gasketenn gant ur c'haloñs arc'hant ivez, mik evel hini un ofiser-mor. E-kreiz ar gasketenn-se, war an diaraog, ha war daou gostez kolier e borpant ez eus ur skoedig, en arc'hant bepred, ma c'heller lenn warnañ ar peder lizherenn bouezus : B.N.B.K.

Ouzhpenn-se ez eo Jeffig un neuñver dispar, ur reder war varc'h-houarn diouzh ar c'hentañ, ha trec'h e vez d' an holl er c'hornad-bro evit sevel ar berchenn.

Hogen, mar deo Jeffig frammet-mat ha kreñv a gorf, n' eo ket ledan plas e loa, m' hen lavar deoc'h, evel ma c'hoarvez a-wechoù gant ar pezhioù tud, siwazh !

Ret e vije bet deoc'h klevet ar brezegenn en devoa graet d' un toullad paotred da zevezh an adpardon d' abardaez dirak ti Jann ar C'horr. Eizh deiz goude ma oa bet degemeret da implijad en Ti-Bank e oa se ha graet e oa bet meuleudi dezhañ abalamour d'e wiskamant nevez. Ac'hanta, a-viskoazh en devoa-eñ soñjet e oa an unvanwiskoù traoù dreist-par, ha pan en devoa tro da zisplegañ e soñj, hen ober a reas en un doare helavar-tre. Setu amañ un diverrañ eus e brezegenn :

Pell a zo, emezañ, e rede dre e empenn ur menoz bras, meur, estlamm, hag a vefe gouest da adlakaat urzh er vro, ken fall benneget an traoù enni ur pennad brav a zo.

Dre an dilhad end-eeun eo ez eus tu da zegas gwellaenn er bed.

E Breizh, da skouer, e tegemerfe pep den ur gwiskamant unvanstumm ha rannet e vefe an dilhad etre an dud evelhen : kement hini a zo Ar C'hamm e anv, a rankfe dougen ur gwiskamant glas hag un tog du ; tud Ar Go, brageier glas-gwer, porpantoù glas-ruz ha bonedoù ruz ; Ar Gonaned, brageier gwenn, korfennoù-stamm melen ha kalabousennoù louet ; Ar Weganed, lavregoù du, chupennoù glas ha gell ha kabelloù krenn liv d' ar roz-uku ; Ar Vrazion, brageier penn-peul marellet a bikoù melen-kistin ha du, yetroù arc'hlas, rochedoù limestra ha togoù kern-uhel du-pod evel ma vez peurliesañ ar seurt togoù-se, hep ankouaat ar sked lintrus anezhe, hag all...

Evit klokaat an adurzhiañ-se e c'hallfe Leoniz, paotred o c'hezeg bras, gwiskañ heuzoù kentrek, Tregeriz, botou-ler melen-izel abalamour dezhe da vale « delikat », ha Kerneviz, botoù-koad kizellet (bravoc'h eo da zañsal gavotenn ar Menez)! Ar Wenedourion, int-i, e vefe en o zreidoù bodreoù chouanted.

Ha gant an deizioù gouel pe bardon, eme Jeffig en ur glozañ an displegadenn uhelvenoziet-se, o defe an holl Vreizhiz an aotre da ginklañ o zogoù gant ur bluenn wenn-ha-du !

Ar seurt prezegenn, evel ma c'hellit soñjal, a voe kavet kaer-kenañ gant an holl. An dibenn anezhi dreist-holl a reas berzh. Ac'hane e voe youc'het da Jeffig Skeren ha monet a rejod d' e heul da welout ha manet e oa un dakenn sistr bennak en ostaleri Jann Ar C'horr.

E gwirionez, ret hen anzav, parrez Lokmerven he deus ganet ur pabor, kreñv a gorf, poellek a spered ha distagellet a deod, en ur ger, ur paotr ha n'heller ket ober al lorig gantañ.

*
**

Diwezhañ sulvezh miz Mae a lintre.

War ar vro, pe gentoc'h a-us, e skede an heol, ha, goude na oa nemet dek eur diouzh ar beure anezhi e oa krog da dommañ da vat. Splannañ a rae laouen en ur deurel e vannoù gant largentez war ar maezioù glas, war ar c'hleuzioù alaouret ha war Jeffig Skeren, pignet war e varc'h-houarn reder, o tiskenn diskabell gant hent bras Lannevern war-du Lokmerven.

Er beure drant-se en em sante ar paotr yaouank leun a

yec'hed hag a laouenidigezh. Selaou a rae gant plijadur ouzh geizadeg an ec'hwedered o c'hlizenniñ eus lein an oabl war an edoù tener ha war ar patatez en o bleuñv. O ya ! Pegen kaer ar grouadelezh pa vez heol, ec'hwedered, un hent brav ha Lokmerven e penn an hent !

Pa dizhas tiez kentañ ar vourc'h e kavas da Jeffig he devoa gwisket e barrez c'hinidik dilhad gouel d'e zegemer. Er liorzhoù e oa dispaket bleuñv-Sant-Ewan, roz ha jenofl, hag an dud o devoa digoret prenestroù o ziez. Dremmoù seder a weled war dreuzoù an norozioù ha war hent an iliz, hag o kanañ en o zourig e kleved an daou gloc'h meneget uheloc'h.

Eus kreiz kalon an enkefier e savas al laouenidigezh dre gorzennoù e skevent, dre e c'houzoug ha dre e gorzailhenn betek e ziweuz :

— « Kaerat devezh sul ! Un devezh-gouel ! » a lavaras a vouezh uhel outañ e-unan ha sonnaat a reas war zibr-ler e varc'h-houarn endra stlake gouzougenn e rochedig wenn e zivskouarn gant an avel.

A-gleiz hag a-zehou e saludjod anezhañ seder dre ma treuze ar vourc'h. Respont a reas laouen, met ne chomas ket a-sav. Derc'hel a reas gant e hent etrezek Porzh-Tuzeg.

Un tamm pelloc'h eget an iliz hag eñ o verzout un dra iskis war greiz an hent : un den dianav a gerzhe war e c'horregezh davet ar mor, evel pa vije an hent holl dezhañ. Ur mell paotr a dri-ugent vloaz bennak e oa, un togig bihan fentus war e gitern, ur c'habell plouz kalet heñvel a-walc'h ouzh ur fourmaj war ur plad. A-dribilh ouzh e gostez kleiz war-bouez ul lerenn o treuziñ e gein hag e vruched a-veskell e oa ur voestig du, enni moarvat ul luc'hskeudennerez pe ul lunedoù-tostaat.

Jeffig, pa voe aet e-biou dezhañ, ne voe ket evit mirout a dreiñ e benn da sellout pishoc'h outañ :

— « Biskoazh kemend-all, emezañ, un diavaezour e Lokmerven d'ar c'houlz-mañ 'r bloaz ! »

Prestik goude ez erruas e Porzh-Tuzeg. Diskenn a reas diwar e varc'h hag eñ neuze, harp ouzh e jao, da chom d'arvestiñ ouzh ar mor o treañ, ouzh ar ruzelennoù o redek dre al lec'hidenn hag ouzh un toullad bagoù war ar sec'h, disoñjet-naet gantañ oristal e dog-fourmaj.

Pan en devoe sellet e walc'h ouzh ar mor, ouzh al lec'hidenn hag ouzh an toullad bagoù, hag eñ o sevel e zaoulagad d'an nec'h etrezek an oabl. Ne oa mui a ec'hwedered ennañ evel bremañ souden : goueland eo a spurmanted en dro-mañ, ur vandennad anezhe. Plavañ a raent, troet o fennoù da gaout ar Reter, peuz-difiñv o diwaskell gante. Un aezennig diamont o douge ha lavaret ho pije e oant o tiskuizhañ e bannoù an

heol en ur eveshaat ouzh Lokmerven, ouzh Porzh-Tuzeg hag ouzh an hini a oa e zaoulagad o parañ warne, Jeffig Skeren e anv.

Ken boull e oa an aer ma verze hemañ ervat o figosoù melen o tigeriñ pa laoskent o garm gouraouet.

A-sav-taol e hañvalas da Jeffig e oa diskennet ur ouelanenn hep gouzout dezhañ a-dreñv e gein. Santout a reas taolioù pigos en e skoaz dehou. Hag eñ da dreiñ e benn, hogen e-lec'h ur pigos melen, ur pezh biz gwenn kuilh eo a welas. Neuze e troas e gorf a-bezh evit gouvezout piv a oa perc'henn d' ar biz amzere-se. Ha setu ma oa ur pikol paotr, kement hag eñ e-unan, un tri-ugent vloaz bennak dezhañ, ur c'hof person-kanton outañ, ur voestig-ler ouzh e gostez hag ur pladad fourmaj war e benn !

— « Ho tigarez, Aotrou, a c'houlennas perc'henn ar biz, ar c'hof, ar voestig hag an tog digant Jeffig e galleg, daoust ha n' hellfec'h ket lavarout din pe anv eo an draezhenn vihan a zo aze a-gleiz ? »

— « Trowern, » na respontas ken ar paotr yaouank hag a zisplije dezhañ feson an oristal.

— « A ! Trowern eo ! Mat. Hag un ostaleri bennak a zo digor en ho kêriadenn, din da vonet da leinañ bremaik ? » a c'houlennas an oristal adarre.

Gant e viz e tiskouezas Jeffig ostaleri Jann ar C'horr :

— « Kit, emezañ, da « *Ziskuizh ar Pesketaer* ». En ti-se e vez diskenn e-pad ar bloaz. »

Lavaret se gantañ, sevel Jeffig neuze war e varc'h-houarn ha kambliañ dre hent Beg-Ar-Vir davet ti e vamm, er penn all d' an draezhenn.

*
**

Sioul ha plijadurus e tremenas an devezh evit Jeffig Skeren. Gant e verenn e chomas e ti e vamm, a-gevret gant e vreur Charlez, ar skolaer, ha war-dro teir eur ez ejont d' an aod da Drowern. Kavout a rejont eno un nebeut paotred yaouank all hag en em lakajont da c'hoari war an draezhenn. Goude-se, daoust d' an dour bezañ yen a-walc'h c'hoazh e c'hoantaas meur a hini anezhe, Jeffig en o zouez evel-just, monet da gouronkañ. Ne chomjont ket pell da neuñvial, hogen pa voent deuet eus an dour e voe ret dezhe ober ur c'hoariadenn adarre da dommañ o izili.

Pa dostaas da c'hwec'h eur noz (e gwir, e oa c'hoaz pemp munud bennak da c'hwec'h eur) hag int o santout dre o c'horf an ezhomm eus ul louzoù-kreñvaat. Anezhe o-unan, o

selloù a droas war-du ar Reter, war-gaout Porzh-Tuzeg, davet ar c'hae, bete « DISKUIZH AR PESKETAER », termen ar pennad-bale o devoa d' ober a-benn gallout saouriñ, evit arc'hant, an traoù nerzhus dalc'het gant Jann Ar C'horr.

Kerkent hag adwisket, setu ar baotred en hent, diviz kaer ha c'hoarzhadeg gante dre ma 'z aent, rak ebat eo bezañ yaouank, lirzhin ha dibreder hag un devezhiad plijadur ho laka en ho pleud. Evel-se 'ta e kerzhent a-hed ar mor bremañ en e c'hourlenn. Un toullad bagoù a oa war o eor e-kreiz ar porzh. Anaout a reas Jeffig ar « Reder-Mor », ar « Steredenn C'hlas » hag ar « Vari-Loeiza ». Bag e eontr Jozeb Skarabin (va zonton Job), ar « Charlezenn » a oa ouzh ar c'hae e-touez re all, stag he bos ouzh un organell. Pesketaer ebet ne oa war-dro : ar sul ivez gant an dud a vor.

Meur a zen koulskoude a oa o sellout ouzh ar mor hag ouzh ar bagoù diwar ar c'hae, baleerion-sul, Lanneverniz an darn-vuiañ anezhe.

Ne daolas ket ar baotred a evezh oute ; dre dreñv o c'hein e tremenjont hag int-i en ostaleri.

A-boan he devoa Jann Ar C'horr o saludet gant komzoù hegarat evel « Erru 'oac'h, kanfarded ? », ma voe klevet un trouz bras er-maez. Ne oa ket morgan an houlennoù dirollet e Trowern na garmadennoù raouliet mil gouelanenn. Nann, ur yudadeg vraouac'hus an hini e oa, taolet gant kant korzailhenn mouezhiet-kreñv. Leuniañ a reas an aer sioul betek ar vourc'h ha pelloc'h zoken peogwir e c'houvezjod diwezhatoc'h e oa bet klevet ar c'hri ankenius-se e koumanant ar Poullfank, ul lev vat ac'hane, e-lec'h ma oad o c'hoero da enderv.

Ma ! Ar c'hri-se a oa bet taolet diwar gae Porzh-Tuzeg !

Kerkent ha m' o devoe tregernet evel-se ar gwiskadoù aer a c'holoe ar vro d' an ampoent e troas selloù kement Lok-mervenad hen klevas, war-du Porzh-Tuzeg. Goude-se e troas korf pep hini etrezek al lec'h-hont ha dindanañ e krogas e divc'har da labourat, da bikat stank ha da zornañ hent, pezh e ziskouez sklaer hag anat penaos, en darvoudoù pouezus, e c'houzer redek kerkoulz e Lokmerven hag e Lannevern.

Lod eus ar baotred a save pennoù o daoulin ken uhel ha poull o c'halon en diaraog, serret o daouarn gante, en ur hejañ o divrec'h evel riboulerioù ur mekanik ; lod all, a gave gwell teurel o zreid, en tu diadreñv, a-live gant tamm tevañ o revr (gant resped deoc'h !) en ur gas o divrec'h a gleiz da zehou hag a zehou da gleiz evel pa vijent bet o falc'hat ur parkad foenn. Ar merc'hed, strobet en o brozhioù strizh,

diouzh ar c'hiz a oa d' ar c'houlz-se, a stlabeze o zreid a-ziavaez bep ma skarent. Hag e skarent, fidamdoukou !

Ne vane war-lerc'h ar rederion nemet ar merc'hed kozh o tistreiñ eus an draezhenn, bet fiziet enne ar vugale vihan hag ar paneroù.

Ur marzh e oa gwelout an holl o hastañ fonnus evel-se dre straedoù ar vro davet an hevelep lec'h, peadra da reiñ deoc'h da gompren en ur selladenn pegen ouesk eo broiz Treger ha pegen skañv an dro anezhe : ur genou frank o huchal pe gant gouzoug mouezhiet-kaer o hopal a-unvan e korn pe gorn eus ar vro, setu kerkent chao etre an dud da c'houzout piv a vezo da gentañ e lec'h an huch hag an hop ! Atav e vezont prest da redek !

*
**

Evel-just, e « Diskuizh ar Pesketaer », an trouz bras graet gant ar c'hant gourlañchenn mouezhiet-kreñv ne lezas ket an dud diseblant. Dilammat a reas Jeffig Skeren hag e geneiled eus an ostaleri evel pa vijent bet fraoñvet e-maez an ti gant an ostizez.

A-benn neuze endeo e oa ur stal dud e beg ar c'hal. Gorjet e oant eno evel gwenan e toull o c'holoenn, an eil o voutañ war egile da glask teurel ur sell war ar pezh a dremene, a-hervez, en dour. Paotred yaouank, firbij-holl, a yae hag a zeue, a rede hag a zirede, a lamme hag a sailhe en-dro d' an engroez evel sardoned o troidellat en-dro d' ur wezenn-avaloù en he bleuñv. Touet ho pije e oant da vat gant ul labour bouezus bennak ha koulskoude ne raent ket ur fulenn war plaen.

En ur dremen e klevas Jeffig unan anezhe o c'houlenn : — « Petra ? N' eus kanod ebet er vro-mañ ? Pelec'h emañ ar besketaerion ? N' eus pesketaer ebet ? »

Jeffig ne glaskas ket gouzout petra a c'hoarveze. Ar re all ouzh e heul, hag eñ dre douez an dud. A daolioù skoaz e toullas e hent ha ne voe ket pell o 'n em gavout e beg ar c'hal dirak ar mor.

Eno, en ur serr-lagad, en ur momedig hepken, e teuas da gompren en traoù :

Petra a oa kiriek d' ar c'hant korzailhenn mouezhiet-kreñv da vezañ laosket un huch skrijus dre sioulder an abardaez-sul ? Petra a oa pennabeg d' an dud d' en em vodañ e beg ar c'hal kentoc'h eget dirak « Diskuizh ar Pesketaer » ? Ha perak en devoa ranket, eñ e-unan, lammat e-maez an ostaleri ha toullañ e hent dre douez an dud da zegouezhout el lec'h

m' en em gave bremañ ? War an taol e kavas Jeffig respont d' an tri goulenn-se.

Pa vezer lemm a spered ivez, ne vezer ket pell o tonet d' anavezout an doare ! Da skouer : ur stokadenn a glever ; d' hec'h heul e weler div wetur-dre-dan eilpennet mesk-ha-mesk en douflez, tammoù gwer, rodoù, un tog h.a., a-stlabez war an hent ha treid o tifretañ a-us d' al lann war ar c'hleuz : ac'hanta ! a-walc'h eo ur sell da gompren en traoù ha diskleriañ a c'heller, hep riskl da faziañ, ez eus bet eno ur gwall-zarvoud !

Evel-se, dres, eo e komprenas Jeffig en traoù pa 'n em gavas er regennad-tud kentañ, dirak ar mor glas.

Dindan e selloù en em zispake un daolenn ha na oa arvar ebet da gaout diwar he fenn : ur gwall-zarvoud a oa c'hoarvezet e Porzh-Tuzeg !

Pemp metr diouzh beg ar c'hal, un tog iskis, liv ha stumm ur fourmaj war ur plad dezhañ, a vrañskidelle gouestadik war dri gourhedad dour sall ! Ar paour-kaezh kabell, penaos e oa degouezhet aze ? N' oa ket diaes lavarout, rak daouzek metr hanter pelloc'h e oa un dra bennak o tifretañ, o tiflapal, o yudal hag oc'h eonenniñ : un den e oa, anat-mat diouzh ar vouezh a grie e-kreiz an eon.

War a hañvale, en devoa kemeret an den-se da c'herioù-ardamez :

« NEUNVIN PE VEUZIN »

Siwazh dezhañ, ma ne veuze ket c'hoazh ne neuñve ket kennebeut : pailhokat dour ne lavaran ket ha... pellaat diouzh an douar kalet !

En-dro da Jeffig, den ne fiñve, an holl a glemme hag a zamante :

— « An den reuzeudik ! » a ouele ur gwaz mat.

— « Penaos e vo tennet alese ? » a c'houlenne un ene madelezhus.

— « Ur walenn-grog am eus er gêr, met re verr e vefe, » eme unan all.

Komz a rae pep hini ; den avat ne rae an neuz da vonet war sikour ar pailhoker-dour. Ne oa nemet an toulladig paotred yaouank am eus lavaret uheloc'h, a gement a vije o sardonenniñ ac'hanen hag aleshont, ar soñj gante e oant oc'h ober un dra bennak evitañ.

Diouzh ar beure e oa degouezhet gant Jeffig Skeren un oristal bras, ur c'hof person-kanton outañ, ur voestig-ler ouzh e gostez. Ma ! bremañ e oa aze, war vete seizh metr diouzh e dog, oc'h ober eon er mor. Penaos e oa en em gavet el lec'h risklus-se ? N' ouzon doare, met pa oa aet e oa aet !

Ne chomas ket Jeffig d' ober daou soñj na da dermal. Tennañ a reas prim-ha-prim e borpant stamm glas-du, lemel e vragoù-flanella da sul, diwiskañ e roched c'hlas ha stlepel e votoù-lien dioutañ. Fiziout a reas an holl dilhad-se en e vreur Charlez a oa erruet en e gichen. N' en devoa miret nemet e vragoù-dindan. Hag eñ neuze, plaouf, war e benn en dour.

Kerkent ez eas diwar wel !

Eus al lies bras a dud a oa oc'h arvestiñ ouzh an taol-kaer-se e pignas war-du an oabl hag ar gouelaned o nijelliñ ennañ, ur youc'hadeg a estlamm. Stlakal a reas darn o daouarn : darn all, merc'hed anezhe, a lakaas o dorn war o daoulagad, evel pa vijent bet spontet o welout un den o splujañ e Porzh-Tuzeg hag ar mor en e c'hourlenn :

— « Emañ o vonet da veuziñ, » a lavarent.

Marteze, e gwirionez, ez eo gant ar bragoù-dindan eo e oant spontet, evel ar posubl, evelkent, e tlefed ober van eus un tamm « slip » pegen dizere bennak e c'hall bezañ pa vez ur c'hristen war var e vuhez. Tud efeek, ar merc'hed !

Bepred, c'hwec'h metr eus ar c'hae e toullas adarre penn Jeffig gorre an dour. Ober a reas ar paotr un dic'hwezhadenn. Gant e zorn e kasas diwar e zremm div gizennad vlev a oa deuet d' e zallañ ha dao neuze war-du an hini a oa o yudal unnek metr hanter dioutañ e-mesk an eon.

Ha setu ma tremenas dindan daoulagad divarc'het ar sellerion un nebeut munutennadoù a enkrez, a from hag a anken. Penn-da-benn d' ar c'hae e oa tud bremañ, met kement e voutent an eil war egile ma voe darbet da n' ouzon pet bezañ taolet war o fenn en dour war-lerc'h Jeffig. (Mar bije degouezhet kement-se, en em c'houlennan da bet eur en divije hemañ echuet e zevezh !)

Neuñvial a rae enkefier ar B.N.B.K. evel ur morhoc'h. Monet a reas e-biou d' an tog a vranskidelle atav ken flour war an dour. A nerzh e gorf e skoe davet e bal ha ne voe ket pell ouzh hen tizhout. Hogen aze e teraouas un abadenn all !

Krog e oa perc'henn an tog da skuizhañ, lonket gantañ meur a vannac'h dour-mor : berr e oa endeo war e gezeg. Pa ouezas e oa erruet Jeffig Skeren en e gichen ha pa santas hemañ oc'h esae lakaat e vrec'h dindan e c'hroñj-eñ dre dreñv e gein, evit e sachañ aesoc'h a se, e teuas a-benn d' ober un dro grenn, da gregiñ e brec'h e saveteer ha d' e vriatañ ar startañ ma c'hallas. Kaer da Jeffig klask dispegañ, ne oa netra d' ober : egile a waske gant nerzh an anken, evel unan o santout bizied yen an Ankou o herlinkat plantoù e dreid.

Nec'het Jeffig ? Tamm ebet avat. Desket en devoa penaos

e reer er seurt plegioù : en em leuskel a reas da vonet d' ar strad evit lakaat ar bajaneg da ziskregiñ. O-daou enta ez ejont diwar wel ha melezour an dour a serras warne. Nec'hamant bras e-touez an dud ! Seizh eilenn diwezhatoc'h avat o gweljod en-dro o tonet war-benn. Hogen bepred e oa briataet-start Jobig Skeren gant an oristal ; hemañ a seblante lavarout evel ar barzh :

*« Evel ar vrennigen ouzh ar roc'h*
*Va c'halon 'zo stag ouzhoc'h ! »*

Ma voe ret da Jeffig en em lezel div, teir, peder ha bete pemp gwech da sankañ dindan an dour. Ken lies tro e steuzient evel-se er mor e kleved un « O ! » ranngalonus o tonet eus mil bruched an engroez war ar c'hae, hogen pa zeuent war-c'horre, un « A ! » divec'hius eo a gleved bep taol. Me hag a oa eno pa c'hoarvezas an traoù a zanevellan amañ deoc'h, n' ankouain biken an arvest bamus-se eilet gant sonerezh estlammus an « A » hag an « O » distaolet a-unvouezh gant ur boblad tud :

Daou benn o tiskenn dindan dremm c'hlas ar mor : O !

Daou benn o tiflukañ war-benn : A !

A ! O ! - A ! O ! - A ! O !...

Brav e oa, gant ur vraventez fromus, dilavarus, andisplegus, didaolennus !

*
**

Mar diskenne Jeffig dindan an dour avat, ne oa ket, surmat, evit lakaat an dud da zistagañ « A » pe « O », hogen, evel m' am eus lavaret c'hoazh, evit lakaat paotr e dog plat da ziskregiñ. Strevial-distrevial, tufañ hag esae beogal an hini a rae hemañ gwazh-ouzh-gwazh bep gwech ma sante an aer en dro d' e benn. Nemet diskregiñ, a-hervez, n' oa ket merket war roll an abadenn ha ne felle ket dezhañ ober.

N' oa ket dinerzhet Jeffig evel an difreter divalav. Padal e teue un tamm fiker dezhañ en e gostez kleiz. Dre-se, pa n' oa tu ebet d' ober a-hend-all, setu a reas : gant kalz a boan e tistrobas e vrec'h dehou, hag eñ neuze darc'haouiñ melloù taolioù-dorn gant penn an danvez-beuziad eneber. Hemañ a soñjas dezhañ edo Jeffig o vonet d' e lazhañ. Mar difrete a-raok, bremañ e tispac'he ha setu un emgann-daou spontus o tirollañ e kreiz porzh-mor Lokmerven.

Du e oa deuet ar c'hae hag ar c'hal da vezañ gant an dud. Ar re-mañ ne gomprenent mann ebet ken er pezh a welent. Ken saouzanet e oant gant an daou a oa en dour oc'h en em

zornata ma ne raent mui nemet garmat ha yudal. N' en devoe hini anezhe ar skiant da lammat en ur vag ha da gregiñ en ur roeñv evit monet d' ar paole war o skoazell.

Dizale koulskoude e c'hoarvezas ar pezh a zlee c'hoarvezout : an hini koshañ ha skuishañ eus an daou c'hourenerdour a fallaas. Deraouiñ boudinellañ a reas e benn, santout a reas e nerzh o vonet digantañ. Klevout a reas kleier o seniñ, mougañ a ginnige ober. Tagañ a rae. Edo war vervel, badaouinet gant taolioù-dorn e saveteer iskis !

Donet a reas na ouie mui petra a dremene ha pep skiant a gollas eus traoù ar bed-mañ : failhet e oa !

Pa welas Jeffig an oristal « kazimant » ken laosk hag ur sac'had lienaj en e gichen e chomas ur pennadig da zialaniñ, krog ennañ bepred. Soñjal a rae n' en devoa bet biskoazh kemend-all a boan o neuñvial war-lerc'h an houidi da zeiz ar redadegoù-bigi. Evit gwir, gant an houad-mañ e oa bet bec'h warnañ !

Graet ar soñj kaer-se gantañ, hag eñ o lakaat e vrec'h dehou en-dro da c'houzoug ar paotr tev ha stagañ da neuñvial war e gein en ur zerc'hel penn an damveuziad war e vruchedeñ a-us d' an dour. Tra ma neuñvie war-du ar c'hal e kave dezhañ e oa un dra bennak o tonet gwech hag amzer d' en em luziañ en-dro d' e zivc'har, met ne reas ket a van.

Bremañ e komprene ar sellerion pebezh taol-dreist en devoa graet adarre mestr-neuñver ar barrez. Dre ma nesae ouzh ar c'hal e strinke ar youc'hadennoù a levenez hag e tarzhe stlakadeg-daouarn a bep tu.

Pa voe erru tost a-walc'h en em astennas divrec'hioù hag a grogas en oristal, semplet atav, evit hen kas da di Jann Ar C'horr.

Neuze e chomas Jeffig en e sav, e dreid en dour, e traoñ dinaouenn ar c'hal, da gaout e alan. E-keit ma touged ar saveteadenn vadaouinet e c'hellas gwelout petra a oa bet o klask strobañ e zivesker : bez' e oa ur voestig a-dribilh ouzh ul lerenn hag a oa o vransigellat c'hoazh evel ur momeder etre daou zouger ! An oristal en e bezh enta en devoa tennet eus an dour. Hopala ! Nann, n' en devoa ket, rak du-hont, pemp gwalennad dioutañ edo an tog fourmajheñvel o luskellat atav ken flour all war an dour sall !

Daoust da freskadurezh en abardaez hag en desped da yender ar mor, n' en devoa Jeffrig tamm riv ebet kement a vec'h ha m' en devoa roet. Klevout a rae an holl o youc'hal dezhañ : mezvet ne oa ket avat gant al lorc'hentez, rak outañ e-unan e lavare n' en devoa ket sevenet e zlead penn-da-benn. Ne selaoue nemet ouzh mouezh e goustiañs. Met ouzhpenn

he mouezh, e goustiañs he devoa ul lagad hag an tog end-eeun kollet diberc'henn e-kreiz ar mor a oa heñvel ouzh al lagad rebechus-se. Arabat e lezel enta da ober stek pelloc'h.

Ha Jeffig, troet e gein ouzh ar c'hae, ouzh ar c'hloar oc'h astenn a-vremañ he divrec'h karantezus d' e gaout, a splujas er c'hoummoù adarre. Ne voe ket pell o neuñvial betek ar c'habell iskis hag o tonet en-dro gant hennezh èn e zourn dehou e-keit ma hope an dud gant ar blijadur, a-nerzh o c'horzailhennoù :

« Bevet Jeffig ! Bevet Jeffig ! »

Pignal a reas neuze enkefier ar B.N.B.K. (Plasenn Daldir, Lannevern) da vat war zinaouenn ar c'hal e-maez an dour. Ur pennadig e chomas a-sav a-raok monet e-touez an dud. En em ziskouez a-rae dezhe en e splann.

Lavaret ho pije Liros, doue ar mor, o tiflukañ eus an tonnoù, un doue yaouank frammet kreñv-eston, ur pennad blev melen dezhañ, en e zourn dehou un tog plat, etre e zivc'har un tamm « slip » gwenn hag an dour o poulladiñ en-dro d' e dreid.

Luc'hskeudennet e voe evel-se gant skrivagner « AR C'HORNOG », kelaouenn vras Roazhon, a oa dres e Porzh-Tuzeg d' an ampoent.

Goude un ehanig e kerzhas war-du an dud.

Hag eñ diwisk ha gleb, a-vec'h e c'hallas ober dek kammed davet « DISKUIZH AR PESKETAER » dre douez ar re a felle dezhe ober dezhañ o gwellañ gourc'hemennoù ha pa rankjent en em genvougañ holl en ur gevred hag e vougañ-eñ war ar marc'had. Dre eurvad e tapas e vreur hag e gamaradoù nesaat outañ, e sammañ war o divskoaz hag e zougen d' an ostaleri e-lec'h ma voe graet dezhañ gant Jann Ar C'horr un degemer a chomo brudet en istor ar barrez. Biskoazh den, ivez, n' en devoa degaset d' he zi kement a everion war un dro.

*
**

Antronoz ar beure abred e c'hravie Jeffig etrezek Lannevern war e varc'h-houarn reder. Kaer an amzer evel en derc'hent. Ur stignad brumenn danav a zamskeude an dremmwel : seblant a amzer vrav, sur. Chaogentañ a oa gant al labousedoù er girzhier, met ar maout a yae gant ur voualc'h hag a sutelle dispar ton gavotenn Skrignag.

Goude ma 'z oa bet skuizhus e zevezh-sul er gêr e nije Jeffig, koulz lavarout, marc'h-houarn hag all, war-du e labour. Hañvalout a rae dezhañ e oa kresket e nerzh en ur ober peder eur warn-ugent en un doare burzhudus. Pouezañ

a rae war an troadikeiloù hep tamm poan. Biskoazh n' en devoa kavet ken brav all bevañ.

An holl a seblante e garout. En derc'hent d' an noz en devoa hen gwelet a-walc'h. Lid a oa bet graet dezhañ hag en holl diez Lokmerven, sur-mat, ne oa bet kaoz en noz-se nemet eus e daol-kaer. Bremaik e Lannevern e vefe, hep mar ebet, degemeret gant distalac'h, rak a-benn bremañ e oa bet lennet « Ar C'hornog ».

Hag evel-se e voe kont, er B.N.B.K. dreist-holl. Rener an ti end-eeun a zeuas e-unan da stardañ e zorn dezhañ en ur zisplegañ « a-berzh holl impliji an Ti-Bank » an troñsad lorc'h a oa enne o kaout en o zouez un den hag a rae enor d' ar Vro a-bezh.

War-dro unnek eur hanter e voe servijet en ur sal gaer eus an arc'hantti ur « gwin a enor » evit goueliañ kur Jeffig Skeren. Dres avat pa oa an evadeg-se a veuleudi o paouez echuiñ hag an enoriad o vonet d' e verenn a-gevret gant e gamaradoù, setu ma kavas hemañ un denig bihan divalav ouzh e c'hortoz e toull an nor. E anavezout ervat a rae Jeffig : an Aotrou Loarer, urcher e Lannevern, an hini e oa. Gwisket e oa evel meur a urcher treut all war an douar ha koulskoude ne oa ket un den all hañval outañ e Breizh penn-da-benn.

Mourroù hir-hir a zouge stag ouzh lodenn-draoñ e zremm, el lec'h anvet, el levrioù uhel, pont-ar-mic'hi. Ur brank anezhe a herlinke e jod dehou, ur brank all o skeiñ war-du ar c'huzh-heol a rae allazig d' e jod kleiz hag ar peurrest a dribilhe dirak e c'henou. En-anat e talveze al lodenn diwezhañ-mañ dezhañ da sil evit an evajoù hag ar boued tanav.

Marzhusoc'h kalz e oa c'hoazh ar mourroù stank a oa kresket dezhañ el lec'h m' emañ ar c'hiz gant an holl vroa-delezhioù da zougen ambrantoù ! Ma seblante ar paotr sellout ouzhoc'h gant e vourroù-krec'h. War-hed daou-c'hant pemp metr ha tri-ugent ez oac'h sur d' e anaout difazi ; ne oa ket anezhañ un den bihan treut gant ur fri berr, daoulagad kaouenn hag ur gouzoug hir, hogen ur bern mourroù brec'hiek, garek ha troadek.

Ha setu bremañ ma kleve Jeffig Skeren, evit e vrasañ souezh, komzoù evelhen o c'hwitellat a-dreuz ar mourroù traoñ :

— « C'hwi eo, n' eo ket 'ta, an Aotrou Jozeb Skeren ? »

— « Ya, me eo, » eme hemañ sabatuet-net an tamm anezhañ.

— « Mat ! » a gouzantas Al Loarer.

Hag eñ neuze tapout ur baperenn c'hlas eus ar sac'h-ler a

oa gantañ ha kregiñ da lenn buan-buan traoù diaes a-walc'h o c'hompren. Pezh a oa fraez da intent koulskoude eo e oa meneg er bern gerioù iskis a gleve Jeffig evit ar wech kentañ, eus mor, bloñsadennoù, gloazadennoù hag all.

— « Ha bremañ, » eme baotr e vourroù pa voe echu da lenn, en ur ziskouez traoñ ar baperenn, « sinit amañ, mar plij ! »

— « Met kement ha petra e talv se holl, Aotrou Loarer ? » a c'houlennas Jeffig Skeren. « Ne gomprenan mann ! »

— « Un den hoc'h eus kannet ha dotuet : miret en deus greunenn ouzhoc'h a-hervez, Aotrou Skeren ! »

— « Un den am eus kannet ? »

— « Ya, graet hoc'h eus. »

— « Ha piv an den-se ? »

— « Ur Gall, Aotrou Skeren. »

— « Ur Gall, Aotrou Loarer ? »

— « Ya 'vat ! Eugène Stromberger, 61 bloaz, o chom 241 Straed Glückenfeld e Pariz. Ha kaset oc'h dirak ar barner gantañ abalamour m' hoc'h eus e zornet, bloñset e zaoulagad outañ dec'h d' abardaez e Porzh-Tuzeg e parrez Lokmerven. Dalit ! Sinit amañ, mar plij ! »

— « Dirak ar barner,,, dirak ar barner, » a c'hagouilhas Jeffig Skeren en ur glask harp ouzh moger ar B.N.B.K. o vezañ ma seblante, a-sav-taol, an douar tuet da wakaat dindanañ.

An Den-Meur
betek amañ.

*Krec'h-ar-Roue,*
*d' ar bevarvet a viz Genver 1953.)*

# BLEV MIRIAM

*gant ISSAK SAMOKOVLIA*

*lakaet e brezhoneg gant YOUENN DREZEN*

Hegas o doa ar vugale outi, hag alies e teue d' ar gêr en ur ouelañ. Skoet e veze ganti, sachet war he blev, ha stlapet outi grouan ha fank. Ma teue Miriam da vezañ tavedekoc'h-tavedekañ, hag aonik. Chom a rae er gêr, da durlutañ e-mesk he c'hoarielloù, ha, diblijadur, e c'hoarie lakaat he merc'ho-denned ouzh renk war an divan. Ur wech an amzer e selle dre ar prenestr, war ar ru, o selaou ouzh youc'hadoù ar vugale, hag e savé c'hoant bras enni mont ivez er-maez ha c'hoari gant ar vugale. O, a dra sur, ne vefe ket skoet ganti en-dro ; ar vugale, avat, a glaskfe digarezioù da ziskouez dezhi o c'hasoni.

Evit ober goap, e veze graet anezhi « bê ! bêê ! » bihan, gavrig velen, pe lesanvioù all ken divalav. E penn ar baotred hag ar merc'hedigoù, ouzh o broudañ a-enep da Viriam vihan, e oa an Avram du, ur c'hrennard kreñv, daou pe dri vloaz koshoc'h egeti.

« — Skoit ganti ! » a lavare, en ur redek war he lerc'h da ober dezhi luziañ-pav ; neuze e chome a-sav, hag e c'hoarzhe 'leizh e c'henou o sellout ouzh Miriam o sevel en ur leñvañ, e-keit ma stlake ar vugale all o daouarn, pe ma roent dezhi taolioù treid. Tufañ a rae merc'hedigoù ouzh he dremm.

Ma hope unan : « Matchoro ! » e tec'hent holl d' ar c'haloup, pep hini diouzh e du, o 'n em stardañ ouzh ar mogerioù-pleñch, o skoachañ er grignolioù. Matchoro a oa tad Miriam, anavezet er c'harter evit bezañ un den tagnous ha kounnarus.

Abalamour da Viriam e veze trouz ha teodadoù dalc'hmat etre an tadoù hag ar mammoù, ken e oa aet droug ivez er wazed en o brud ouzh Miriam vihan, brav ha melen he blev.

« — Evel pa ne vije bet nemetañ o kaout bugale ; he cherisañ a ra evél pa vije ur briñsez vihan, an azen-se... »

« — Koulskoude n' eus anezhi nemet ur c'havr velen. N' oar den gant petra e vez eoulet he fenn evit kaout ar seurt blev. »

« — Ha c'hoazh, c'hoazh, ma vije bet ur paotr ; ur plac'h, avat ! Ma n' eo ket un druez ! »

Matchoro, evelato, a gare e Viriam vihan. Prenañ a rae dezhi brozhioù, ha bep sadorn e kase anezhi da bourmen gantañ. Mont a rae da welout an holl gendirvi da ziskouez dezho ar sae pe ar botoù-ler prenet da Viriam. Bez' he doa ivez un disheolier livet-splamm, merc'hodenned o daoulagad glas-oabl hag o fennadoù-blev melen rodellet. Hi hec'h-unan a oa melen ha rodellet he blev evel re he merc'hodenned.

Un estlamm e oa Miriam evit ar c'harter, leun a Yuzevien vihan, duarded o daoulagad du, o blev distoupet, diarc'hen, gwisket gant saeoù toull ha lous atav. Dont a rae Miriam eus he zi dre zor ar porzh, kribet kempenn he blev, gant ur plañson war he c'hein, ha rodelloùigoù melen en-dro d he diskouarn. A-hed ar wech e veze ganti un davañjer naet, boteier-ler ha loeroù hir. Sellout a rae alies er straed m' edo ar vugale o c'hoari, o lammat, pe, azezet war ar vein, o c'hoari gant bili pe o fardañ kouignoù traezh. C'hoant he doa, ken he doa c'hoant, bezañ ganto, azezañ er boultrenn ha fardañ kouignoù-traezh, o c'hempenn war an douar, redek gant ar re all hag, evelto, en em silañ a-dreuz peulioù ar mogerioù-pleñch. Ret e oa dezhi, avat, chom e toull an nor, ha, diwar he chif, e sanke taolioùigoù dent e korn he zavañjerig.

« — Miriam, chom sioul aze, arabat mont er-maez, rak ar vugale a zo savet fall, » a lavare dezhi he mamm, en ur dreuzañ al leur, troñset he milginoù, savet he lostennoù, ken e weled traoñ he bragoù mezher groz.

Hag e chome Miriam evel-se hec'h-unanik-penn, ken na voe gwelet gant ar vugale all ha na hopjont dezhi :

« — Sell, ar c'havr velen ! Bêêê !... Bêêê !... Mêêê !... »

« — Sell 'ta ! un davañjer wenn he deus !... Lakaet he deus dilhad sul evel pa vije Pask ! »

Simha vihan a zo tostaet outi hag e chom a-sav e-tal an nor. Dont a ra ivez an Avram du. Hag endra ma sach Simha gant he daouarn lor war he zavañjer, e lavar ar paotr :

« — Deus ganimp d' ar stivell, Miriam, da gerc'hat dour evit fardañ kouignoù ! »

Degouezhet er stivell, e kemeras Avram ur pod, e taolas ennañ poultrenn hag e lakaas dour ennañ betek rez. Stankañ a reas neuze gant e zorn kleiz genou ar pod, hag e roas anezhañ da Viriam.

« — Kemer, » emezañ, « an dra-mañ a zo dour evit ar c'houignoù. »

Kemer a reas Miriam ar pod, hag e skuilhas ur flistrad dour lous war he zavañjer wenn. Ma santeas glep penn-da-benn he loeroù, betek he botoù-ler. Edo prestik da ouelañ. En dro dezhi, e selle ar vugale outi diflach.

« — Stank an toull, genaouegez !... Mont a ra kuit an dour ! » a hopas Avram. Sellout a reas Miriam ouzh ar pod, hag hel lezel a reas da gouezhañ.

« — Bêêê ! Gavr velen ! n' out nemet ur bêêê !... Te a zo da vlev evel reun ur c'havr, ha daoulagad, ha tavañjer ur bêêê !... Te a zo un Alamandez ! N' out ket ur Yuzevez ! N' ac'h eus ket mezh ? » hag e tufas Avram ouzh he dremm, tapout a reas ar pod lous hag e wiskas gantañ penn Miriam.

Stagañ a reas ar plac'hig da ouelañ ; d' an ampoent, avat, e tiskornas Rena, he mamm, hag hi da youc'hal, en ur zifretañ.

« — Penmoc'h ! sellit petra o deus graet eus va bugel ! Krev 'ta, hoc'h ! »

Tec'hout a reas ar vugale. Ne chomas nemet an Avram du ; hag eñ da zismegañsiñ Rena, oc'h hopal dezhi.

« — Ur vastardez eo Miriam, un Alamandez velen, ur bêêê, ur mêkêêê ! »

***

Un deiz, e chomas klañv ar plac'hig. E penn kentañ pevare sizhunvezh he c'hleñved e kouezhas trumm he blev. Dastum a reas Rena gant evezh ar c'huchennoù alaouret, hag o lakaas en ur mouchouer. Dezhi da bareañ buanoc'h, he mamm he lakae da dommheoliañ el leur. Goleiñ a rae dezhi he fenn gant ur mouchouer gwenn hag e lavare dezhi jentil e teufe hir en-dro, ha buan, he blev brav o liv ken tener.

« — Gwir eo e teuint hir en-dro ? »

« — Ya, merc'hig aour ! »

« — Hag eo gwir, mammig, ne vint ket mui melen, hag e vint du-pod ? »

« — Ya, va ael ! »

Ha diwar an deiz-se e voe sederoc'h an hini vihan. En em lakaat a reas da zebriñ, da azezañ en he gwele, ha da deurel evezh ouzh cholori ar vugale o c'hoari er straed. Un devezh m' edo en e goazez war un dorchenn, el leur, e c'halvas ar bugel he mamm da anzav outi un dra bennak e pleg he skouarn. Stouiñ a reas ar vamm, endra ma poke dezhi ar bugel, o terc'hel he fenn etre he daouarnigoù kastiz ha m' he fede da c'hervel ar vugale.

« — Lavar dezho dont el leur da c'hoari, mamm ! Galv anezho ! »

Aozañ a reas Rena gant difrae kouignoù sall, hag e c'halvas ar vugale. Daou pe dri nemetken a gredas dont tre. Ar re all a astenne o fennoù ur wech an amzer e toull an nor.

« — Deuit tre, Miko, Rafitcho, Blankitza. »

Da greisteiz e voe brasaet niver ar vugale : edont un dek bennak. Edont azezet e-kichen ar pennwele, hag e tebrent kouignoù, brav en o flijadur.

« — Hag ebatit ! Setu c'hoarielloù ! C'hoarzhit ha c'hoariit gant va merc'hodenned ! »

Ar merc'hedigoù a gemeras ar merc'hodenned, a save dezho o brozhioù, a bismige o blev, o lakae da azezañ, a sache war o divrec'h.

« — Roz eo o divjod, avat ! »

« — Ur sae seiz eo houmañ ? »

Ha dalc'hmat e tarzhe an hevelep goulennoù war o diweuz.

« — Mochi, savomp un ti bihan d' ar merc'hodenned ! Deomp da gerc'hat ur gest er gêr, ha fardomp div gambrig, unan d' ar verc'hodenn ruz, an hini all d' ar verc'hodenn velen. »

Hag ar vugale ha bec'h warno raktal ; dastum a rejont mein, kutuilh a rejont geot ha bleunioù. Mont a reas Rafo da glask boestoù houarn, Mirko a zegasas ar gest vihan e-keit ma kave Hannika un tamm koad karrezek.

« — An dra-mañ a vo ar gador. »

« — An dra-se a vo an divan. »

Ha dres pa voe an ebatoù en o gwellañ, e tigoras an nor hag en em ziskouezas an Avram du.

Skrijañ a reas Miriam, dont a reas gwennoc'h c'hoazh ; hen gelver a reas, evelato, gant ur vouezh skiltr, da lavarout dezhañ dont tre.

« — Te zo treut, avat ! Gant ar boan benn emaout ? » a c'houlennas Avram o tostaat outi koutig-koutig.

« — Echu eo bremañ ! Pareet on bremañ hag e c'hellin mont da c'hoari ganeoc'h. »

« — Ha da vlev, pelec'h emaint ? » a c'houlennas Avram.

« — Kouezhet int ! » a respontas prim Miriam ; ha gant he daouarnigoù, ma weled sklaer drezo, e tennas ar mouchouer. Hag e voe gwelet ar penn bihan strewet warnañ blevennoù melen munut, ha dindano pikoù rouzard. He blev, aet rouez, a lintre ouzh an heol, heñvel ouzh an aour. O chourañ a reas gant he dorn, hag e lavaras :

« — Aet eo kuit va blev melen, ha bremañ e teuint du evel re Rikitza ! »

« — Du evel re Rikitza ! » eme Avram gant diskred. « Du, du ! »

An holl a chomas digomz. Merañ a reas Miriam he mouchouer gwenn gant he bizied. Ur c'hammed a reas Avram, war-nes distagañ ur ger bennak, met ne rannas grik ebet. En diwezh ez eas davet Rikitza, e krogas en he dorn, hag eñ etrezek an nor, o lavarout :

« — Deomp war ar straed ! »

Ha war o fouezig, an eil war-lerc'h egile, en em dennas ar vugale eus al leur. Chom a reas Miriam hec'h-unan-penn, astennet war ar goubennerioù, o verañ he mouchouer gwenn. En-dro dezhi edo stlap-distlap mein, podoù-gwer, tammoùigoù lien a bep seurt liv, hag ar peurrest eus ar c'houignoù sall. E-kichen ar gest, ar merc'hodenned, dilezet, a vane astennet war o c'hof.

Miriam, prennet he genou, a oa prest da ouelañ. Redek a rae an dour a-hed he divjod. Pa zeuas Miko da gerc'hat e gest en-dro, Miriam, avat, a lammas diwar he goubennerioù, a sailhas evel un tenn ; gant difronkoù bras, e vriatas ar gest gant ur vrec'h, ha gant an dorn all, e tapas krog en ur verc'hodenn, hag hi da zistagañ taolioù ouzh penn Miko.

« — Pemoc'h ! » a hopas Rena diwar laez an dirioù.

Hag e voe gant poan e c'hellas Miko, hag ar gest gantañ dindan e gazell, en em laerezh betek an hent. A-dreñv e gein, e torras un « nanoula », e daou damm war ar vein.

« — Pemoc'h ! Tres-kroug ! Me az kavo c'hoazh !... » a youc'has Rena ouzh e c'hourdrouz gant un « nanoula » all.

Pelloc'h, skoachet a-dreñv garenn ur gouloù-straed, e sko an Avram du ur maen ouzh ur maen all, ha war an ton e c'harm an holl vugale :

« — Matchoro born ! Matchoro born ! »

E-keit-se, Miriam vihan baour a frap kuit, en ur zifronkal, kuchennadoù blev melen diouzh penn ur verc'hodenn.

# PENAOS EZ ADSAVER UR YEZH : AR STOURM EVIT AN DANEG E SCHLESWIG-AR-C'HREISTEIZ

hervez ur studiadenn gant Ceinwen THOMAS

lakaet e brezhoneg gant Per DENEZ

*(An Doktorez Ceinwen Thomas, anavezet mat e Breizh evel Sekretourez Veur ar C'hendalc'h Keltiek, he deus bet tro da vont da studiañ kudenn ar yezh e Schleswig ar C'hreisteiz. Savet he deus da heul ar veaj-se, evit Undeb Cenedlaethol Athrawon Cymru, un danevellskrid o tisplegañ ar pezh he deus gwelet. Ur skrid all, damheñvel ouzh an danevell, a zo bet embannet gant ar gazetenn* Y Faner *er bajenn anvet CWRS Y BYD. Soñjet hon eus e vefe talvoudus d' ar Vretoned gouzout petra a dremen e Schleswig ar C'hreisteiz, ha dreist-holl kaout evezhiadennoù Ceinwen Thomas diwar-benn ar pezh a vez graet eno. Diwar he studiadennoù hon eus savet ar pennad-mañ da heul evit lennerien* Al Liamm. *Lezet hon eus a-gostez an displegadurioù re vicherel, na vefent talvoudus nemet d' ar skolaerien ha d' ar gelennerien.)*

Tro am eus bet nevez zo da vont en ur vro e-lec'h ma stourmer gant berzh-mat da saveteiñ ur yezh. Ar vro-se a zo Schleswig ar C'hreisteiz. En em ledañ a ra etre Kanal Kiel hag harzoù an Danmark. Gwechall eo bet ul lodenn eus Danmark met e 1864 eo bet kemeret gant an Alamanted. Tud ar vro a zo holl Daned, nemet er c'hornog, a-hed an aod, e-lec'h ma 'z eus Friziz o vevañ. Hini anezho avat ne gomz an daneg, rak lazhet eo bet ar yezh gant ar skolioù alaman.

Aesoc'h e vez avat ober d' an dud koll o yezh eget koll emskiant o broadelezh ha daoust dezho bezañ bet germanekaet e chomas Schleswigiz gwir Daned en o c'halon. E 1920 e voe adstaget hanternoz ar vro ouzh Danmark ha seul ponneroc'h a se e voe beli an Alamanted da dud ar c'hreisteiz. Gwellañ ma c'hellas e labouras ar re-mañ da virout o danelezh er bloavezhioù etre an daou vrezel, hag e

1945 e savjont strolladoù politikel galloudus, hag ivez ur *Gevredigezh Danat* da blediñ kentoc'h gant ar c'hudennoù a sevenadurezh.

Rak, evit Schleswigiz, n' eo ket bezañ unanet gant Danmark ez-politikel a gont hepken : fellout a ra ivez dezho bezañ unanet ez-yezhel hag ez-sevenadurel. Penaos ober avat evit dasorc'hiñ ur yezh a zo marv ? Respont Schleswigiz a zo : ober gant ar benveg a zo bet implijet d' he distrujañ, da lavarout eo ar skol. Ha kregiñ a rejont da sevel skolioù a vije o fal deskiñ daneg d' ar vugale, reiñ dezho un deskadurezh danek en ur aergelc'h danat.

Ne voe ket kollet amzer ganto o klask lakaat degemer an daneg e skolioù ar gouarnamant : gwelloc'h e kavjont lakaat o foan da grouiñ ur gelennadurezh vroadel. E 1949, dre un Emglev graet etre ar gouarnamant alaman hag ar Gevredigezh Danat, e oa anavezet ar skolioù danat, ha roet aotre d' ar Gevredigezh da grouiñ anezho e kement lec'h eus ar Schleswig ma vefe goulenn. Rak a-raok e oa ar skolioù danat, nemet an 9 anezho a oa e kêr ha korn-bro Flensborg, traoù enep al lezenn. Bremañ ez eus war-dro 85 skol gant 14.000 bugel enno. Pezh a zo ar souezhusañ-holl gant ar skolioù-se avat n' eo ket o niver, met an doare bamus ma teuont a-benn, dindan daou vloaz, da lakaat ar vugale da gomz daneg aes ha flour.

Beajet em eus dre ar vro a-bezh, eus Rendsborg er gevred betek Sylt, unan eus an inizi Vesterland, ha gwelet em eus 19 skol. Lod eus ar skolioù-se a oa skolioù bihan, nevez-savet e kêriadennoù bihan, lojet e barakennoù koad dilorc'h, lod all avat a oa savadurioù kaer-tre, unan anezho gant 850 diskibl. En un nebeut skolioù ne oa ket an holl vugale Daned : darn anezho a oa Frized, hag evito e veze graet kentelioù frizek. Ouzhpenn-se em eus gwelet ivez, e korn-bro Gettorp, skolioù-noz evit bugale hag evit tud en o oad.

Skolioù Schleswigiz a zo savet diwar batrom re ar C'hermaned. Da 4 bloaz e c'hell ar vugale mont d'ar Kindergarten ; da 6 vloaz ez eont d' ar skol gentañ, e-lec'h ma c'hellont chom betek 15 vloaz ; ar re a c'hell avat a ya da 10 vloaz d' ar skol-etre, ha goude-se da 15 vloaz d' ar Gymnasium, e-lec'h ma chomont e-pad 3 bloaz a-raok mont d' ar Skol-Veur. Pezh a zo a bouez gant Schleswigiz eo n' eus ket fellet dezho kaout hepken, eveldomp-ni e Kembre, skolioù kentañ en o yezh : eus 4 betek 19 vloaz e c'hell ar bugel kaout e holl zeskadurezh e daneg.

An dra gentañ en deus skoet ac'hanon pa 'z on aet e-barzh ar skolioù-se a zo o braventez, ha sioulded laouen ar skolidi

hag ar vistri. Zoken e skolioù bihan ar c'hêriadennoù e vezen paket gant ur santadur a levenez o welout al leurennoù koaret-mat, ar mogerioù livet-skedus, an torkadoù bannieloù skandinavat e pign ouzh burev ar mestr, ha dremmoù mous-c'hoarzhus ar vugale. Evit ar gelennerien, aes e oa gwelout e oant eürus en o labour. Pegen disheñvel eus hor skolioù-ni, e-lec'h n' eo an *deskadurezh* nemet an arz da ziwriziennañ bugale diouzh o yezh hag o hengoun istorel. Ar skolioù danat, avat, n' int ket un dachenn-emgann a vez stourmet enno a-enep ene ur vro ; bez ez int evel oaledoù a vez kouviet e-tal dezho holl izili ar familh vras danat. Souezh ebet neuze ma ren enno ar peoc'h hag al levenez, ha ma vez ar renerien, d' an holl dindano, evel tadoù madelezhus.

Luziet-tre eo ar c'hudennoù yezh e-barzh ar skolioù-se. An dud a gomz germaneg-izel, met ar yezh nemeti anavezet gant ar gouarnamant a zo ar germaneg-uhel, ha disheñvel-bras eo an eil yezh diouzh eben ken dre ar gerioù, ken dre ar frammadur. Daoust d' ar skolioù danat bezañ distag eus skolioù ar gouarnamant, n' int ket gwir skolioù prevez, rak arc'hant a zegemeront digant ar gouarnamant alaman. En abeg da se e rankont heuliañ reolennoù ar gouarnamant evit pezh a sell studi ar germaneg-uhel, istor, lennegezh ha douaroniezh bro-Alamagn. Ouzhpenn-se, evel m' hon eus lavaret uheloc'h, ez eus kalzik Friziz er skolioù war an aod, ha, peogwir e kenlabour an emsav danat hag an emsav frizat da sevel ur gelennadurezh nann-alaman, e ranker deskiñ o yezh da Friziz vihan ivez. Pezh a ra, e skolioù zo, peder yezh da implijout.

Pal ar skolioù danat a zo reiñ un deskadurezh danek en ur aergelc'h danat. Ar c'hentelioù a vez graet neuze e daneg. Ha peogwir ez eo marv an daneg er vro abaoe pellik amzer, se a zo koulz ha lavarout e ranker, war un dro, deskiñ daneg d' ar vugale ha deskiñ dezho traoù dre an daneg. Adalek ar vunutenn gentañ ma lak ur bugel e droad er skol, ne vez komzet outañ nemet daneg ken. N' eus, e gwirionez, tra nevez ebet en doare-se da ober : evel-se eo bet desket deomp ar saozneg. Nemet an diforc'h a zo etre Schleswig ha Kembre eo hemañ : e Schleswig ne glasker ket rediañ an dud da zeskiñ ur yezh estren, pezh a reer a zo dasorc'hiñ yezh naturel ar vro hag a zo aet da get.

Soñjet e vo moarvat ez eo gwall-ziaes labour ar gelennerien. Ha lod anezho o deus anzavet din o doa soñjet evel-se a-raok kregiñ gant al labour. Ur wech kroget gantañ, avat, int bet souezhet-naet o welout pegen aes e oa. Aesoc'h e vez da vugale Schleswig deskiñ daneg eget deskiñ forzh petra all

ha goude deskiñ an daneg e teskont gwelloc'h an holl draoù all : deskiñ a reont anezho kalz gwelloc'h eget ar Schleswigiz vihan a zo er skolioù alaman. Deut eo an dud da verzout an dra-se ha rener skol Bredstedt — ur gêriadenn baour a-walc'h e-lec'h ma vez ar vugale kentoc'h boud da zeskiñ — a lavare din e veze tennet eus ar skolioù germanek ar vugale o doa poan o heuliañ, ha lakaet er skol danat e-lec'h ma teskent kalz gwelloc'h.

Aes-meurbet e vez deskiñ daneg d'ar vugale vihan 4 pe 6 vloaz. En ur ober un nebeut mizioù e teuont gouest da gomz daneg ken brav ha ma komzont germaneg-izel. Diaesoc'h un un disterig e vez an dra gant ar vugale koshoc'h, hag a zo bet, an holl anezho, er skolioù germanek e-pad ur pennad mat amzer, hogen gant ar re-se ivez e vez desket daneg buan-souezhus. Ha ne vez ket lezet ar germaneg-uhel a-gostez evit kelo-se : en arnodennoù koulz hag er c'henstrivadegoù graet evit kaout ur vicher emañ bugale ar skolioù danat e-touez ar re gentañ.

Ober implij eus an daneg adalek an derou evit kenteliañ ar vugale n'eo ket noazhus d'o emzisplegadur na d'o galloudoù spered. En enep. Daoust ma 'z eo an daneg dianav-krenn bremañ e Schleswig ar C'hreisteiz bez ez eus anezhañ gwir yezh ar Schleswigad : hemañ ne oar ket an daneg en un doare emskiantek, met bevañ a ra atav ar yezh e don e bersonelezh. Deskiñ an daneg dezhañ n'eo ket neuze degas dezhañ un dra bennak estren, met dihuniñ, lakaat d'en em zisplegañ un dra a oa chomet kousket ennañ. Setu perak a-hend-all e c'hell bugale ar Schleswig deskiñ an daneg ken buan. Ha setu perak ivez ez eo ken mat dezho hen ober : deskiñ daneg a lak kempouez en o fersonelezh, a ro d'o spered atiz, ha dezho ur santadur nevez a frankiz personel. E-keñver eneoniezh ez eo an daneg ur gounid dezho penn-da-benn, ouzh o lakaat eürusoc'h, ha barrekoc'h ivez da dremen arnodennoù : ha se a ra bremañ da enebourien ar skolioù danat tevel gant o abegerezh. Rener Skol-Etre kêr Schleswig a lavare din pegen bamus e oa efed an daneg war ar Schleswigiz vihan germaneger : sioulaat a ra o fersonelezh a-bezh, o reiñ dezho ur peoc'h-diabarzh n'o doa morse anavezet a-raok, ur santadur a zieubidigezh a zegas dezho ul levenez eus ar re vrasañ. Alies e teu kerent da gaout anezhañ : « Petra hoc'h eus graet 'ta d'hor bugale ? » a lavaront. « Ken eürus ez int, ken kempouez ma ne fell ket mui dezho kuitaat ar skol ! »

N'eo ket ar skolioù hepken a labour da adsevel an daneg er vro. Pa n'eus ket tu da grouiñ ur skol, hag ivez evit an

dud en o oad, e vez savet skolioù-noz ha *kluboù*. Tu am eus bet da vont da heul *Vandrelaerer* Gettorp da studiañ pezh a vez graet war an dachenn-se. Ar c'helenner-se a ya a gêriadenn da gêriadenn, oc'h ober kentelioù e-lec'h ma c'hell kavout plas, a-wechoù en ur gegin vihan, a-wechoù e salioù-degemer pinvidikoc'h. Dont a ra e skolidi da gaout o c'hentel diouzh an noz, pa vez echu ganto o devezh-labour, ur wech ar sizhun : deskiñ a ra dezho an daneg dre an daneg adalek ar vunutenn gentañ, ha kerkent ha ma ouzont un tammig ar yezh, da lavarout eo goude teir pe beder kentel, e komz dezho e daneg diwar-benn istor ha douaroniezh ar vro. En derou koulskoude e vez aotreet ar skolidi da ober o goulennoù e germaneg, met gant ar c'helenner ne zeu morse nemet daneg.

Bep bloaz e vez kaset ar vugale, zoken babigoù ar c'hinder-garten, da dremen ur miz e Danmark ; an holl ivez a ya evit c'hwec'h miz da Skol-Uhel ar Bobl e Ladelund pa 'z int bet pevar pe bemp bloaz war studi an daneg. Pa c'heller e roer labour d'an dud yaouank e Danmark e-pad bloaz pe bloaz hanter.

Berzh-mat souezhus ar skolioù danat a zo dleet c'hoazh d'an doare ma vez renet al labour. Diwall a reer a reiñ re a draoù d'ar vugale da studiañ, rak aon skuizhañ koulz ar skolidi hag ar skolaerien. Er Skolioù-Etre hag er Gymnasia o devez ar vugale 36 kentel bep sizhun, ha pep kentel a bad 45 munutenn, gant 10 munutenn diskuizh etrezo-holl. Sammañ re ar vugale hag ar gelennerien a vefe mont a-enep da vad ha da efedusted ar gelennadurezh, rak ar skuizhnezh a rafe d'ar vugale bezañ direol pe dievezh, ha d'ar gelennerien bezañ konnarus. Ha kement-se a rafe droug bras da spered ar re yaouank.

Ret eo kompren mat erfin n'eo ket dasorc'hidigezh an daneg e Schleswig ar C'hreisteiz dasorc'hidigezh ur yezh hepken : bez ez eo e gwirionez dasorc'hidigezh an doare danat da vevañ ha da gompren ar bed. Dasorc'hidigezh ur bobl ha n'eo ket dasorc'hidigezh ur stumm-prezeg. Schleswigiz ar C'hreisteiz a fell dezho kaout ar frankiz politikel, met fellout a ra dezho ivez lakaat o relijion da advevañ war un dro gant o danelezh. Ne gredont ket, evel ma 'z eus bet lavaret a-wechoù e Kembre gant tud diboell, ez eo pouezusoc'h ar relijion eget ar yezh. En enep : evito ne c'hell ket ar yezh mont da get hep ma 'z afe kuit ivez ar relijion eus kalon an den. Ha diskouez a reont penaos eo deut Schleswigiz ar C'hreisteiz da vezañ danvezelourien, tud a-ziwar-c'horre goude ma 'z int bet germanekaet. An Danad a goll e ene pa goll e yezh : ha muioc'h a vad a zeu d'e ene diwar ganañ e

daneg un himn na gompren ket, eget diwar gemer perzh en ul lid alaman a vez komprenet gantañ penn-da-benn. Primad an Danmark a skriv kement-mañ en ul levrig diwar-benn Schleswig ar C'hreisteiz : « Sevenadurezh speredel an denelezh a zo bet legadet din er stumm roet dezhi gant va fobl, ha va fobl an hini eo a ro din an tu da gompren ha da greskiñ an talvoudegezhioù-se gant skoazell va yezh ha va sevenadurezh vroadel. Hor buhez relijiel a vez ivez roet deomp en ur stumm hag a zouq merk hor pobl. Unan eus lezennoù-diazez ar vuhez eo e kreskfe hag e vevfe an hinienn diouzh hag e-barzh he fobl ».

Hag evel-se, pa vez savet ur skol danat e vez savet ivez, nebeut goude, un iliz danat, e-lec'h ma teu an dud a-du gant an daneg da heuliañ lidoù danek. En darn vrasañ eus ar skolioù e vez graet lidoù danek, ur wech ar sizhun, en unan eus kambroù ar skol, a vez kuzhet enni un aoter a-dreñv ur speurenn blegus.

Aesoc'h eo da Schleswigiz stourm evit o yezh eget na deo deomp e Kembre stourm evit hon hini. Danmark a zo tost, anezhi ur vro dieub hag a c'hell skoazellañ gant arc'hant, levrioù, arrebeuri, h.a. Kalz hon eus avat da zeskiñ gant Schleswigiz. Ar gwir hon eus bremañ e Kembre da sevel skolioù hollgembraek evit ar gembraegerien. Ar pezh hon eus d' ober bremañ a zo sevel skolioù da zeskiñ kembraeg da Gembreiz saoznekaet.

**Er bed a-vremañ ez eus stourm etre an Impalaerouriezh hag ar Vroadelouriezh. Hag ar Vroadelouriezh an hini eo a c'hounez atav.**

ANEURIN BEVAN.

**« C'hwi zo Bretoned ? Ar C'hallaoued eo ar vistri ! »**

MIRABEAU.

# AR GOUEZELEG

NOTENNOU DIWAR-BENN AR GOUEZELEG
HAG AR YEZHOU ALL E BRO-SKOS

gant Per DENEZ

*(Kendalc'h)*

## 2. — AR GOUEZELEG ER SKOLIOU-MEUR.

*Dun Eidin, Glaschu, Obairdeathain*

E Dun Eidin an hini eo ez eo bet savet ar gador ouezelek kentañ ha, betek-hen, ar gador-gelenner nemeti. Savet eo bet gant arc'hant an holl. E 1875 e voe goulennet gant an dud profañ 12.000 lur sterling, a vefe lakaet e prest hag a zeufe diouto, bep bloaz, ur c'hampi a 500 lur, peadra da baeañ ur c'helenner. D' an 20 a viz Ebrel eus an hevelep bloaz e oa dastumet 4.610 lur, da zibenn miz Meurzh e oa dastumet 6.825, hag ouzhpenn 8.000 e-tro kreiz ar bloaz war-lerc'h. Pemp bloaz diwezhatoc'h e oa dastumet an holl arc'hant hag e 1882 e oa anvet ar c'helenner. Gouizieien anavezet o deus graet skol e Dun Eidin. Ne voe graet labour kaer e-touez ar studierien, avat, nemet goude m' en doe ar c'helenner Watson krouet, e 1922, ur *Celtic M. A.*, da lavarout eo un arnodenn-dibenn-studioù war ar c'heltieg. Ouzhpenn ar c'helenner ez eus bremañ e Dun Eidin un adkelenner.

Ur gador-displeger (lecturer) a zo e Glaschu. Savet eo bet e 1881 a-drugarez d' ur prof prevez, kresket e 1910 gant ur prof prevez all. Tud vrudet, evel Magnus MacLean, Kuno Meyer, James Carmichael Watson a zo bet e karg eno. Un adkelenner a zo.

Ur gador-lenner (reader) a zo bet savet en Obardeathain e 1925. Un adkelenner a zo eno ivez.

Ne vez ket kenteliet ar gouezeleg e Skol-Veur St Andrews, daoust ma 'z eo anavezet ar gouezeleg eno evel danvez evit an Arnodennoù-dont-e-barzh (Preleminary Examinations).

*An M. A. keltiek*

Ne zegemerer er Skol-Veur, evit prientiñ an M. A. keltiek, nemet ar studierien o deus an *Higher Leaving Certificate*, gant un testeni gouezelek, pe ar re o deus tremenet an arnodenn-dont-e-barzh. Koulskoude ez eus en holl skolioù-

meur, e-pad teir eurvezh pep sizhun, kentelioù gouezelek digor d' ar studierien n' o deus c'hoant tremen arnodenn geltiek ebet.

Pevar bloavezh studioù a zo d' ober a-raok kaout an M. A. : un arnodenn (Ordinary Degree) a dremener e dibenn ar bloavezh kentañ, un eil (Advanced Degree) e dibenn an eil bloavezh, hag an drede (Final Honours) e dibenn ar pevare bloavezh. An drede arnodenn-se a zo enni deverioù latinek pe saoznek (da zibab) ouzhpenn ar re ouezelek.

E-pad an daou vloavezh kentañ ez eus 3 pe 4 eurvezh skol pep sizhun, hag e studier gouezeleg a-vremañ, krennouezeleg, lennegezh hag istor Iwerzhon ha Bro-Skos. En arnodenn ez eus troidigezhioù d' ober, danevelloù da sevel ha goulennoù da respont (na dalv ket ar boan lavarout amañ dre ar munud petra int).

E-pad an daou vloavezh diwezhañ e studier, ouzhpenn, kembraeg kozh ha krenn, gouezeleg kozh, istor ha lennegezh ar gouezeleg, istor Breizh-Veur geltiek, hag e ranker ivez dibab un danvez keltiek bennak da studiañ drezor an-unan. C'hwec'h poelladenn a zo en arnodenn diwezhañ, an holl anezho diaes-a-walc'h.

Mat e vije lakaat amañ, evel skouer eus live ar studioù, roll al levrioù a oa da labourat warno e 1948-1949 e Skol-Veur Dun Eidin. Evit arboelliñ un nebeut pajennoù ne vo ket graet. Trawalc'h e vo lavarout e ranker bezañ gouiziek a-walc'h da dremen an M. A.

*Yalc'hadoù*

Ne dalv ket ar boan ivez embann amañ e brezhoneg ar roll klok eus ar « bursaries, scholarships and prizes » a vez roet bep bloaz d' ar re a studi ar gouezeleg : bez' ez eus 31 diouto, hag en holl e savont da 2.112 lur sterling. Yalc'hadoù a vez roet ivez d' ar ouezelegerien a zeu d' ar Skol-Veur da studiañ un danvez bennak estr eget ar gouezeleg : 37 a zo eus ar yalc'hadoù-se, ha da 1.104 lur sterling en holl e savont. An holl yalc'hadoù, leveoù pe brizioù a zo roet gant tud prevez pe gant kevredigezhioù skosat.

Meneg a c'heller ober ivez eus ar *Murchison of Tarandale Memorial Trust*, krouet e 1936 : bep bloaz e c'hell un nebeut studierien mont, e-pad ar vakañsoù, da labourat e kastell Tarandale, a vez digor dezho e lenndi hag e-lec'h ma vezont maget evit ur priz dister-tre.

*Ur Skol-Veur Ouezelek*

Evel e pep lec'h all, ar studioù keltiek e Bro-Skos ne

vezont graet nemet a zarnoù : ar brezhoneg hag ar c'herneveg, da skouer, a chom er-maez a-grenn. « Lec'h a zo da wellaat an traoù, » a skrive ar c'helenner Watson e 1936, « dre grouiñ ur wir skol a studioù keltiek. » Met n' eo ket deut c'hoazh an huñvre da wir.

Ouzhpenn-se ez eo ar gouezeleg ur yezh a studier, ha n' eo ket ur yezh a reer studioù enni. E 1925, gwir eo, e kinnige ar Iona Society, eus New-York, reiñ arc'hant da sevel ur Skol-Veur Ouezelek en Uheldirioù, met en abeg da zarvoudoù arboellerezhel ar mare ne zeuas ket ar raktres da benn vat. Meneg a voe graet adarre eus ar Skol-Veur hollouezelek gant ar c'helenner Watson e 1927, gant Dug Atholl e 1928, ha gant ar c'helenner Watson meur a wech c'hoazh goude-se, hogen e 1936 e roas ar Sekretour-Stad da gompren e vije gwell chom hep komz eus an dra-se pelloc'h. Ha n' eus hiziv, er bed a-bezh, skol-veur geltiek ebet nemet an hini emeur o sevel, tammig ha tammig, e Galiv, war zouar Republig Iwerzhon.

## 3. — SKOLIOU-NOZ HA SKOLIOU PREVEZ.

Evel en holl vroioù e-lec'h n' emañ ket skoazellet ar yezh gant ar gouarnamant o devez ar skolioù-noz kalz pouez er stourm. En Alba ez eus skolioù-noz gant *An Comunn*, gant an Emglev Gouezelek (*Gaelic League* iwerzhonek), gant ar Strollad Broadel, gant ar *Workers' Educational Association*, pe c'hoazh gant kuzulioù deskadurezh ar c'hontelezhioù. Ar priz a baeer peurliesañ evit heuliañ ar c'hentelioù a zo seizh chilling hanter (war-dro pevar c'hant lur gall).

N' eus ket tu da c'houzout ez-resis pet skol-noz a vez graet dre Vro-Skos a-bezh, ha pet diskibl o deus : strollad ebet n' en deus graet ar seurt enklask, ha n' hell ket un den e-un, dreist-holl ur studier, hen ober. Evit ar bloavezhioù 1946, 1947, 1948 ha 1949 em eus kavet meneg eus skolioù e 25 kêr disheñvel, na dalv ket ar boan reiñ o anvioù amañ. E Glaschu ez eus 5 skol bep bloaz, gant ur c'hant bennak a skolidi e pep unan anezho.

Skolioù-hañv evit ar vistri-skol hag ar gelennerien a zo bet e 1938 ha 1939. E 1948 ez eus bet kroget d' ober anezho adarre.

E-pad ar brezel ez eus bet skolioù-*stalag*, a veze kaset levrioù dezho gant *An Comunn*.

Evit ar re a labour er gêr ez eus ur skol dre lizher *Sgoil Eolais na h-Alba*, renet gant ar Reverant John MacKechnie. Ouzhpenn kentelioù gouezelek, e c'heller kaout er skol-se

kentelioù war an holl yezhoù keltiek all. Pemp kant diskibl he deus bet ar skol er bloavezh kentañ (1945) ha derc'hel a ra he rener da labourat ken fonnus atav.

## 4. — LEVRIOU DESKIN-LENN, LEVRIOU PENNADOU DIBABET, YEZHADURIOU, GERIADURIOU.

*Levrioù deskiñ-lenn ha pennadoù dibabet*

Graet hon eus meneg dija eus labour vat ar Gaelic School Society : ganto eo c'hoazh e voe moulet ar c'hentañ levr-deskiñ-lenn embannet biskoazh e gouezeleg, *Ceud Leabhar* Alastair MacLauruinn (104 pajenn). Da heul hennezh e teuas tri levr all da glokaat ar rummad, war un dro gant un Aviel hervez Sant Lukaz e 1816. E 1823 e oa embannet gant ar GSS un eil rummad levrioù, advoulet peder gwech er 25 bloaz da heul, hag e 1825 un Aviel klokoc'h, advoulet e 1826 ha 1827 (27).

Fromet ha nec'het e oa bet an Iliz e Bro-Skos gant labour ar GSS : e 1815 ez embanne tud an Iliz, d' o zro, ul levr ABK hag e 1826 ur rummad a bevar levr pennadoù dibabet, hag a voe advoulet meur a wech goude se.

Ul levr all da zeskiñ lenn, gant Seumas Munro, a voe moulet c'hwec'h gwech etre 1828 ha 1873, ar pezh a ziskouez e oa goulenn d' al levrioù gouezelek er skolioù d' ar mare-se.

Kerkent ha ma voe bet embannet gant ar gouarnamant saoz, avat, e lezenn war an deskadurezh (1872) e voe paouezet hogos a-grenn a voulañ levrioù-skol gouezelek. A-vec'h ma c'heller menegiñ div zastumadenn ar c'helenner MacKinnon e 1891. Goude 1918 hepken e teuas un tammig buhez en-dro d' an embannadurioù gouezelek : an daou levr-deskiñ-lenn hag ar pevar levr pennadoù dibabet embannet neuze gant ar c'helenner Watson hag e geneiled a zo chomet betek hiziv ar re wellañ a c'heller da gavout. A-hend-all ez embanner bremañ skridoù dedennus-tre evit ar vugale, evel *Companach na Cloinne* pe rummad *An Sgeulaiche*. Evit ar re a zesk o-unan ez eus rummad MacLaren hag al levrig plijus gant John MacKechnie, *Gaelic without Groans*.

*Yezhadurioù*

Yezhadurioù gouezelek a zo, pezh a gar. Ar c'hentañ hini (28) embannet ez-distag diouzh ur geriadur a seblant bezañ bet yezhadur Alastair Stiubhart (1801). Seizh yezhadur all a voe embannet etre 1828 ha 1899, aet bremañ an holl

anezho er-maez a implij, nemet hini Duncan Reid e vefe, adaozet ma 'z eo bet, ha n' eo ket atav evit ar gwellañ, gant Norman MacLeod. Yezhadurioù Nicholson, Calder ha Mac-Bain a zo savet en un doare skianteloc'h.

*Geriadurioù*

Ar geriaoueg savet gant Alexander MacDonald ha moulet e 1741 e Dun Eidin a vez sellet outañ peurliesañ evel ar c'hentañ geriadur gouezelek. Pezh n' eo ket gwir-tre, rak e levr Lhuyd, Archaeologia Britannica, 1707, e kaver ur roll gerioù gouezelek-skosat da heul ar roll gerioù iwerzhonek.

Geriadur William Shaw (div levrenn) a voe embannet e 1780 gant skoazell un 200 rakprener bennak. A-raok sevel e levr en doa an oberour tremenet ur bloavezh o veajiñ e Skos hag en Iwerzhon (1778). Daoust pegen bras eo ar fazioù a gaver e levr Shaw e tleer kaout kalz doujañs hag anaoudegezh-vat evit an oberour dre ma kare eus don e galon « yezh toc'hor ar Ouezeled » ha ma reas eus e wellañ evit he servijout. Krediñ a rae start an den mat-se e oa bet ar gouezeleg « yezh Jafet, (ur yezh a veze) komzet a-raok al Liñvadeg-Veur ha moarvat ivez implijet er Baradoz ».

Geriaouegoù ar vreudeur Mac Pharlainn (1795, 1815) a zo adaozadurioù marc'hadmat eus levrennoù W. Shaw.

Kalz muioc'h a labour personel a zo e geriadurioù Raibeart Gilleasbuig Armstrong (1825). Ha daoust ma pleg hemañ da voulañ en e levr un nebeut gerioù gresianek, gotek pe hebraek, n' eo ket klañv gant ar gerdarzherezh evel ma vo re all ha bez' en deus ar galon da anzav, « daoust d' e garantez evit ar yezh keltiek, na c'hell ket bezañ a-du gant ar re a lak anezhi kalz koshoc'h eget un niver yezhoù all ».

An hini iskisañ eus an holl c'heriadurioù a zo hep mar ar geriadur gouezelek-saoznek-latinek embannet gant an Highland Society of Scotland. Ne voe ket a-walc'h d' an oberourien kavout ha menegiñ, gant gwir abeg, gerioù boutin etre ar gouezeleg hag « ar c'hembraeg, an arvoreg hag ar c'herneveg » ; mont a reas ar pemp Skosad kalonek a reas al labour betek furchal e-touez pinvidigezhioù « ar germaneg, an angl-ha-saozneg, ar svedeg, an daneg, an islandeg », pezh a c'hell c'hoazh bezañ talvoudus a-wechoù, ha ne voent ket spontet zoken o klask kerentiezh etre o yezh hag « an hebraeg, ar c'haldeeg, ar perseg hag an arabeg ». An holl yezhoù-se, moulet en o skritur iskis, a ro d' o levr ur seurt hoal eksotek eus ar plijusañ !

Gant MacLeod ha Dewar e voe embannet, e 1831, ur

seurt krennad, brudet a-walc'h, eus Geriadur an Highland Society. Ar geriadur implijet ar muiañ, avat, zoken tre betek hon amzer-ni, a zo geriadur Neil MacAlpine, hag a zo bet advoulet ouzhpenn ugent gwech abaoe 1832. N' eo ket e vije ken dispar al levr, met an hini marc'hadmataň eus an holl c'heriadurioù eo bet adalek an derou : « pa gouste geriadur Armstrong £ 3.13.6, hini an Highland Society £ 7.7.0, hini MacLeod ha Dewar £ 1.1.0 » e veze gwerzhet hini MacAlpine evit c'hwec'h gwenneg. E gavout a reer atav da brenañ, koublet gant ur geriadur saoznek-gouezelek gant John MacKenzie, hag a zo disteroc'h c'hoazh eget al lodenn gouezelek-saoznek. Da lavarout ar wirionez, perzh gwellañ ar geriadur en hon amzer a zo marteze mirout bev eñvor e oberour, hag a c'houzañvas kalz evit e yezh. Geriadurioù-distagañ a zo ivez, unan gant Dieckhoff, embannet e 1932, hag un all gant MacLennan. Geriadur gerdarzhel MacBain a zo anavezet-mat hag implijet kalz.

En un doare souezhus a-walc'h — met daoust ha souezhet e c'heller bezañ gant pezh a c'hoarvez e broioù iskis evel ar broioù keltiek ? — ez eo bet savet ar gwellañ geriadur gouezelek a zo, hag a vo e-pad pell, gant ur saozneger a vihanik, a ouenn gernevat a lavarer, anvet Edward Dwelly : d' an oad a seitek vloaz (1881) e krogas Dwelly da zastum gerioù gouezelek hag e-pad ugent vloaz e talc'has da fichennaouiñ pinvidigezhioù ar geriadurioù embannet en e raok, al lennegezh moulet, ar yezh komzet, o kinnig en diwezh d' ar ouezelegerien un oberenn a zo dastumet enni ouzhpenn 80.000 ger. Met n' eo ket e-keñver gouiziegezh ez eo labour Dwelly ar pouezusañ-holl, daoust ma 'z eo pouezus-tre : an hini kentañ e-touez an holl c'heriadurourien skosat e tispleg Dwelly ez eo e labour un oberenn a vroadelouriezh muioc'h eget a furcherezh ha diluziañ a ra dre ar vrogarouriezh kudennoù a veze klasket gant ar re all o diluziañ dre ar yezhoniezh. Diwar-benn ar gerentiezh etre gouezeleg Iwerzhon hag hini Bro-Skos e lavar Dwelly « e teu an diforc'h a zo etrezo muioc'h eus faltazi an dud eget eus ar wirionez hag... ez eo bet ijinet ha maget aketus kalz eus an disheñvelderioù-se evit abegoù politikel hepken, hervez kemenn ar ger-stur kozh *Disrannañ evit Mestroniañ* ». Evit pezh a sell ouzh ar gerioù saoznek e tifenn groñs Dwelly ober implij anezho e gouezeleg. Hep ar seurt brogarouriezh e vije chomet pell labour Dwelly e stumm un dornskrid prizius-bras ha dianav. Prederiet en doa Dwelly, avat, war ar frazennig a zo skrivet e derou geriadur Shaw : « Ar pezh a vez da galz tud d' ober ne vez da zen ebet d' ober » hag, e-lec'h gortoz skoazell digant

ar re all, e krogas, gant sikour e wreg, da voulañ al levr eñ e-un, oc'h ober ar plomlizherennañ, ar moulañ, ar skeudennaouiñ (675 skeudenn a zo el levr) hag ar c'heinañ. Dont a reas al lodenn gentañ eus al levr er-maez e 1902, ha skodennoù 442 Skosad, war un dro gant un tamm leve digant ar Roue Edward, a aesaas da Zwelly echuiñ e oberenn. Adembannet e voe ar geriadur, e teir levrenn, atav gant Dwelly hag e wreg, e 1918 hag adarre e 1930 e stumm ul levrenn a 1.037 pajenn. Diviet e 1948 ez eo bet adembannet ar geriadur abaoe. Un dra gaer eo gwelout un estren evel Edward Dwelly o ouestlañ e vuhez d' ar gouezeleg ha d' ar baourentez, pa zibab kement a Gelted gouestlañ o hini da servij arc'hantet-mat ar mac'homer.

*(Da genderc'hel.)*

**E pep pobl e kaver tud reuzeudik ha n' o deus ket a ezhomm e kinnigfed dezho tregont diner evit gwerzhañ o bro ; e Breizh int stankoc'h c'hoazh, marteze, eget e bro all ebet war an douar...**

Yann Vari PERROT,
Feiz ha Breizh, 1929.

# KAD MAG MUCCRIME

*Setu amañ troidigezh un danevell iwerzhonek eus an Henamzer. Talvoudus eo en abeg d' ar c'helennadurioù a c'heller dastum enni a-zivout buhez Iwerzhoniz d' ar c'houlz-se ha plijus dre an doare eeun m' eo dibunet.*

Ailill Skouarn Noazh mab Mav Nuz (1) oa roue e Mouan d' ar mare-se. Sadb merc'h Conn e Gant Kad oa e wreg, ha tri mab dezhi digantañ : Eogan, Cian ha Cormac Cass. Diouzh ar re-mañ e teu an Eoganed, ar g-Cianed ha Dael Cass.

Lugaid Mab Ki (2) eus gouenn Lugaid a voe advabet gant Ailill. Maget e voe war an hevelep glin ouzh an hevelep bronn hag Eogan.

Un nozvezh Samon ez eas Ailill da vaesa e gezeg war Grec'h Ane. Ur gwele a voe aozet dezhañ war ar run. Dic'heotet-rac'h e voe ar peurvan en nozvezh-se, den ne ouezas penaos. Div wech e c'hoarvezas evelse, ur marz evit Ailill. Leuriñ a reas kannaded da gaout Ferchess mab Comman, ur barzh o chom war harzoù Lein, un diawelour hag ur c'hadour anezhañ. Ferchess a zeuas, ha da noz Samon ez ejont o-daou war ar run. Gortoz a reas Ailill eno, ha Ferchess un tammig pelloc'h. Ar c'housked a gouezhas war Ailill, o selaou ar gre o peuriñ. Neuze e teuas ar voudiged er-maez eus ar grugell, Eogabal o roue war o lerc'h, hag Ane e verc'h en e raok o seniñ dezhañ gant ul lourenn arem. Tostaat a reas Ferchess ha darc'hav un taol outañ. Eogabal da redek war-du ar c'hev. Pa oa o tremen e-tal Ailill, avat, e strinkas Ferchess ur speg meur outañ, a dorras dezhañ mell e gein. Ailill a redias ar plac'h da c'hourvez gantañ. Hi a skoas kement war e skouarn dehou ma ne chomas na kig na kroc'hen warni, hag evelse e vanas diwar se. Ac'hano al lesanv Skouarn Noazh da Ailill.

« Gwan oc'h bet ouzhin, » eme Ane, « ouzh ma dismegiñ hag o lazhañ ma zad. Da zismegiñ a rin ivez ; ne lezin digoll

(1) Mav Nuz (= Mevel Nuz) en iwerzhoneg krenn : Mog Nuadat : lesanv Eogan Veur, roet dezhañ goude skoazellañ Nuz da sevel un din evit roue Lein. Eogan a zeuas goude se da vezañ roue en « Hanterenn v-Mav » tra ma rene Conn war « Hanterenn g-Conn » en hanternoz.

(2) Lugaid Mab Ki oa mab Sadb diwar ur c'hentañ dimeziñ. Denañ a reas ur giez e kêr Ailill.

ebet ganit (1) pa rannimp an eil diouzh egile. » Edo Eogan mab Ailill ha Lugaid mab Ki e gevaot o vont ur wech da gaout Art mab Conn, a oa oc'h ober un droiad e Connac'ht. Fellout a rae dezho kaout kezeg ha kebestr digantañ peogwir e oa breur da vamm Eogan (2). A-greiz treuziñ ur gompezenn e klevjont anao o tont eus ur bod ivin a-zioc'h ul lammdour. Un den a dennjont er-maez eus ar bod, hag e tegasjont anezhañ ganto da gaout Ailill peogwir e oant o rendaeliñ en abeg dezhañ. Un den bihan, teir c'hordenn en e lourenn.

« Pe anv zo dit ? — Fer Fi mab Eogabal (3). — Perak oc'h deut war ho kiz ? — Emaomp o rendaeliñ a-zivout an denmañ. — Petore den eo ? — Ur soner mat. — Ra sono deomp ! — A vo graet, » eme an den.

Seniñ a reas sonerezh keinvanus, hag int da geinañ, da ouelañ ha da c'harmiñ. Pedet e voe da ehan. Neuze e sonas sonerezh fentus, hag int da ziskargadennañ, ma weled o skevent hogozik. Neuze e sonas sonerezh hunus o lakaas da gousket betek an hevelep mare eus an deiz war-lerc'h. Eñ a zistroas d' al lec'h ma oa deut, o lezel broc'h etrezo. Gant an dra-se e oa laouen.

« Barn etrezomp, a Ailill, » emezo, pa zihunjont. « Nebeud da c'honit. Petra 'lavarjoc'h pa voe kavet an den ? — E oa din-me e sonerezh, » eme Lugaid. « E oa din-me ar soner, » eme Eogan. « Gwir, » eme Ailill, « da Eogan an den. » « Ur warnadenn c'haou, » eme Lugaid. « Reizh evidon, » eme Eogan. « N' eo ket, » eme Lugaid. « Dibaot a wech e vez reizh war da ziweuz.

— N' eo ket dit e tere d' hen tamall din, » eme Eogan, d' ur gwaz-le eveldout.

— Ur gwaz-le eveldon eo a droc'ho ar penn-se diwarnout, hag a vac'ho da zivoc'h.

— Ha penaos 'ta ?

— En ur c'hadir. Ra zeui hiziv a-benn miz da geñveriañ ganiñ e Ceann Febrat. »

Goude miz enta e teuas pep hini gant e lu. A du gant Mab Ki e oa Lugaid Laga mab Mav Nuz, hag en doa desavet

(1) E saozneg : « she will outrage Oilill in requital, for she will leave him no compensation whenthey part ». Compensation : athgabail = the word is ordinarily a legal term for **distraint** = gouestl, gwarant. « Beschlagnahme ». N' eo ket sklaer !

(2) « da vamm Lugaid », en un dornskrid all.

(3) Eogabal (gaol ivinenn) oa mab Durgabal (gaol dervenn). Gouzout a reer ez eus boudiged gourel koulz ha gwregel en hengounioù keltiek.

anezhañ (1). Mab Ki a yeas da gomz ouzh e c'hourboellog, a oa heñvel outañ dre neuz ha dremm.

« Bremañ, » eme Lugaid, e kinnigo Eogan emgann din, hag ernez un danvez-roue, mab ur roue ha douaran ur roue, hon diskaro.

— Diougan fall gant ar c'homzoù-se, » eme ar gourboellog, « tonket eo dit bout lazhet. Mont a rin war arbenn Eogan, gant da gurunenn war ma fenn ha da zilhad en-dro din, en doare ma treuzkemero pep hini ac'hanon evidout. »

En degouezh ma vin diskaret, kae kuit raktal, rak an holl a lavaro ez out-te kouezhet eno, ha da lu a vo faezhet goudese. Eogan avat a vo ouzh da glask dre ar c'hadir, ha ma wel da zivhar, a dra sur e vi diskaret (2).

Se a rejod. Ar gourboellog a voe lazhet. Eogan, evelkent, a ouie n' eo ket Lugaid en doa diskaret. Stagañ 'reas d' hen klask. E-touez ar gadourien e verzhas e zivhar lintrus heñvel ouzh erc'h un nozvezh. Hag eñ da redek war e lerc'h ha bannañ e c'hoaf outañ, a dizhas anezhañ en e arzell.

Eogan a oa trec'h. Kanet e voe :

« Kad Ceann Febrat a voe gonezet
War Mab Ki hag e gant kadour.
Seizh vloaz goude, n' eo ket diouzhtu,
E renas-eñ Kad Muccrime. »

Lugaid ne oa ket evit chom en Iwerzhon, goude se. Tec'hout a reas a-gevret gant Lugaid Laga da Alban. Teir gwech nav anezho. Diouzhtu e kemennas Mab Ki d' e dud chom hep mont e neb arvar, gant aon na vijent anavezet, ha lazhet neuze gant roue Alba war atiz roue Iwerzhon, Art mab Conn. Dezho da ober evel pa vije pep hini roue d' ar re all ; hag arabat da zen hen gervel dre e anv-eñ.

Degemer-vat o devoe digant roue Alban. Ne lavarjont ket o anvioù, ha gour ne ouezas a-beban e teuent, nemet e oa Gouezeled anezho. Un hoc'h hag un ejen a zegasjod dezho bep endervezh en un ti a-gostez, betek dibenn bloaz. (Setu « annacol » Lugaid diwar-benn e c'hourboellog :

« Ne darzh mousc'hoarzh ebet
Abaoe m' eo aet Do Dera diouti.
Rak ? ez int
War-lerc'h ar gourboellog bihan. »)

Estlammiñ a rae roue Alban ouzh o neuz kaer, o doare d'en em ren, hag o c'hadarnded, koulz hag ouzh o berzh er

(1) An eil tad-mager da Lugaid Mab Ki oa breur da Ailill, enta.
(2) Kroc'hen gwenn an tiern a lintrfe e-touez divesker gramennek diwalc'h e soudarded.

c'henstrivadegoù hag er c'hoarioù brandu, « buanbaig » ha gwezboell.

Edo Lugaid o c'hoari gwezboell gant ar roue, un devezh, pa weljont un den iskis o tont d' o c'haout.

« A-beban e teu an den-se ? » a c'houlennas ar roue.

« Eus bro ar Ouezeled, » emezañ.

« Peseurt micher zo dit ? »

« Ur barzh zo ac'hanon. »

« Keloù ganit eus tud Iwerzhon, neuze. Ha mat an traoù gant renerezh Art mab Conn ? »

« — Mat an traoù. Biskoazh ne voe seurt renerezh en Iwerzhon.

— Piv zo roue e Mouan ?

— Eogan mab Ailill. Rak kozh eo deut e dad.

— Ha Lugaid mab Ki ?

— Den ne oar da belec'h ez eas pa voe harluet gant Eogan.

— Pebezh truez ! Gwa Iwerzhon p' emañ en dienez ! Ha tud Lugaid, penaos emañ ar bed ganto ?

— N' eo ket gwall vat. Meveliet, matezhet ha mac'homet ne lavaran ket. »

Lugaid a oa gwerin aour hag arc'hant en e zorn. Lakaat a reas e viz war daou pe dri anezho, ma voe kuzhet ar renkad kentañ a oa dirazañ. Hen merzout a reas ar roue.

« Trivliad a garantez a sav ennout, » eme ar roue.

Lugaid a yeas er-maez.

« Mat, a wazed ! Lugaid eo an den 'zo o vont er-maez. Anat eo din diouzh e c'hoari. »

Un den all a voe lakaet da zont d' o c'haout antronoz. Displegañ 'reas an hevelep danevell. Lugaid a reas an hevelep c'hoari.

« Gwir, » eme ar roue, « bez' ez eo Lugaid. Gant aon razon ne zisklerion ket o anvioù. C'hoariomp dezho un drowidre, evit gouzout. Roet dezho un hoc'h hag un ejen, bev en o fezh, ha lavaret dezho e rankont lazhañ hag aozañ al loened o-unan. Neuze e tennint prenn. Lugaid a lezint er-maez. Em merour ez an da fiziañ ar gefridi-se. »

Lugaid, avat, a gemeras perzh er prenndenn koulz hag en aozadur.

« Gwel piv a ren ar rannañ, » eme ar roue d' ar merour.

« Ne oa den ebet eno nemet ar bouetaer. »

« Mat ! Lazhet din un toullad logod. »

Ar merour a lakaas war rannad bep hini ul logodenn ruz, kriz, blev hag all. Ma ne zebrjent ket al logod e vefent lazhet, a voe lavaret dezho. Liv fall-meurbet a zeuas neuze warno. Biskoazh ne oant bet dismegañset evelse.

« Penaos emaint ? » a c'houlennas ar roue.

« Preder warno, hag o fladoù dirazo. »

« — 'Preder Mouan a-zioc'h pladoù'. Lazhet e vint ma ne zebront ket !

— Gwa neb a c'hourc'hemennas kement-se, » eme Lugaid, en ur lakaat ul logodenn en e c'henou, hag ar roue oc'h eveshaat outañ.

An holl wazed a reas eveltañ. Ur reuzeudig a vennas c'hwediñ pa zeuas lost e logodenn etre e ziweuz.

« Ur c'hleze e-barzh da c'houzoug treuz-didreuz, » eme Lugaid.

« Debriñ ul logodenn zo debriñ e lost ivez. » Ar gour a lonkas al lost.

« Un eston ar pezh a reont evidout, » eme ar roue diouzh an nor.

« Ober a ran evito ivez.

— Daoust hag out-te al Lugaid ?

— Bez' ez eo ma anv.

— Ra vezi deut-mat e gwirionez. Perak ac'h eus kuzhet ouzhin ?

— Gant aon razout.

— Dialet em bije d' az huanadoù kent hiziv m' em bije da anavezet.

— Ro skoazell din diouzhtu !

— Skoazell az po, a dra sur. Roue Alban ez on-me. Merc'h roue ar Vrezhoned eo ma mamm. Merc'h roue ar Saozon ma gwreg. Fellout a ra din lakaat anezho holl a-du ganit, da zialañ d' ar gaou graet ouzhit. »

Ar roue e-unan a zastumas an holl vagadoù-se en ul lu. Kement lestr, bag pe skaf e bro ar Saozon hag ar Vrezhoned a voe bodet e Porzh Ri, un niver ken bras anezho ma lavarer e raent ur pont etre Iwerzhon hag Alban.

Gant al lu galloudek-se e teuas Lugaid da zialañ d' e enkrezioù. Ne oa ket klouar ar paotr. Drastañ a reas Iwerzhon, hag e-leizh a vroiz a blegas dezhañ. Ne gejas gant enebour ebet kent dont betek Mag Muccrime, e kreisteiz Connac'ht. Mag Muccrime, ac'hanta ! moc'h-hud a zeuas er-maez eus kev Cruachan. Dor an Ifern ez eo, en Iwerzhon. E-maez anezhañ e teuas an euzh-evn trifennek a reas e reuz en Iwerzhon betek ken e voe lazhet gant Amairgen, tad Conall Cernach. E-maez anezhañ e teuas ivez an evned ruz a grinas en Iwerzhon kement tra a c'hwezhent o anal outañ, betek ken e voent lazhet gant Uladiz. Ha neuze ar moc'h-se. E kement lec'h m' edont bet ne greske mui nag ed na geot na deil e-doug ar seizh vloaz da heul. Ma klasked o c'hontañ en

ul lec'h bennak, pe ma tenned warno, e steuzient evit dont war-wel en ur c'horn all eus ar vro. Ur wech avat ez eas Medb Cruachan hag Ailill d' o riñvañ, e Mag Muccrime end-eeun. Ur pemoc'h a lammas dreist karr Medb. Hi avat a dapas krog en e c'har, ken trumm ha tra. Kroc'hen al loen a darzhas war e dal hag a chomas a-gevret gant e c'har e dorn Medb. Abaoe ne oar den da belec'h ez eo aet ar moc'h. Setu perak e voe anvet al lec'h Mag Muccrime.

Mont a reas Eogan, derc'hent ar gad, da gaout Dil Mac hu Crega, un drouiz dall e rannvro Ossarg.

« Deus, » eme Eogan, « da ganflemmañ ha da hudañ ma c'hadourien. »

« Mont a rin ganit, a dad karet, » eme e verc'h. Plac'h dizemez e oa Moncha merc'h Dil. Bez' e vlenie dezhañ e garr.

Tizhout a rejont Mag Cliach. Anat e voe d' an drouiz diouzh komzoù Eogan e oa tonket dezhañ mervel.

« Mat, a Eogan, daoust hag e lezez hil war da lerc'h ? »

« Nemeur, » eme Eogan.

« Mat neuze, a verc'h, » eme an Drouiz, « kousk gant Eogan, da welout hag eñ e vo rouaned en Iwerzhon diwarnon da virviken. »

Ur gwele a voe aozet dezho o-daou. Ur ouenn vat a voe engehentet eno, Fiacha Mell-Ledan dres. Lesanvet e voe « ar gour e zaou c'hlac'har », peogwir e voe lazhet e dad d' an deiz ma voe engehentet, hag e varvas e vamm d' an deiz ma voe ganet.

Perak e voe anvet « Mell-Ledan » ? Ar gwentloù a grogas e Moncha e-tal ur roudour war ar Suir.

« Gwa ni pa n' eo ket warc'hoazh da veure e vi dieubet, » eme he zad. « Rak ar ouenn a c'hourvevfe en Iwerzhon da virviken. »

« E gwirionez, » emezi, « nemet e teufe ar mabig a-dreuz ma divlez, dre hent all ebet ne zeuio. »

Hag hi da vont e-barzh an dour. Ur maen a oa e-kreiz ar roudour. Azezañ a reas-hi warnañ. « Bec'h a laka warnon, » emezi. Evelse e chomas-hi difiñv betek an deirvet eur antronoz. « Poent eo, a dra sur, » eme he zad. Galvet e voe gwragez war he zro. Mervel a reas goude gwilioudiñ. Pladet e oa bet penn ar mabig war ar maen. Setu perak e voe anvet Fiacha Mell ledan, hendad an Eoganed.

Art mab Conn a yeas gant ul bras war-du ar C'hornog, en tu-hont d'ar stêr Sinan. Olc-Acha, ur gov a vro Gonnac'ht, a roas bod dezhañ evit an nozvezh a-raok ar gad. Setu penaos e komzas ar gov outañ : « Kreñv eo ar strollad en deus

degaset Mab Ki a-enep deoc'h. Gouez e harzo ouzhoc'h ar c'hread-se a Vrezhoned hag Albaniz. N' eo ket o menoz tec'hout, rak re bell e rankfent mont war o c'hiz, darn anezho betek an Alpoù. Drouk rat a zo en den a ren anezho : tra en deus Lugaid bremañ da dalout ar pezh ez eo dleour da Eogan. Pet a vugale a lezez war da lec'h, 'Art ?

« Ur mab.

— Re nebeut, e gwirionez. Kousk gant ma merc'h a-benn noz, 'Art. Diouganet eo bet e tiwano meurdez diwarnon. »

E gwirionez, bras e voe ar veurdez, Cormac mab Art end-eeun.

Art a gouskas gant ar plac'h, enta. Lavarout a reas dezhi e c'hanfe ur mab, a vefe roue Iwerzhon. Bez' e tiskuilhas dezhi kement teñzor kuzh bet gorroet gantañ e-sell d' ar mab-se. Kimiadiñ a reas, o lavarout dezhi e vije-eñ lazhet antronoz, hag o kemenn dezhi kemer e gile a vro Gonnac'ht da dad-mager d' o mab. Mont a reas d' ar gad.

Lugaid a oa darev e zezo gantañ. An hanter eus e lu a guzhas e-barzh an douar, da lavarout eo e voe graet klazioù, gant mouded ha klouedoù war o gorre. Goafioù a voe daouhanteret, ha lakaet da zerc'hel ar c'hlouedoù, a-dreuz war ar c'hlazioù. Eno e oa pep kadourien c'harvañ Lugaid. Ereet e voe troad Gouezel ouzh troad un Albanad, evit mirout outo da dec'hout.

An daou lu a zeuas an eil a-benn d' egile, gant o renerien, Lugaid Mab Ki, Lugaid Laga ha Béinne ar Brezhon diouzh un tu, Art mab Conn, Eogan mab Ailill ha Corb Cacht diouzh an tu all, war o zalbenn.

Lugaid a ginnigas emgann-daou da Eogan. Hemañ a eilgerias ne venne ket mont war e arbenn, gant ar regred en doa en e geñver. Lugaid a zisklaerias ne daje ket ur gourboellog en e lec'h, an dro-mañ : gwelloc'h gantañ bout debret gant kon Iwerzhon, eget bevañ pelloc'h en divro.

Taer e voe an argad, gant trouz an armoù bannet, trouz ar skoedoù ouzh barvenn ar c'hlezeier ha beg ar goafioù hag ar spegoù. Uzien raz ha pri o sevel uhel en aer. Tachoù distardet o strinkañ diouzh ar c'hlezeier hag ar gwiskamantoù. Gwad o redek, o teverañ, o kailhañ ouzh izili ha divlezoù ar gadourien.

Heñvel ouzh daou arz e-touez ur vandennad moc'h ez ae an daou Lugaid dre ar gad, o stagañ gant pep gour an eil goude egile. Un tog-houarn kribennek war o fenn, un hobregon houarn en-dro d' o c'horf, ur c'hleze meur en o dorn. Ken taer hag int e oa Art, Eogan ha Corb Cacht.

Pa voe an daou lu mesk-ha-mesk ec'h argadas ar re a oa

kuzhet er c'hlazioù, o c'hloazañ o enebourien dre zreñv, en doare ma oa tapet ar re-mañ er c'hreiz.

Setu ma oa faezhet Art ha kadourien Iwerzhon. Tec'het e oant en disurzh war-du ar c'hreistez, war-du Ath Cliath e rannvro Oic Bethrae. Bez seizh mab Ailill zo eno, en hanternoz d'ar roudour. Pa oa Béinne Breizh o tibennañ Eogan e teredas Lugaid Laga. Sevel a reas karantez ennañ evit Eogan. Hag eñ ha darc'hav un taol gant Béinne war e gilpenn, ma kouezhas e benn war vruched Eogan.

« Divalavat taol-mignoniezh, a Lugaid, » eme v-Mab Ki.

« Da zigoll az po. Penn roue Iwerzhon ez an da zegas dit en e lec'h. »

Mont a reas trema 'n hanternoz war-lerc'h ar re faezhet, betek ma kejas gant Art. E lazhañ a reas, hag e zibennañ war ur maen e-kreiz ur geun a voe anvet diwar-se « Geun Art », e rannvro Oic Bethrae.

Lugaid Mab Ki a gemeras rouantelezh Iwerzhon, ha seizh vloaz klok e voe e Teamair. Kemer a reas Cormac mab Art ivez da vab-mager en e di.

Ailill Skouarn Noazh, evelkent, a oa 'bev atav. Setu an « annacol » a reas :

« Krin eo ma zreid bremañ,
N' eus war o zro na mab na daouaran.
Setu ma dezo hep mezh :
Ezeved a zarevan evit Mab Ki. »

Sadb a gane :

« Gwa me, gwa Cliu,
Pa voe kavet Fer Fi en ivinenn.
Da heul e kouezhas Art Mab Conn
Ha seizh mab ma Skouarn Noazh.
. . . . . .
Gwa me, gwa Cliu,
Pa voe diskoachet Fer Fi en ivinenn.
Un taol 'ganas ouzh Art,
Ur bez a aozas da g-Corb Cacht. »

Ur wech e teuas deñved da laerezh e letonenn ar rouanez. Da Lugaid e oa da varn. « An deñved a vo bremañ d'ar rouanez, » emezañ. Cormac, hag eñ ur paotrig d'ar mare, oa en e c'hourvez e-tal ar roue. « Nann, a dadig, » emezañ, « reishoc'h eo reiñ ar c'hrev da zic'haou evit ar geot. Ar geot a gresko en-dro war ar c'hlazenn, hag ar gloan war an deñved. » « Setu ar varn reizh, » eme an holl. « Mab ar gwir diern eo he rannas. »

Raktal e kouezhas an tu eus an ti, e-lec'h ma oa bet rannet ar varn c'haou, d'an traoñ gant an dorgenn. Evelse e chomo

da viken, Cloenferta Teamair (Krugell gromm Teamair) end-eeun.

« Lugaid an eog meur a rannas
Ur varn c'haou dre vrellidigezh. »

Bloaz c'hoazh e chomas da roue e Teamair, ha ne zeuas geotenn er-maez eus an douar, na delienn er gwez, na greunenn en ed. Iwerzhoniz a lamas ar rouantelezh digantañ en diwezh, peogwir e oa o ren e gaou.

Distreiñ a reas d' e dir er c'hornog, ha kalz a yeas d' e heul. Lugaid Laga, avat, ne deas ket. « Al lec'h, » emezañ, « ma enebis ouzh ma breur ha ma lazhis ma neskerent ne fell ket din gwelout mui. En em lakaat a ran etre daouarn mab ar roue a lazhis. »

Teir gwech en em erbedas Mab Ki da g-Cormac. Hag e loc'has neuze. Mont a reas da gaout Ailill e Mouan, evit ober azaouezus war e dro. Sadb a gejas gantañ e toull al lez. Lakaat a reas he divrec'h en-dro d' e c'houzoug : « Na da ket, a vabig ! » emezi. « Droug zo en den, ha gourvenn. »

« Ra vi deut-mat, » eme Ailill. « Deus d' am c'haout, dit d' en em ouestlañ deomp, ma c'helli-te ober un tad ac'hanon, ha me ur mab ac'hanout. Rak n' em eus mab ebet da ober war ma zro. »

Stekiñ a reas e voc'h ouzh boc'h Lugaid. Gant un dant kontammus a oa dezhañ en e benn e c'hloazas Lugaid, avat. Pellaat a reas dioutañ kerkent. Lugaid a gejas neuze gant Sadb. « Reuzeudik an dra-se, » emezi.

« Setu un taol a ziskar ur roue.
Un dant niñvus en deus da lazhet.
Ur c'hlaz-hud zo krog ennout.
Reuzus e voe ar c'himiad diwezhañ. »

Ferchess mab Comman a zeuas da gaout Ailill, a lavaras dezhañ mont war-lerc'h Lugaid. Hemañ a oa goret an hanter eus e benn goude teir eur. Tizhet en doa e dir, pa weljont Ferchess o tenesaat. Lugaid a oa harp e gein ouzh ur peulvan e-kreiz e wazed. « N' e lezit ket da zont amañ, » eme Lugaid. Ar gadourien a savas o skoedoù d' e gwareziñ. Ferchess avat a vannas dreisto e speg, a yeas a-dreuz tal Lugaid da zasseniñ ouzh ar peulvan. Kouezhañ a reas, gweñv, divuhez.

Ferchess a yeas neuze e-barzh al lammdour, hag a lakaas darnoù e speg war an dour.

Ailill a lavaras :

« Tregont vloaz 'zo on deut da gozhiad divi.
Bannadenn Mab Comman ar barzh
He deus divorfilet ac'hanon. »

**STAGADENN**

**Bezañ gwan ouzh u. b.** : b. drouk hep ezhomm.
**e gevaot** : an hini a voe desavet a-gevret gantañ, breur-mager ; kevaot (diwar ar c'hembraeg hag an iwerzhoneg, « cyfallt » ha « comhalt »).
**« broc'h »** : disunvaniezh.
**gourboellog** : farvell, « Narr », « foll ». — War un dro an hini a ziduell ar roue gant e fentigelloù, hag an hini en deus furnez ha gweledigezh an dud iskis-se na reont ket evel an dud all. Setu perak e karfen mirout ar ger « gourboellog » (diwar ar c'herneveg « gorbulloc »).
**tennañ prenn** : tennañ plouz bras.
**dialañ d'ur gaou, d'un droug** graet ouzh unan bennak : veñjiñ.
**Mouan, Connac'ht, Lein, Ula** (e gwirionez e tlefe bezañ Oula evit klotañ ouzh an distagadur iwerzhonek) : rannvroioù Iwerzhon.
**riñvañ** : kontañ. Gwrizienn geltiek « rim- ».
**gourvevañ** (diwar skouer yezhoù all, iwerzhoneg, saozneg, galleg, alamaneg...) : bevañ goude, padout hiroc'h amzer.
**brellidigezh** : diwar « brell ».
**niñvus** : diwar nim, iwerzhoneg niomh = kontamm, moarvat an hevelep ger hag hor «niñv » = glac'har.

Gwelet em eus kalz o stagañ gant al labour vreizhek, ul labour tenn mar deus unan ; nebeut am eus gwelet o kas o erv da benn ; selaouet o deus an abegerien, kant gwech stankoc'h eget an oberourien ; sellet o deus war o lerc'h ; chomet int a-sav ; aet int war o c'hiz ; fiziañs am boa o divije graet labour gaer ; n'o deus graet netra ; kaout a rae dezho e c'helled salviñ ar vro hep poan : faziañ o deus graet ; na tiegezh, na bro, netra ne vez graet hep poan : na netra vat, na netra badus.

Yann Vari PERROT,
en ur brezegenn
d' an 23 a viz Ebrel 1929
da geñver eured Frañsez Debeauvais.

# AR PAOTR DIV WECH REUZEUDIK

Kemer a reas an Aotrou Doue traoù hag a oa skoemp evel an avel, gwidilus evel an naer, krenus e-giz ur c'heotenn, moan e-giz ur gorzenn, ken fresk hag ur rozenn, ken skañv hag un delienn ; kemer a reas ouzhpenn kelc'h al loar, sell tener an heizez, daeroù ar goabrenn, sartiz ur bann-heol, voulouz ur bechezenn, troellennoù ar gwezvoud, abafded ar c'had, fouge ar paün, ragach ar gegin, kaleted ar maen-diamant, blaz c'hwek ar mel ha krougousadenn an durzhunell...

Meskañ a reas ha stummañ ar vaouez diwar gement-se... Koant e oa ha dedennus. Kavout a reas d' an Aotrou e oa kaeroc'h eget ar c'hazelenn, ha, stad ennañ, e roas anezhi d' ar paotr.

Eizh deiz goude, e teuas ar gwaz, lostek, da gaout Doue. « Aotrou, emezañ, n' hellan ken padout gant ar c'hrouadur hoc'h eus roet din. Emañ o fistilhat disehan, hag o klemmichat evit un netraig ; lenvañ a ra ha c'hoarzhin war un dro ; hegasus ha youlek eo ; emañ bepred em c'hichen ha n' em eus tamm diskuizh ebet ken... Dre druez, Aotrou, kemerit anezhi en-dro. »

Ha Doue, madelezhus, a gemeras ar vaouez en-dro. Hogen, eizh goude, e tistroas ar paotr davetañ : « Aotrou, va-unanig emaon abaoe m' am eus rentet deoc'h ar c'hrouadur-se. Ken hoalus e oa pa selle ouzhin a-gorn. N' eus frouezh ebet war an douar a vefe ken flour ha hi. Ho pediñ a ran : Rentit ar plac'h din ; n' hellan ken bevañ hepti ».

Ha Doue he rentas dezhañ.

Un sizhunvezh goude, e krizas tal an Aotrou o welout ar paotr o tistreiñ adarre gant e wreg, en ur vountañ anezhi dirazañ : « Aotrou, emezañ, n' ouzon ket penaos 'mañ kont ganimp, met, sur a-walc'h, e teu din, gant ar c'hrouadur-mañ, muioc'h a drubuilh eget a blijadur. Kemerit anezhi en-dro ha mat pell 'zo ! »

« Paotr, eme an Aotrou, droug bras ennañ, distro buan d' az lochenn, gant da hanter-diegezh, ha desk penaos padout ganti. Ma virfen ar plac'h amañ, e teufes d' am hegasiñ 'barzh ur sizhun, evit he c'hemer en-dro. »

Mont a reas kuit an den : « Reuzeudig maz on ! Div wech reuzeudig ! N' hellan ket padout ganti ha, memes tra, n' hellan ket tremen hepti ! »

*Diwar ur gontadenn eus an Inizi Komor.*

*BENEAD.*

# Notennoù-lenn

L'EMPLOI DES LANGUES VERNACULAIRES DANS L'ENSEIGNEMENT. 171 pajenn. UNESCO 1953. (300 lur, digant Librairie Unesco. C.C.P. 21-27-90 Paris, war gont Société Générale, Compte Publications de l'Unesco, 45, avenue Kléber, Paris.)

*Al levr-mañ a zo ennañ danevellskrid an arbennegerien a zo en em vodet e Pariz, e 1951, dindan evezh an UNESCO. da studiañ kudenn ar yezhoù « vernakular » en deskadurezh. A-raok an danevellskrid e kaver el levr notennoù pouezus diwar-benn talvoudegezh yezh-ar-c'havell. Goude ez eus studiadennoù diwar-benn kudennoù zo : an taraskeg e bro-Vec'hsiko, an arabeg skiantel, ar Yezh Indoneziat, ar Pidgin e Gwinea-Nevez, ar Rannyezhoù Akan en « Aod-an-Aour », an hiligayna en Iloilo, unan eus an inizi Filipinas, ar yezhoù finnek-ougriek : studiadennoù a bled gant ar c'henteliañ, pe an unvaniñ, pe ar c'hrouiñ gerioù nevez. Ul levr pouezus-tre eo evit ar Vretoned a stourm da saveteiñ o yezh.*

*El levr-mañ, evel en e holl embannadurioù emichañs, ne ra implij an UNESCO nemet eus skridoù ha testenioù a-berzh-stad. A-se ne lavarer ket ennañ penaos e vez heskinet yezhoù zo, ne lavarer ket zoken e vez heskinet yezhoù (peseurt gouarnamant a anzavfe ez eus heskinerezh, nemet e bro an an amezeg e vefe ?). Daoust da se e kaver el levr traoù saourus-bras, evel hemañ diwar-benn douaroù nann-emren ar Meurvor Habask : « Er broioù meret gant ar Saozon e vez klasket diwall ha pinvidikaat ar sevenadurezh c'henidik. Hag evit-se e reer er skol gant yezh-ar-c'havell, « santual ene ur bobl ». Eus un tu all, avat, ar skiant-prenet gounezet gant ar renerien c'hall, hag ivez c'hoant ar vroidi o-unan, a ra ma vez diluziet ar gudenn en un doare disheñvel e trevadennoù ar C'hallaoued : eno ne greder ket ez eo ret ober gant ar yezhoù « vernakular ». Lavaret brav eo : met an holl o deus komprenet.*

*Ne vo kavet netra el levr diwar-benn ar yezhoù heskinet, pe kentoc'h diwar-benn heskinerezh ar yezhoù. Kalz traoù a vo kavet, avat, ha traoù mat-tre, diwar-benn an doare ma stourmer, e broioù zo, da adsevel yezhoù.*

*Petra, da gentañ, a vez anvet gant an arbennegerien-se ur yezh vernakular ? Setu amañ an diskleriadur : « ur vernakular*

*a zo yezh-kavell ur strollad-tud a zo dindan beli politikel pe kevredigezhel ur strollad tud all a yezh disheñvel ». Ar ger vernakular a c'hellfe eta bezañ troet e brezhoneg gant yezh-sujet. Koulskoude ur yezh-sujet n' eo ket ur vernakular mar deo yezh ofisiel ur stad all (evel ar germaneg en Elzas). En Europa (hep kontañ an USSR) n' eus eta nemet 14 yezh-suj : an armeneg, an euskareg, al lapeg, ar c'hatalaneg, ar wendeg, ar malteg, ar manaveg, ar provañseg, ar brezhoneg, ar c'hembraeg, ar gouezeleg, al lituaneg, ar c'haraiteg hag an tziganeg. N' eus el levr, diwar-benn ar yezhoù-se, nemet ar pezh a c'hell kavout ar gouarnamantoù gall, saoz, h.a., da lavarout : gwall-nebeut a dra.*

*Degemer a ra arbennegerien an UNESCO evel gwirionez-diazez n' eus benveg ebet gwelloc'h da reiñ deskadurezh d' ur bugel eget e yezh-kavell. N' eus benveg ebet gwelloc'h e-keñver eneoniezh, e-keñver kevredoniezh, e-keñver deskoniezh. Ret eo eta ober skol e yezh ar vro, ha n' eo ket en ur yezh all. Ma n' eo ket dereat ar yezh-se d' ober skol, n' eus nemet he lakaat dereat. Ma n' eus ket gerioù skiantel enni, n' eus nemet krouiñ. Ma n' eus ket levrioù, n' eus nemet embann. Ha ma ne fell ket d' ar bobl bezañ kenteliet en he yezh « ez eo ret prouiñ dezhi n' eus tra gwelloc'h eviti, hag he gounit d' ar gredenn-se ».*

*Diwar-benn talvoudegezh ar yezh-kavell evel yezh an deskadurezh ez eus bet graet en Iloilo un enklask talvoudus-meurbet. Goude implijout e skolioù zo, e-lec'h ar saozneg, an hiligayna (yezh ar vro). e voe goulennet ouzh ar gerent penaos e varnent emzalc'h o bugale, hervez ma veze graet skol dezho e saozneg pe en hiligayna. Setu amañ ar goulennoù hag ar respontoù :*

*« 1) Daoust ha muioc'h a c'hoant o doa ar vugale da vont d' ar skol pa vezent kelennet e saozneg ? 230 a gerent o deus lavaret e kave gwelloc'h o bugale an hiligayna, 21 ar saozneg, 2 o deus kavet abegoù all da emzalc'h o bugale, ha 36 n' o deus ket taolet pled ouzh ar gudenn.*

*2) C'hoant brasoc'h da lenn ha da skrivañ ? Hiligayna, 234 ; saozneg, 18 ; abegoù all, 1 ; kemm ebet, pe c'hoant ebet, 36.*

*3) Barrekoc'h da gontañ istorioù, da zisplegañ darvoudoù ? Hiligayna, 222 ; saozneg, 20 ; abegoù all, 1 ; hep kemm ebet, pe divarrek, 47.*

*4) C'hoant brasoc'h da gontañ d' ar gerent ar pezh a zo bet desket er skol, diwar-benn al labourat aketus, an emzoujañs, ar garantez-vro ? Hiligayna, 214 ; saozneg, 18 ; hep kemm, pe hep c'hoant, 57.*

5) *Doujañs brasoc'h evit ar gerenc', sentidigezh, sevended (evel lavarout kenavo, pokat d'an dorn, h.a.) ? Hiligayna, 233 ; saozneg, 11 ; abegoù all, 3 ; hep kemm, pe hep doujañs, 42.*

6) *Doareoù naetoc'h (gwalc'hiñ an dremm, kribañ ar blev, broustañ an dent, kemmañ dilhad, kibellañ, h.a.) ? Hiligayna, 198 ; saozneg, 18 ; abegoù all, 3 ; hep kemm, pe lous-tre, 71.*

7) *Prestoc'h da reiñ sikour gant labour an ti (ledañ pe rollañ ar pallennoù kolo, lazhañ an tan er gegin, skubañ al leurzi, naetaat en-dro d'an ti, mont davit dour, mont da gerc'hat keuneud, h.a.) ? Hiligayna, 194 ; saozneg, 23 ; abegoù all, 3 ; hep kemm, pe o nac'h reiñ sikour, 70. »*

*Meur a wech em eus merzet, hag em eus lennet, e oa speredekoc'h ar vugale pa vezent desket en o yezh-int. An hevelep gwirionez a gaver displeget gant enklasker Iloilo. Rannet en doa bugale an enezenn e daou strollad : strollad ar re o doa graet pep tra e saozneg abaoe an derou, ha strollad ar re a oa bet desket en hiligayna hepken e-pad an daou vloavezh kentañ, gant saozneg en trede bloavezh hepken. Atav eo bet bugale ar strollad 2 kalz war-raok e pep keñver, ha goude deskiñ saozneg e-pad c'hwec'h miz en trede bloavezh e oant ken barrek war ar yezh-se hag ar re o doa studiet ar saozneg, hag ar saozneg hepken, abaoe an derou.*

*Souezhus eo, a-hend-all, galloud ar vugale da zeskiñ yezhoù. E broioù zo e teskont 4, 5 pe 6 yezh er skol. Er Pakistan, da skouer, ur bugel a vefe ar pouchtou e yezh hag a vefe o chom er rannvro bengali a zlefe deskiñ : e yezh-kavell, ar pouchtou ; yezh e rannvro, ar bengali ; ar yezh vroadel, an ourdou ; yezh ar relijion, an arabeg ; ur yezh europat bennak, ar saozneg peurliesañ ; hep kontañ a-wechoù ar germaneg hag ar sanskriteg. Bugale Japan a rank deskiñ skrivañ japaneg gant arouezioù sinaek, gant arouezioù* kana *ha gant arouezioù romanekaet* (romaji). *An arouezioù sinaek, a-hend-all, a c'hell bezañ skrivet e pemp doare disheñvel, a ranker deskiñ. hag an arouezioù kana e pevar doare, a rank ar vugale deskiñ daou anezho da vihanañ, ar c'h-*katakana, *stumm moulet, hag an* hiragana, *stumm dornskrivet. En diwezh e rank ar bugel deskiñ c'hoazh pevar stumm-yezh (pe rannyezh) ar japaneg : ar c'h-*kogotai *pe yezh voutin, ar* bungotai *pe yezh lennegel, ar* sorobun *pe yezh ar skrivañ lizheroù, hag ar c'h-*kambun *pe yezh ar glaseien sinaek.*

*Niver ar yezhoù implijet e skolioù ar bed a ya war-gresk bemdez. El lodennoù eus Afrika dalc'het gant ar Saozon e reer skol e 91 yezh disheñvel (El lodennoù dalc'het gant ar*

*C'hallaoued hag ar Velged e reer skol e galleg hepken : n' eus ket tu d'ober a-hend-all, ha tud ar vro ne fell ket dezho bezañ kenteliet en o yezh ! ! !), ha se n' eo nemet un derou : abaoe 1952, da skouer, e reer skol er yezh* swazi *er Swaziland ha n' eo ket mui e zoulou evel a-raok, e Kenya emeur o vont da zilezel ar swahili e meur a gorn-bro, daoust d' ar swahili bezañ bet degemeret da genyezh, pe yezh-kenwerzh, gant seizh milion a dud, evit ober gant ar yezhoù* vernakular. *Er Guatemela emeur o paouez sevel ul levr da zeskiñ lenn e* quekchi *(an holl ziskleriadurioù-mañ tennet eus* Revue Analytique de l'Education, *UNESCO, levrenn V, niv. 10) hag e bro-Vec'hsiko e reer skol abaoe un nebeut bloavezhioù e taraskeg (20.000 den o komz anezhañ), en otomi (87.000), e maya (114.000), e nahuatl (360.000), e miksteg (125.000), en ur c'hortoz gwelloc'h c'hoazh.*

*Muioc'h-mui a yezhoù a gentelier. Met yezhoù hepken a gentelier. Lezet e vez ar rannyezhoù a-grenn a-gostez. Pe, kentoc'h, ar rannyezhoù a rank bezañ graet diouto yezhoù unvan.*

*Kuzulioù talvoudus-tre a gaver el levr diwar-benn an unvaniñ yezhoù, ar skiantelaat yezhoù, ar bremanaat yezhoù. Seul dudiusoc'h em eus kavet ar c'huzulioù-se ma 'z int roet, a-wechoù e kenali gant arbennegerien all an UNESCO, a-wechoù war e giriegezh e-un, gant un den a zo bet anv anezhañ nevez zo en emsav, an Ao. Aurélien Sauvageot.*

*En ul levrig nevez-embannet diwar-benn doare-skrivañ ar brezhoneg eo ez eus bet graet meneg eus an Ao. S. hag eus e venozioù. Ar menozioù-se a zo displeget dre an hir el levr. « Kement ha ma c'heller, » a lavar kuzul an arbennegerien, « e tleer klask heñvelaat skriturioù ar yezhoù implijet en hevelep stad. (Teurel evezh e kemer an UNESCO ar stadoù evel m' emaint, hep en em c'houlenn ha mat int evel-se, pe fall.) Mar deo posubl, doare-skrivañ ar yezh lec'hiel a zle klotañ gant hini ar yezh rannvroel, ha gant hini ar yezh stad pe yezh ofisiel, evit lakaat aesoc'h an tremen eus an eil d'eben ...E degouezhioù zo avat e c'hell bezañ gwelloc'h chom hep sentiñ ouzh ar reolenn-se... : mar deo diaes pe direizh doare-skrivañ an eil yezh (da lavarout eo, e Breizh, ar galleg ; ar « vernakular » a zo, evit an arbennegerien, ar yezh kentañ) evit traoù zo, n' eo ket un digarez evit choukañ er yezh lec'hiel diaesterioù aner. Da skouer ne vefe ket mat implijout e yezhoù all an doare gallek pe saoznek da aroueziañ ar vogalennoù, zoken evit yezhoù lec'hiel komzet en underioù politikel a yezh c'hallek pe saoznek. » Evit sentiñ ouzh kuzulioù an Ao. Sauvageot n' eo ket lakaat an doare-skrivañ*

*brezhonek heñveloc'h c'hoazh ouzh an hini gallek eo a vefe d' ober, ar c'hontrol ne lavaran ket ! Ouzhpenn-se ne gav ket din ez eo aner displegañ ar pezh a zo kontet war ur bajenn all diwar-benn an doare-skrivañ vietnamek : adalek an deiz m' en deus ar vietnameg en em zieubet eus an doare-skrivañ sinaek, implijet gantañ betek-hen, evit degemer an doare quoc-ngu, eo en deus anavezet mare benniget an Azginivelezh* (1).

*Ret eo unvaniñ ar yezhoù, arvar ebet war ar poent-se. Daou zoare a zo d' hen ober, a lavar an Ao. Sauvageot : pe kemer ar rannyezh komzet ar muiañ hag ober ganti, o tilezel ar rannyezhoù all, pe sevel diwar an holl rannyezhoù ur yezh-eñe. Meuleudi a ra an Ao. Sauvageot da Finniz evit bezañ unvanet o yezh en eil doare : ar suomeg skrivet, diazezet da gentañ war rannyezhoù ar c'hornog hag ar mervent, a zo bet adstummet e doare da dennañ implij eus an holl rannyezhoù gwitibunan, evit brasañ mad ar yezh hag ar vro.*

*Ouzhpenn unvaniñ ar yezh, a lavar an Ao. Sauvageot, ez eo ret bremanaat anezhi dre grouiñ gerioù nevez. Meur a zoare a zo da ijinañ gerioù. An hini kentañ, ha fallañ, a zo amprestañ digant ar yezhoù estren, en ur gemmañ ar ger hervez reolennoù distagadur ar « vernakular ». Se, a lavar an Ao. Sauvageot, n' eo ket mat, rak ar gerioù-se ne c'hellont ket bezañ komprenet diwar o gwrizienn. An eil doare, gwelloc'h un tamm mat, a zo heñvelaat diwar ar yezhoù estren : en hungareg, da skouer, ez eo bet troet ar ger* materia *gant* anyag, anya o *talvezout kement ha* mamm, *hag al lizherenn* g o *vezañ un dibenn-ger diresis e ster ; e finneg ez eo bet troet ar germaneg* Gas *gant* kaasu, *ur ger a dalvez, e rannyezhoù zo, kement ha* latar yen. *An trede doare, gwellañ-holl, a zo ijinañ en ur dennañ implij eus pinvidigezhioù ar yezh : terzhienn, da skouer, a zo bet troet* kuume *gant Elias Lönnrot,* kuume, *(eus* kuuma, *tommder) o talvezout kement ha « ar stad m' emañ un den enni p' en devez tomm ». Ur pevare doare a zo, en diwezh : ijinañ penn-da-benn, evel m' o deus graet an Amerikaned p' o deus krouet ar ger* kodak *hag ar C'hallaoued (?) p' o deus krouet, nevez zo, ar ger* Garap. *En*

(1) Ur gudenn all a zo c'hoazh : pa vez komzet an hevelep yezh e pastelloù-bro hag a zo dindan beli meur a stad, da skouer an **haoussa** en Afrika ar c'hornog, e ranker klask kaout ur skritur hepken, ha n' eo ket meur a hini, evel ma c'hoarvez gant an **haoussa.** En hevelep doare e c'heller lavarout e vefe gwelloc'h tostaat doareoù-skrivañ ar yezhoù hag a zo kar-nes an eil d' eben : ma vefe ar brezhoneg da vezañ tostaet e zoare-skrivañ ouzh hini ur yezh all, ouzh doare-skrivañ ar c'hembraeg hag ar c'herneveg eo e tlefe bezañ tostaet da gentañ.

*estoneg, da skouer, en deus krouet J. Aavik ar ger* roim *evit lavarout* torfed, *dre ma kave dezhañ e oa ar sonioù-se a zeree ar gwellañ da reiñ menoz un torfed ; en hungareg ar ger o talvezout evit* farsadenn *a zo* elc, *eus* el, *dremm ul laonenn, hag ar son* ts *(skrivet* c*), son laouen ha fentus.*

*N' eus ket da gaout aon ober re a c'herioù nevez, a lavar an Ao. Sauvageot. Evit an hungareg en deus Paul Bugàt kinniget ouzhpenn 40.000 ger o tennañ d' ar skiantoù-natur, hag a-drugarez dezhañ, ha da dud all eveltañ, eo ez eo deut an hungareg da vezañ ur gwir yezh vroadel (en divizoù pemdeziek ez implij Hungariz etre 30 ha 40 % a c'herioù ijinet), e-lec'h « an trefoedach leun a c'herioù germanek, gallek, latinek, h.a. » a oa e derou an XIXvet kantved. Hevelep tra evit ar finneg, na oa d' ar mare-se nemet un « trefoedach euzhus a c'herioù finnek ha svedek »* (1).

*Div evezhiadenn a ra c'hoazh an Ao. Sauvageot diwar-benn ar stourm evit ar yezhoù. N' eo ket, emezañ, gant ar yezhoniourien a vicher ez eo bet graet betek-hen al labour talvoudus : « ar yezhoniourien a vez peurliesañ a-enep an nevesadurioù — an nevesadurioù hag a ra koulskoude d' ar yezhoù trec'hiñ. Prederiet int da gentañ-holl gant studi ar yezhoù, ha stourmet o deus a-hed ar wech evit an distro d' an tremened, dre glask adsevel ar yezh kozh. N' o deus ket en em c'houlennet petra eo ur yezh, penaos e c'hell bevañ... Ur medisin an hini eo, Elias Lönnrot, en deus roet d' ar finneg e c'heriadur pa oa ar yezhoniour Ahlqvist o studiañ an deveradurezh-c'herioù hag ar c'henyezhadur ».*

*An eil evezhiadenn a garfen sachañ an evezh warni a zo diwar-benn talvoudegezh ar vroadelouriezh er stourm evit ar yezhoù. E gwirionez ne c'heller ket distagañ ar stourm evit ar yezh eus ar stourm broadel. « E Finland, » a skriv an Ao. Sauvageot, « ez eo bet ar stourm evit ar yezh vroadel, tost da vat, ar stourm evit an dieubidigezh kevredigezhel ha broadel. En Estonia eo bet memes tra. »*

(1) Ret eo ivez **ceunaat** ar yezhoù, a lavar an Ao. S. A-wechoù e tleer **krouiñ** stummoù a vank en ur yezh, evel ma 'z eus bet krouet ul liester hag unander e tahitianeg, ha stummoù-verb a zo e yezhoù poluneziek all. E finneg ez eo bet degemeret ar son **d**, na oa ket anezhañ en darn vrasañ eus ar rannyezhoù, met a lakae aesoc'h da renkañ displegadurioù gerioù zo. En estoneg ivez ez eus bet graet un dra bennak heñvel evit sklaeraat an displegadurioù-gerioù ha krouet stummoù nevez da zisheñvelaat, da skouer, stumm adverboù zo diouzh stumm an dro-c'henel lies, o-daou oc'h echuiñ gant **ste** er rannyezhoù. A-wechoù all e tleer ober an dra gontrol, da lavarout eo lezel da gouezhañ stummoù a zo er rannyezhoù bev, dre ma seblantont didalvoud evit ur yezh a-vremañ : da skouer e finneg ez eo bet nac'het degemer er yezh skrivet an « amzer-dremenet displegañ » hag amzerioù-verb all.

*Ur wech glanaet, unvanet, skiantelaet ha bremanaet ar yezh ez eo ret lakaat anezhi da drec'hiñ. Se n' eo ket diaes, ma karer hen ober — se n' eo ket diaes, ur wech gounezet ar frankiz politikel, avat. Meneg a zo el levr eus ar pezh a vez graet en Israhel, dreist-holl eus ar skolioù a-ratozh (Ulpanim) e-lec'h ma tesker hebraeg, dindan pevar miz, d' ar skolaerien, kelennerien, h.a., a zeu d' ar vro hep gouzout ger eus ar yezh vroadel (prestet a vez arc'hant d' an dud da vevañ ha da vagañ o ziegezh e-pad m' emaint o teskiñ en Ulpanim). Skridoù hiroc'h a zo, dreist-holl diwar-benn an arabeg skiantel, ha diwar-benn ar yezh indoneziat. Da yezh vroadel ez eo bet dibabet en Indonezia ar malezeg, daoust na oa komzet nemet gant pevar milion a dud, pe marteze* dre *ma oa yezh un niver bihan-tre, o lezel a gostez yezhoù a sevenadur kozh, ha kenteliet er skolioù abaoe pell, evel ar javaneg (40 milion a javanegerien), ar sunda, ar madura, h.a. E 1930 hepken e oa bet kroget gant ar strolladoù politikel holl-indoneziat da vrudañ ar ger-stur « Ur vro, ur bobl, ur yezh » hag e 1933 hepken e oa bet savet ar gelc'hgelaouenn gentañ e* bahasa indonesia, *ar gelaouenn lennegel ha sevenadurel anvet* Pudjangga Baru *(Ar Barzh nevez). Gant Japaniz, aloubet ganto ar vro, e voe difennet an nederlandeg ha rediet an holl gargidi da zeskiñ, hep an disterañ dale, ar malezeg, ha da ober o holl labour ennañ : ganto e oa anvet ivez, e 1942, ar c'h-Komisi Bahasa Indonezia, gant ar garg da sevel ar gerioù skiantel a vanke ha d' ober eus ar malezeg ur wir yezh a vremañ (seizh mil ger a grouas ar c'h-Komisi etre 1942 ha 1947 ha seizh mil all etre 1947 ha 1950). Ur wech dieubet ar vro ne voe ket lakaet tud ar c'h-Komisi en toullbac'h : kendalc'het e voe gant al labour sevel ar* bahasa indonesia, *hag a zo bremañ yezh nemeti ar mererezh.*

*Ur wech c'hoazh : kalz traoù mat a zo da gaout el levr-mañ, traoù na vezint kavet e nep lec'h all. Mat e vefe d' ar stourmerien hel lenn. Kalz gwelloc'h c'hoazh brudañ anezhañ, pe da nebeutañ e zanvez.*

Per DENEZ.

*
**

## DIV STUDIADENN DIWAR-BENN AR MAEZIOU.

*Tri bloaz 'zo e teue er-maez « Gant Menec'h ruz Pont Melvez » gant A. Bourges (St Brieuc, Les Presses Bretonnes, 1951). Warlene an Tad Chaussy a embanne « Ur barrez vreizhat : Lennon » (Quimper, Librairie St Corentin, 1953). Pont Melvez ha Lennon daou gorn bro o vevañ diwar al*

*labour douar, unan e Bro Dreger, met war harzoù Bro Gernev, egile e-kreiz Bro-Gernev. O c'heñveriet hon eus gant plijadur savet ma'z int gant tud disheñvel o stad. An Tad Chaussy a zo eus urzh Sant Benead hag an Ao. Bourges a zo rener ur skol kentañ derez, met o daou e tiskouezont anavezout ar gudenn.*

*Da gentañ, levr an Ao. Bourges a seblant bezañ aesoc'h da lenn, an doare-skrivañ o vezañ resisoc'h, ar frazennoù berroc'h ; bep pennad a zo rannet en un doare sklaer-tre. Soñjal a c'heller en deus klasket heuliañ diskleriadurioù ar Ministr (7 a viz Kerzu 1945) diwar-benn kelennadurezh istor ar c'horn broioù, e doare ma c'hellfe servij d'an holl. An Tad Chaussy ne oa ket ar preder-se en e benn hag e studiadenn a zo ledanoc'h ha bevoc'h a drugarez d'ar menegoù a ra eus istor Breizh.*

*Nag an eil nag egile n'o deus bet kalz a notennoù evit ar maread a-raok 1532, hen kompren a reer pa soñjer pegement a zistruj o deus graet e-touesk an dielloù prevez brezelioù ar re Unanet. Setu perak o deus studiet dreist-holl buhez ar c'houer breizhat en amzer a-raok an Dispac'h. Eveljust mare an Dispac'h hag hini hon amzer a zo studiet ivez, hag en doare reizh a-walc'h.*

*Met ret eo deomp tennañ an evezh war al lec'h roet d'hor yezh. Eus perzh an Tad Chaussy, n'eus netra souezhus. En tu-hont da bennadoù hir ha plijus gant ar barzh-kannad J. L. Henry a voe e-pad pell maer Lennon :*

*« Lennon zo eur barrozig na neus histor ebet, » e kinnig e dibenn e levr ur studiadenn war ster an anvioù-lec'h. Evit an Ao. Bourges, reiñ a ra div varzhoneg, kristen-tre avat, unan tennet eus dastumad Pennwern « Gwerz belek Guegan », eben savet gant un den eus ar vro, Moris Salaün « Gwerz Ermit Kroaz Huet ».*

*Berr-ha-berr setu div studiadenn gaer a ra enor d'an oberourion hag a zo skouerioù da heuliañ.*

*
**

Abbé Elie GAUTIER. — L'Emigration bretonne : Où vont les Bretons émigrants. Leurs conditions de vie - 288 pajenn. *Entraide bretonne de la Région Parisienne*, 3, rue du Départ, Paris (14e).

*N'heller nemet bezañ laouen o welout embannet tamm-ha-tamm tezenn ken pouezus an Ao. beleg Gautier, o studiañ pizh kudenn an divroadeg vreizhat, ...da lavarout eo an doare*

*truezus a vez implijet da reiñ d' hor pobl al* Lebensraum *(kelc'h-bevañ) dleet dezhi.*

*Evel en div levrenn gentañ (s. o. Al Liamm niv. 21, p. 63) e weler anat penaos en em gav mac'homet spontus hor pobl da heul ar stad arboellerezhel enep lakaet da ren en hor bro gant renerien Bariz. El levr-mañ, e vez studiet aketus penaos e vev e-maez ar vro ar bernioù tud a soñj dezho kavout ur vuhez evurusoc'h ha plijusoc'h o vont da giañ dindan beli estrenien. Sklaer eo n' eo ket gwall-gonfortus seurt studiadenn ! Rouez-kenañ ar re a zeu a-benn da c'honit ur plas uhel ! peurvuiañ, perzhioù mat ar ouenn a vez kollet hep tamm kempouez ebet. An divroadeg a seblant bezañ evit hor c'henvroiz un emlazhadeg a-youl-gaer, pa ne gaver ket bremañ e Breizh peadra da bourchas labour d' an holl.*

*Gwann a-walc'h — dreist-holl pa soñjer er menozioù ken kreñv ha ken yac'h embannet gwechall gant* Breiz Atao *war an hevelep kudenn — e vo kavet klozadeg an oberenn : goulenn a ra an Ao. Gautier labouradegoù e Breizh, evel-just, hogen evitañ, trec'h ar galleg a seblant bezañ ivez trec'h an araokaat... (n'en deus ket meizet kiriegezh don labour spontus an divrezhonekaat renet en un doare ken kriz gant an holl skolioù hag an holl c'halloudoù a-enep ar pezh a ra talvoudegezh ar Vretoned)* (1). *Nerzhusoc'h hor bijemp karet gwelout tamall d' ar c'hevredigezhioù divroidi disterded o obererezh : koroll ha banvezioù dreist-holl, pa c'hallfent bezañ skolioù dreist a spered yac'h hag a genskoazell.*

*Forzh penaos, gourc'hemennoù kalonek a zleer d' an Ao. Gautier evit al labour dispar en deus gouvezet seveniñ war ur gudenn ken pouezus. Menegomp gant meuleudi al linennoù diwezhañ a vo kavet enno an hent nemetañ da heul evit diskoulmañ ar gudenn : « Bro-Nederland, ken heñvel ouzh Breizh e meur a geñver, a c'hell bevañ 200 den war bep km2. Perak ne rafe ket Breizh kemend-all ? » Pa weler un espernour sirius evel Chombart de Lauwe o keñveriañ Breizh ha Bro-Danmark* (2) *e c'heller lakaat da wir n' eus a silvidigezh evit hor bro nemet en ur gemer skouer diwar ar broioù bihan-se : Nederland, Danmark, Suomi, Iwerzhon, h.a., ken ledan o doare-bevañ, ha ken bras o lec'h er bed a-vremañ.*

(1) Ar c'helenner Morvan al Lannoù da skouer, daoust dezhañ chom yen a-walc'h e-keñver an emsav broadel, a gred lavarout en eil levrenn e *Zouaroniezh Vreizh* (p. 432) : « l'on peut admettre que l'autonomisme breton soit la solution de principe la plus claire et la plus totale du problème breton ».

(2) Chombart de Lauwe. *Pour une agriculture organisée, Danemark et Bretagne.*

# NOTENNOU

**HOR MIGNONED.** — An Dr Le Quinio hag an dimezell F. Thomas a gemenn dimp ez int bet euredet e Plouigno, d' an 13 a viz Meurzh.

Hor gwellañ gourc'hemennoù d' ar priedoù nevez.

Gwenola-Youna Monjarret a zo laouen da gas keloù eus ginivelezh he c'hoar vihan badezet dindan an anv a Nolwenn-Anna, e Sant Brieg, d' an 10 a viz Meurzh.

Anna ar Bihan a zo laouen da gemenn ganedigezh he c'hoarig,, Soazig, en Issy-les-Moulineaux, d' ar 5 a viz Ebrel.

Hor gwellañ gourc'hemennoù.

**KANV.** — Doaniet omp o kemenn d' hol lennerien ez eo marv e Pau (Bro-C'hall), diouzh an noz, etre an 18 hag 19 a viz C'hwevrer diwezhañ, gwreg hor c'heneil Andrev Geffroy, ar brogarour kalonek. Harzet er bloaz 1944 ha gwallgaset neuze gant tud an « dieubidigezh », e chomas an itron Geffroy gwall-glañv da c'houde hag abaoe edo etre daouarn ar vedisined e klanvdioù hag e tiezyac'haat.

Hor c'halonekañ gourc'hemennoù a gengañv d' he fried ha d' he bugale ha Doue d' he fardono !

Keloù hon eus bet ivez eus Andrev Geffroy, bepred en toull-bac'h en abeg d' e venozioù breizhat ha d' un torfed tamallet dezhañ e gaou. Hogen fiziañs hon eus e vo dieubet dizale a-drugarez da geneiled gredus ha kalonek na baouezont ket d' ober difreoù a-du gantañ. Salv e teufe hor spi da wir a-barzh pell !

Klevet hon eus ez eo marv nevez zo e Antony, e-kichen Pariz, an Ao. Caurel, bet skolaer kristen e Sant Tegoneg, hag anavezet en hol lennegezh dindan an anv « Evnig Arvor ». Skrivañ a reas an Ao. Caurel kalzik traoù en e yezh pa oa yaouank, met lennet hon eus e oa bet torret eus e garg ha kaset en harlu en abeg d' e vrogarouriezh, pezh a reas dezhañ tevel a-grenn. Poan hon eus o c'houzout ez eo marv hep adwelout Breizh.

**DIEUBET EO BET ANDREV JAFFREZ.** — Gant levenez hon eus klevet e oa bet dieubet, d' ar 15 a viz Ebrel, goude 9 vloaz tremenet en toull-bac'h, ha nouspet miz chadennet treid ha daouarn, ar broadelour Andrev Geffroy. Hor gourc'hemennoù ha hetoù gwellañ a reomp dezhañ en degouezh-se. War a glevomp e chomfe c'hoazh ur broadelour en toull-bac'h, Gervennou, eus Bezenn Perrot.

**PROFOU.** — Setu roll ar profoù hon eus degemeret e-korf an daou viz diwezhañ :

C'HWEVRER. — F. Kemener, 500 lur ; Marc'harid Gourlaouen, 1.000 ; Loeiz ar Floc'h, 500 ; Tad Yann Chapel, 200 ; Herri Floc'h, 200 ; Dll O. Chevillotte, 300 ; A. Gwilcher, 1.500 ; F. ar Bleiz, 200 ; A. Gwilhuo, 2.000. — **War un dro,** 6.400 lur.

MEURZH. — M. Alisse, 3.500 lur ; Dizanv, Breizh-Uhel, 2.000 ; Dizanv, 3.000 ; It. V. a Sant-Per, 3.000 ; Dizanv, 5.000 ; Haelog,

500 ; Ronan Chevalier, diner ar yezh, 1.000 ; Herve Maze, 500 ; J. Penneg, 500 ; Glaodina Mazeas, 500 ; E. Bourdet, 250 ; Y. Le Chapelier, 1.000 ; Dll O. Chevillotte, 1.000 ; Y. Bonvallet, 600 ; Dll Baron, 5.000 ; H. Delaporte, 500 ; A. Daniel, 2.700. — **War un dro,** 30.550 lur.

Abaoe derou ar bloaz hon eus bet 54.650 lur a brofoù. En anv ar gelaouenn, trugarez d' ar brofourien galonek.

**AL LIAMM HE DEUS 409 KOUMANANTER.** — Setu ar sifrennoù :

Aodoù an Hanternoz, 57 ; Penn ar Bed, 91 ; Il ha Gwinum, 31 ; Loer Izelañ, 28 ; Mor Bihan, 27 ; Pariz ha tro-war-droioù, 80 ; Departamantoù all, 52 ; Trevadennoù Bro-C'hall, 7 ; Iwerzhon ; Bro-Skos, 2 ; Bro-Gembre, 9 ; Bro-Saoz, 3 ; Stadoù-Unanet, 5 ; Kanada, 3 ; Arc'hantina, 1 ; Brazil, 1 ; Helvetia, 1.

Daou eus hor mignoned o deus betek hen kaset pephini 5 koumanant ha gounezet ur c'houmanant bloaz war Alfa. Al lizhiri bruderezh kaset gant A. Latimier, ar pennadoù er c'helaouennoù, ar galv en niverenn ziwezhañ o deus douget frouezh hag ivez strivoù hor c'heneiled feal. E daou viz hon eus gounezet 24 koumananter. Hor pal a zo bremañ tizhout 500 !

**AR BARZHAZ.** — Ar Barzhaz distag en deus koustet deomp 100.000 lur. Gwerzhet hon eus evit tost da 50.000 lur. N' eo ket fall met daoust da se e chom un toull bras a-walc'h da stankañ hag a vo ret stankañ dre ar werzh.

## HOL LENNERIEN A SKRIV

Evnig Penn ar C'hoad, brezhoneger a-vihanik a lavar kementmañ : « Bez hon eus e-touez ar skrivagnerien vrezhonek darn hag a doufemp ez int brezhonegerien a-vihanik. Bez' ez eus ivez, brezhonegerien a-vihanik hag a zeu da vezañ gallegerien kozh pe zoken kozh-gallegerien. D' am meno un dra a zo ret dreist-holl hiziv an deiz : karout ar brezhoneg. Hag ar gwellañ doare da garout ar brezhoneg, ar gwellañ a-bell, eo Komz Brezhoneg ».

***

Pennad P. Denez « Hent hor barzhoniezh » am eus kavet mat-tre ivez. A-du krenn ez on gant J. K. Montreal, pa lavar deoc'h e vefe un dra vat brasaat lodenn an danevelloù, ar romantoù pe ar c'hontadennoù diwar goust lodenn ar burutellerezh, yezhoniezh, h.a. Rak ar re gentañ eo a yelo d' ober hol lennegezh vrezhon e-lec'h an traoù all ne vo pleustret warno nemet gant un nebeut gouizieien gozh n' o deus na n' o devo tamm levezon war amzer da zont hor yezh. A. G.

***

« Prederiet am eus war stad kef Al Liamm, embannet en niv. 42. E-pad ar bloaz tremenet hoc'h eus degemeret, e-giz profoù, wellwazh, dre goumananter :

130.733 lur : 385 = 340 lur

Bremañ, evit terriñ ar c'holl, a-walc'h e vo reiñ, en tu hont da se :

49.851 : 385 = 130 lur

en holl : 470 lur.

Gant 470 lur a brof digant pep koumananter eta ha pa ne gemmfe na gamm an traoù, na niver ar goumananterien e c'hello ar c'holl bezañ kaset da get a-raok dibenn bloaz.

Emaon o vont da gas deoc'h un eil prof a 250 lur, ar pezh a raio 500 da seveniñ va soñj, ha re vevo Al Liamm ».

E. B.

***

Unan eus hol lennerien eus Zürich ar C'helenner Pokorny, a gemenn deomp e kelenn ar yezhoù keltiek abaoe 1943 e Berne hag e Zürich. En trimiziad a zeu (1/5 — 1/8) e raio ivez un nebeut kentelioù e Skol Veur Munich, div eur « Yezhadur kenveriet an Iwerzhoneg kozh », un eur « Kentelioù digeriñ da studi ar C'hembraeg », un eur war « d-talvoudegezh ar Gelted evit Sevenadur Europa ».

***

« Emaon o paouez resev ar BARZHAZ 1350-1953. Setu aze un dra **talvoudus-dispar,** hag a oa ezhomm anezhañ. Evel just ne vo ket akord pep unan (ha me an hini kentañ) diwar-benn dibab barzhonegoù zo ha chom hep dibab reoù all, hogen kement-se a zo un afer a vizidigezh personel. Krediñ a ran avat ez eo ur fazi displegañ **an guen heguen** evel « ar voc'h wenn-tre » ; ar c'hembreak **hywên** a dalv « smiling » (Bodvan-Annwyl), diwar **gwên** ha n' eo ket diwar **gwyn, gwen** ; hogen ne vern penaos ne gav ket din e tlefed tostaat **heguen** ouzh **hywên** (« ar voc'h o vousc'hoarzhin » a vefe un tamm surrealist...) ; ret eo lenn **an guen he guen** « an (hini) gwenn he boc'h ». Er werzenn da heul hon eus **an hegarat,** hep **hini** kennebeut ; n' eo ket reizh e brezhoneg bremañ, hogen bez e oa e brezhoneg krenn, ha soñjal a ran er werzenn **an fall nan cre diouz an seven** eus BUHEZ MABDEN a zo meneget ivez er BARZHAZ. »

A. E.

**UR C'HOUMANANT EVIT NETRA.** — Ar re a gavo pemp koumanant d'Al Liamm etre derou ar bloaz ha miz Gouere a c'honezo ur c'houmanant-bloaz war baper kaer. Brudit Al Liamm en-dro deoc'h.

**LEVR DA ZESKIN BREZHONEG.** — Hepdale e teuio er-maez trede mouladur « Cours Elémentaire » Roparz Hemon. Al levr a zo bet kemmet un tammig evit klotañ ouzh geriadur ar brezhoneg eeun.

**PREZEGENN.** — Ur brezegenn diwar-benn al lennegezh a zo bet graet e Skol Veur Angers, d' ar 14 a viz C'hwevrer, gant Ronan Huon. Pedet e oa bet gant ar C'helc'h Keltiek.

**KENSKOAZELL.** — Unan eus hor skrivagnerien gwellañ o vezañ klañv hag en dienez hon eus soñjet e oa ret deomp e skoazellañ evit ma c'hellfe kenderc'hel da labourat. En abeg da-se e c'houlennomp digant hor mignoned kreskiñ un tammig o frof pa gasint arc'hant d'Al Liamm. Implijet e vo mat. Trugarez.

**AL LIAMM HAG AR C'HELAOUENNOU.** — Komz a reer muioc'h-mui eus Al Liamm er c'helaouennoù, meneget hon eus Douar Breiz. « L'Echo de Lannion » a gendalc'h d' ober bruderezh, lennet hon eus ivez « War-Raok » kelaouennig bretoned « Loer ha Gwilum » hag hé deus ur spered eus ar re vreizhekañ. Ar gelaouenn « Opinion gallega » eus Buenos Aires oc'h embann ur pennad diwarbenn Castelao, oberour ul levr war ar c'halvarioù a veneg ar c'helaouennoù « Ar Soner » hag « Al Liamm ». Embann a ra zoken ur pennad e brezhoneg.

War « L'Echo de Laurenan » e lenner kement-mañ e galleg : « Plijadur hon eus da gas keloù d' hol lennerien eus an enor a zo bet graet d' hor c'henvroad an Tad Duchauchix e niv. 41 Nedeleg ar gelaouenn-uhel « Al Liamm ». Embannet zo bet ganti un dastumad kant barzhoneg dibabet e-touez ar re wellañ bet skrivet abaoe 600 vloaz ».

**RAKPRENADURIOU.** — Darn eus hor mignoned a zo bet souezhet o tegemer ur « Barzhaz » hep bezañ bet goulennet. Kaset eo bet dezho dre m' o doa rakprenet ha ma chome arc'hant war o c'hont. Ar rakprenadurioù, 1.000 lur, a vez kaset da P. Bodenan. Moulet e vez ul levr bep gwech ma vez trawalc'h a arc'hant er c'hef.

**LA TERRE BRETONNE.** — Ar gelaouenn eus Pariz a gendalc'h da embann brezhoneg ha d' ober bruderezh evit Al Liamm. Trugarekaat a reomp he renerion. Koumanant bloaz 400 lur. 3, rue du Départ, Paris (XIV$^{e}$). C.C.P. Paris 8301-85.

**KUDENN AN DIVROAN.** — E-barzh LA PLUS GRANDE BRETAGNE (Nevez-Amzer 54) e lennomp e vez 5.000 den o kuitaat bep bloaz departamant ar Mor Bihan. Ma 'z eus kemend-all o vont kuit eus an departamantoù all, e koll Breizh bep bloaz, neuze, 25.000 den. Tud yaouank evel just, e barr o nerzh. An enor trist he deus Breizh da vezañ ar vro geltiek a goll ar muiañ tud.

**OGAM.** — Emañ ar gelaouenn Ogam o paouez embann ur studiadenn gant P. Kentel war ar gerioù : Aber, Ma, Man ha lec'h, Bor ha Bour en anvioù lec'h ; ar gerioù baz, bazenn ha ravazenn ; hag evit echuiñ ar gerioù or, erin hag eurlac'h. Kenveriet e vezont gant an iwerzhoneg hag ar c'hembraeg.

**LA BRETAGNE REELLE.** — Resevet hon lizheroù kelc'h ur strollad kevredadel Armorikan, « La Bretagne Réelle ». Arvorig a zo ur rannvro enni Breizh, an Normandi, ar Maine, an Anjou ha Bro-Vendée. Ar rannvro-se a dlefe bezañ lodenn Europa Nevez.

E gwirionez ne gredomp ket e raio ur seurt menoz berzh e Breizh. Ret e vije a-raok pep tra dihuniñ er Vretoned o emskiant broadel, hep mont pelloc'h evit ar mare. — « La Bretagne Réelle », J. Quatrebœufs, 9, rue du Thabor, Rennes. C.C.P. 754-82 Rennes.

**EMBANNADURIOU AR BIBL BREZHONEK.**

**Embannet a-benn bremañ :**

*Aviel Sant Mazhe,* 96 pajenn moulet, 250 lur ha 30 lur mizoù-kas ;

*Koheleth,* 34 pajenn liesskrivet, 80 lur hag 20 lur mizoù-kas ;

*Diskuliadur Sant Yann,* 72 pajenn liesskrivet, 180 lur ha 30 lur mizoù-kas.

Pa c'houlenner meur a levr pe a skouerenn war un dro, lakaat hepken 10 % evit ar mizoù-kas.

*Goulenn levrioù ar Bibl digant an Dimezell St Gal de Pons,* 48, *rue des Salles, Guingamp.* C.C.P. Rennes 519-40.

**Da vezañ liesskrivet hep dale :**

*Aviel Sant Yann,* troidigezh gant Marsel Klerg ha Maodez Glanndour.

**War ar stern :**

*Levr ar Furnez,* troidigezh gant Maodez Glanndour ;

*Al lizher d'an Hebreed,* troidigezh gant Marsel Klerg ha Maodez Glanndour.

***

**Fazioù da reizhañ e Koheleth :**

Rakskrid : linenn 3, lenn : *Daoust hag-eñ e vefe tu.*

Pajenn 10, linenn 18, lenn : *Tonkadur an den diskiant ha va hini a zo un hevelep tra.*

Pajenn 11, linenn 2, lenn : *Rak piw oar daoust ha fur pe foll e vo.*

Pajenn 29, linenn 15, lenn : *o tebriñ pa vez ar c'houlz, evit...*

Pajenn 30, linenn 13, lenn : *ar bugel en askre e vamm.*

***

**Chom a ra da werzhañ :**

STUDI HAG OBER, niverennoù 15 (nebeut kaer a skouerennoù), 16, 17, 18, 19, 21.

KAIEROU KRISTEN, niverennoù 2 : Milc'hwid ar Serr-noz, 3, 4, 5-6, 7-8 : Ar Werc'hez Vari.

Pep niverenn a vez gwerzhet 150 lur ha 30 lur mizoù-kas. Pa vez goulennet meur a hini war un dro, lakaat hepken 10 % evit ar mizoù-kas. O goulenn digant an Dimezell St Gal de Pons, 48, rue des Salles, Guingamp. C.C.P. Rennes 519-40.

Mar n'hoc'h eus ket dija anezhañ, goulennit al *levrig AR BEDENN EVIT AR VRO,* a vo kaset deoc'h evit netra. Lakaat hepken timbroù evit ar respont. Mar ne resevit ket anezho, goulennit ar *follennoù* Ar Bedenn evit ar Vro, a vo kaset deoc'h ivez en hevelep doare.

**DENONIEZH.** — Hor mignon P. R. Giot, denoniour eus Skol Veur Roazhon, a ginnig d'ar re a zo dedennet gant ar studioù denoniezh ur c'houmanant 1.000 lur evit an embannadurioù a blijfe dezho hag ur c'hannadig war ar marc'had. Goulenn an displegadurioù digant P. R. Giot.

Un eil levr diwar an Dilhad Breizhek gant R. Y. Creston a zo bet moulet : « Bro Gerne », ennañ e kaver studiadennoù war Giz Fouen, ar Glazig, ar Vourledenn, Bro-Vigouden, Ar Penn Sardin h.a...

Gallout a reer rakprenañ betek an 31 a viz Mae 1954. Priz : 1.200 lur da C.C.P. Rennes 1482-28. P. Giot, Laboratoire d'Anthropologie, rue du Thabor, Rennes.

**UN DISKOUEZADEG EVIT BRUDAN AR BREZHONEG.** — An Itron Kemere a ra bep bloaz en he stal, bali Kergelen, e Kemper, un diskouezadeg evit brudañ ar brezhoneg. Er bloaz-mañ e oa an

diskouezadeg diwar-benn al laboused. Setu ar pezh a skriv deomp diwar-benn-se : « Un daolenn du a zo bet lakaet e-kreiz ar prenestr diskouez war ur parkig gant bokedoù an hañv ha laboused ar maezioù ; en-dro d' an daolenn ez eus brankoù ha warno laboused preizh ; en ur c'horn ez eus un draezhennig gant paniri ligistri, ur roued glas ha laboused mor. Pep labous en deus en e gichen ur skritellig gant e anv e brezhoneg. War an daolenn du e vez skrivet bep eil devezh ur pennad nevez diwar-benn unan eus al laboused diskouezet. — Deraouet eo bet an diskouezadeg-se d' an 18 a viz Genver ha padout a raio betek miz Meurzh. Rak kas a reer din laboused nevez, setu m' eo bet dav din cheñch ar re gentañ. Al labous diwezhañ a vo studiet a zo bet lazhet a-ratozh gant un evnour a felle dezhañ e vefe diskouezet al labous-se ha kontet e gaoz war an daolenn du e brezhoneg. Ur vran eo, pe gentoc'h ur frav du a ouenn vreizhat, pe breizhekaet. An dud a zo dedennet eston gant ar studiadennoù-se. Gwelet e vez micherourien o tont a-ratozh, ha n' eo ket sellout en ur dremen, diskenn eus o marc'h-houarn ha dont da lenn, implijidi, moused o tont bemdez da lenn ar pennad, lod a skriv anezhañ zoken war ur c'harnedig. Un den kozh a oa ken laouen ma ne ouie kep penaos lavar deomp ar blijadur a rae dezhañ lenn brezhoneg, bemdez, war ar c'hae. — Skoazellet on bet, evit ar pezh a sell ouzh an evnouriezh, gant va mab Erwan, a zo barrek war ar skiant-se. Savet em eus ar pennadoù eta gant e skoazell. E-keñver ar brezhoneg ar pennadoù a zo bet adwelet lod gant Yann ar Beg, al lodenn vrasañ gant Marc'harid Gourlaouen. — Ret eo bet deomp ober enklaskoù er porzhioù evit resisaat anvioù al laboused-mor, ken diresis. Goulennataet hon eus micherourien e lies korn. Bet omp e Douarnenez hag e Gwaien gant levrioù skrivet e saozneg evit na vefe ket touellet ar vartoloded gant ar galleg. Lakaet hon eus betek ar maltouter da reiñ deomp e skoazell ! Krediñ a ran omp deut a-benn da resisaat anvioù zo, evel ar Sparfell Veur, ar Morskoul, Labous Per, an Erev ha Frav Du Bro-Leon, pemp labous ha n'int ket anavezet mat. »

Hor gourc'hemennoù a reomp d' an Itron Kemere evit al labour brav-se a laka tud Kemper da soñjal un tammig en o brezhoneg.

**AR BREZHONEG ER B.E.P.C.** — Bez e c'heller kemer ar brezhoneg evel « danvez-da-zibab » er B.E.P,C. Da lavarout eo na dalvez ket ar brezhoneg, evel er vachelouriezh, da gaout ur meneg hepken, hogen da vezañ resevet, evel forzh peseurt danvez all. 40 poent e c'heller gounit gant ar brezhoneg. Spi hon eus e vo kalz bugale o kemer ar brezhoneg evel danvez-da-zibab en arnodenn-se. Teurel evezh n' eus aze aotre nevez ebet. Lakaat a reer hepken da dalvezout ur reolenn gozh. Gant hor c'heneil K. Riou eo bet diskoachet ar reolenn-se.

**BRUD AL LIAMM EN ESTRENVRO.** — Ur rentañ-kont eus niverennoù diwezhañ « Al Liamm » a lenner e-barzh « Irisleabhar Ceilteach », Levrenn 2, niv. 2, embannet e Toronto (52, Derwyn Rd.).

**UN ENKLASK BIHAN DIWAR-BENN STAD AR BREZHONEG ER VRO-VIGOUDENN.** — E-barzh kazetennig douaroniourien ha naturourien Penn ar Bed, anvet PENN AR BED, e lenner ur pennad talvoudus gant Per Keraval diwar-benn ar gudenn-se.

Hervezañ e vefe implijet ar brezhoneg evel yezh kustum an darempredoù gant 75-80 % eus tud Penmarc'h, ar Gilvineg ha Lechiagat, gant 90 % eus an dud er maezioù a-dreñv, gant 40 % eus an dud e Leskonil, 95 % en Arvor ; evit Loktudi, an Enez Tudi ha Sainte Marine avat e vezont gounezet a-grenn ar galleg, dreist-holl dindan levezon an touristerezh ha Skol an Dourdi. E-touez ar c'herioù war an aod, Lechiagat a vije an hini realañ d' ar brezhoneg. Lavarout a ran an Ao. P. K., da echuiñ, e vefe ret ober enklaskoù resis diwar-benn niver an dud a gomz brezhoneg, dreist-holl diwar-benn niver ar vugale a zo ar brezhoneg o yezh kentañ. A-du krenn omp gantañ war ar poent-se.

**LABOURIOU GOUIZIEK ROPARZ HEMON.** — Laouen omp bet o c'houzout e oa bet embannet er gelaouenn « Celtica » (Levrenn II, lodenn 2, 1954), div studiadenn gant Roparz Hemon : ON SOME FORMS OF THE VERB « TO BE » IN BRETON ha THE BRETON PERSONAL PRONOUN AS DIRECT OBJECT OF THE VERB. An div studiadenn-se, ken sklaer ha ken klok ha ma c'hellont bezañ, a vezo barnet en unan eus niverennoù a zeu « Hor Yezh ». N' int avat nemet ul lodennig dister eus al labourioù gouiziek a zo bet savet gant Roparz Hemon abaoe m' emañ en Iwerzhon. E-touez al labourioù-se e c'heller menegiñ : Yezhadur eus Rannyezh Wened er 17vet kantved ; Yezhadur eus Rannyezh Treger er 17vet kantved ; Embannadur an Nouelennoù gwenedek eus ar 17vet kantved ; Embannadur ar Mister anvet « Ar Varn Diwezhañ » ; Yezhadur Istorel ar Brezhoneg ; Geriadur Istorel ar Brezhoneg (al lizherennoù A ha B o leuniañ 500 pajenn). Pegoulz e vezo tu da embann labourioù Roparz Hemon, an den a labour didrouz ha diarc'hant evit Breizh ?

**BARR-HEOL.** — « Barr-Heol », kannadig ar Bleun-Brug e Treger, a zeuio buan da vezañ unan eus hor c'hazetennoù gwellañ. An eil niverenn anezhañ, nevez-deut er-maez, a zo un dudi he lenn. Enni e kaver : ur pennad a-zivout AR BREZHONEG ER SKOL, o tisplegañ petra e tle bezañ « ar brezhoneg er skol » ma n' eo ket da vezañ farserezh ; ur pennad gant Loeiz ar Floc'h diwar-benn talvoudegezh hor stourm ; ur pennad kaer gant Klerg diwar-benn an Ao. P. M. Lec'hvien (1885-1944), marv evit Breizh ; ha keleier a bep seurt. — Koumanantit da BARR-HEOL : 100 lur da nebeutañ, da gas da Pierre Even, 18 pl. Clemenceau, Gwengamp. KRP 508-07.

**NEVEZ-DEUT ER-MAEZ.** — LLENA DAVIES, danevell gant G. B. Kerverzhioù, 80 lur ; DAOU VOUJIK BIHAN, danevell fromus gant Nikolai Schedrin, brezhoneg gant Per Denez, 100 lur. Liesskrivet gant « Al Liamm ». O-daou da vezañ goulennet digant P. Bodenan, 3, chemin des Potiers, Ergué-Armel. KRP 212-23 Roazhon.

**HOR YEZH.** — Eil niverenn « Hor Yezh » a zo o tont er-maez. Enni e c'heller lenn : **Much Ado about Nothing** gant Arzel Even, pennad diwar-benn ul levrennig embannet nevez zo a-zivout an doare-skrivañ ; **Enskrivadurioù brezhonek,** kendalc'h ; **Studi ur ger** : HEVELEP, gant A. J. Raude ; **Danvez evit ur Geriadur a Strilhouriezh,** gant Abanna ; **Traoù ha gerioù : An avaloù-douar,** gant Arzel Even ; **Skridoù Clet Teven,** dornskrid eus diwezh ar

c'hantved diwezhañ, e brezhoneg ar C'hab. Ha notennoù a bep seurt. Rener an dastumadenn a zo Arzel Even. Evit koumanantiñ e tleer kas 500 lur da P. Denis, Le Ris, Douarnenez. KRP 1499-51 Roazhon.

**DRE MA N' EN DOA KET HARZHET UR C'HI.** — Ul levr a zo bet embannet en alamaneg diwar-benn kudenn Andrev Jaffrez gant Erich Borchers « Weil ein Hund nichte bellte ». « Abalamour ma n' en doa ket harzhet ur c'hi » a zo istor gwirion kudenn A. Jaffrez hag he deus fromet ar bed sevenet a-bezh (a lenner war an embann). Erich Borchers a ro ar brouenn e oa digablus A. J. kondaonet d' ar marv dre ma n' en doa ket harzhet ur c'hi.

Diskouez a ra an oberour levezon an degouezhioù fall hag an tonkadur en abadenn-se.

Embanner : Adolf Spontholtz - Hannover.

« **AN CLUB LEABHAR** » a zo bet anv anezhañ meur a wech amañ. Savet eo bet e 1948. Ar menoz a zo eeun-tre : un den a bae £ 1, da lavarout eo MIL LUR gall, ar bloaz, hag en eskemm e vez kaset dezhañ levrioù iwerzhonek nevez moulet a-ratozh. Pal kentañ ar C'hlub oa kaout 1.000 rakprener. Hiziv ez eus ouzhpenn 2.000, ha spi a zo da gaout 3.000 a-benn ar miz-mañ. Al levrioù a vez peurliesañ moulet-kaer ha marc'had-mat-eston. An danvez a zo liesseurt : romantoù, kontadennoù, barzhoniezh, istor, eñvorennoù, beajoù. N' eus ket pell ez eus bet embannet un istor ar fiñvskeudennerezh. Aes eo kompren e c'heller ober kalz a dra pa vezer sur da werzhañ 3.000 skouerenn eus ul levr kerkent hag embannet (skouerennoù ouzhpenn a vez moulet ha gwerzhet a-unanoù d' ar re n' int ket rakprenerien). Pelec'h emaomp-ni e Breizh, ma 'z eus kement a vec'h o tastum 50 rakprener ?

Bremañ e fell d' ar C'hlub ober ur c'hammed c'hoazh war-raok : sevel kelc'hioù lennerien e pep kêr. Ar vodadeg kentañ a dle bezañ graet d' ar 4 Ebrel e Muileann Cearr, e-kreiz Iwerzhon, da sevel ur c'helc'h er gêr-se.

A-raok 1948, — 6 vloaz 'zo hepken, — ne oa ket gwall zisheñvel stad an traoù en Iwerzhon diouzh ar pezh a welomp hiziv e Breizh : diaes e oa embann, diaes e oa gwerzhañ levrioù iwerzhonek ; darn eus ar skrivagnerien wellañ a oa digalonekaet ha ne skrivent mui netra. 6 vloaz a zo bet a-walc'h da cheñch penn d' ar vazh.

A drugarez d' ar C'hlub ez eus bremañ ul lennegezh nevez o kreskiñ en iwerzhoneg, evit ar wech kentañ en hon amzer, ur rummad skridoù talvoudus ha plijus da lenn, skridoù par d' ar re a veze embannet gwechall gant « Gwalarn » hag a vez embannet bremañ gant « Al Liamm ». Ar C'hlub, avat, ne gav ket war e hent en Iwerzhon ar skoilhoù a gave « Gwalarn » hag a gav « Al Liamm » e Breizh. Ar c'hazetennoù bras hag ar radio a ra bruderezh evit ar C'hlub, e-lec'h tevel pe mont a-enep.

Un dra a ranker lavarout koulskoude : an 3.000 lenner-se a zo bet kavet dre ma 'z eo bet kelennet ar yezh vroadel e-pad tregont vloaz pe dost d' an holl vugale en holl skolioù.

Ur skrivagner a c'hell hiziv gounit muioc'h a arc'hant o skrivañ en iwerzhoneg eget o skrivañ e saozneg.

(diwar « Ar Bed Keltiek », niv. 86.)

**EVIT SAVETEIN AN IWERZHONEG.** — Un dra all c'hoazh a zo bet ijinet er stourm evit an iwerzhoneg : bodañ an dud hag a zo o chom e Dulenn hag a zo an iwerzhoneg yezh o c'havell. Ar yezh vroadel, evel ouzer, a ya atav war gil en nebeut parrezioù ma vez komzet. E-pad bloavezhioù ez eus bet goulennet « an iwerzhoneg er skol ». Hiziv emañ an iwerzhoneg en holl skolioù, bras ha bihan. Hogen anat eo bremañ ez eo dister levezon ar skol e-skoaz levezon ar gêr, ar fiñvskeudenn, ar skingomz, ar vuhez a vremañ dre vras. Evel a lavare ur prezeger e Radio-Eireann nevez zo, gwir abeg dilez an iwerzhoneg a zo diseblanted an darn vuiañ eus an dud : N' emaint ket a-enep, hogen n' emaint ket a-du ; ar vugale-skol a zesk iwerzhoneg evel ma teskont traoù all a vez kelennet dezho ; n' eo nemet evit e lezel krenn a-gostez hag e ankounac'haat kerkent ha n' eus mui mestr-skol ebet d' o rediañ da zeskiñ. — Sed ar pezh a lenner war AR BED KELTIEK, niv. 84. « Ar Bed Keltiek » a zo folenn-geleier ar C'HENDALC'H KELTIEK E BREIZH. Evit degemer anezhi ez eo ret bezañ ezel eus ar C'hendalc'h. Bez e c'heller goulenn diskleriadurioù gant an deñzorierez, da skouer : Itron Galbrun, 78, rue de Fontenay, Vincennes. Rener ar « C'hendalc'h e Breizh » a zo Roparz Hemon.

**AN IWERZHONEG ER SKOLIOU.** — Aotre da zeskiñ iwerzhoneg er skolioù a voe roet evit ar wech kentañ er bloaz 1878. Ken strizh e oa ar reolennoù avat ma ne voe desket nemet en 50 eus an 8.000 skol a oa er vro. Pezh a c'hoarveze en Iwerzhon 76 vloaz zo a c'hoarvez hiziv e Breizh. — Tennet eus « Ar Bed Keltiek », follenn 83. Embannet gant ar « C'hendalc'h Keltiek e Breizh », rener Roparz Hemon.

**GALVADENN.** — Skrivet eo bet deomp e vezo taolet relegoù ANDREV GEFFROY, fuzuilhet e Roazhon war un dro gant Leon Jasson, d' an toull boutin ma ne adprener ket e vez a-raok miz Gouere ha goulenn a reer ganeomp ober ur c'halvadenn da zastum un tammig arc'hant. A galon eo a reomp ar c'halvadenn-se, rak ur vezh a chomfe war hor remziad ma vefe lezet da vont en toull boutin ha dizanv relegoù ar re o deus roet o buhez evit ar vro. Bez Andrev Geffroy a rank bezañ prenet. N' ouzomp ket c'hoazh gant piv e vo graet ar brenadenn. Dastum a reomp arc'hant koulskoude a-benn-bremañ : tremen poent eo zoken. Ar re a garfe skoazellañ a c'hell kas o frof d'Al Liamm en ur verkañ evit petra ez eo.

**KENDALC'H KELTIEK 1954.** — Ar C'hendalc'h Keltiek a vo graet hevlene e Dulenn, e fin miz Gouere. Evel kustum ez eo pedet ar Vretoned da vont niverus. Testenn ar prezegennoù graet er C'hendalc'h a vezo : AN EMBANN LEVRIOU ER YEZHOU KELTIEK. Bez e vo evel just bodadegoù a bep seurt, abadennoù, hag ivez ur veaj d' ar Gaeltacht. Goulenn diskleriadurioù hiroc'h gant unan eus izili ar Poellgor evit Breizh : Itron Galbrun, teñzorierez, Roparz Hemon, rener, da skouer. Bez e c'heller skrivañ ivez da R. Huon pe da Ber Denez.

**DALC'HOMP SONJ EUS AR RE A C'HOUZANV EVIT KELTIA.** — Iwerzhon : Liam Kelly, kannad broadelour eus hanternoz Iwerzhon, toullbac'het e Beal Feirste. Bro-Saoz : Manus Canning, Sean Stephenson, Cathal Goulding, tri Iwerzhonad barnet da 8 vloaz toull-bac'h e Bro-Saoz. Bro-Skos : Callum Macalister, Owen Gillan, Bob Watt ha Raymond Forbes, izili eus an Arme Republi-

kan Skosat, toullbac'het gant ar Saozon. Kembre : Peter Lewis, ezel eus an Emsav Republikan Kembreat, barnet da 18 miz galeoù evit bezañ bet kavet didarzherioù en e gerz. Breizh : Andrev Geoffroy : toullbac'het abaoe 9 vloaz, bet chadennet, treid ha daouarn, noz-deiz, e-pad 20 miz. Keleier tennet eus « Celtic Time », kazetenn ar Gelted dihunet (18 Learmonth Gardens, Edinburgh, Skos).

**BROADELOURIEN KERNEV-VEUR ER MOUEZHIADEGOU.** — An Dimezell Helena Charles, renerez strollad ar vroadelourien gembreat « Mebyon Kernow » a zo bet anvet er mouezhiadegoù evit ar C'huzul Kêr ha Korn-Bro e Redruth. An trec'h-se a zo bet degemeret mat gant kazetennoù ar c'horn-bro. Eus Kernev e klevomp ivez e vo, evit ar wech kentañ, enskrivet pladennoù e kerneveg.

**D' AR FURCHERIEN.** — Goulenn a reer ganeomp diskleriadurioù diwar-benn ur gelaouenn vrezhonek embannet e Stadoù Unanet Amerika e 1904 : DIHUN AR VENGLEUZERIEN. Moulet e veze e Pittsburgh, Pensylvania, gant un den c'henidik eus Skrignag anvet ar Gwaziou. Anv a zo bet eus ar gelaouenn-se war kannadig Union Régionaliste, 1904, p. 56. Dianav eo al levr el Library of Congress hag e levraoueg ar Columbia University in the City of New-York.

**KEMBRE.** — Ur skol babiged nevez emeur o paouez krouiñ en Abertawe (Swansea) en tu kornog eus kêr. Ar skol all, skol Lôn Las, a oa re leun. 36 bugel a zo bet enskrivet er skol nevez. Teir skol all a zo da vezañ savet hepdale e kreisteiz Kembre.

An divyezhegezh a zo bet dibabet da reolenn gant renerien an deskadurezh e Kembre. An divyezhegezh-se avat a zo disheñvel a-walc'h eus pezh a anver evel-se e Breizh : desket e vo saozneg d' an holl gembraegerien vihan, hogen ret e vo ivez d' ar saozneger ien vihan deskiñ kembraeg. Krog eo avat ar vroadelerien da glemm a-enep an dra-se : ur pennad speredek-tre a zo bet nevez zo en Y FANER gant Victor H. Jones, o tisplegañ e vefe se, a-berzh Kembreiz, anavezout gwirioù d' ar saozneg e Kembre, pa 'z eo bet broud ar stourm a-enep ar reizhadur deskadurel estren en deus graet da Gembreiz gounit emgann ar skolioù hollgembraek.

Da skoazellañ an embannerien levrioù kembraek ez eus bet krouet nevez zo e Lunden ur Gevredigezh al Levrioù Kembraek : pep ezel a bae bep bloaz war-dro 2.500 lur ha levrioù nevez, dibabet gant renerien ar gevredigezh, a vez kaset dezho evit an arc'hant-se. 300 ezel he deus bodet ar gevredigezh diouzhtu e Lunden ; krog eo bremañ da labourat e Birmingham.

An URDD SIARAD CYMRAEG, krouet un nebeut bloavezhioù zo gant ar Rev. Leonard Hugh, a ya war-raok atav : 5.000 ezel en deus bremañ. Degemeret e vez da izili ar re a ra le da zougen an arouez atav ha da gomz kembraeg hepken kenetrezo. Er c'hornioù saoznekaet e labour an Urdd Siarad dreist-holl.

An emsav evit ar PARLAMANT a ya war-raok brav-tre dreist-holl abaoe m' en deus da sekretour an Ao. Elwyn Roberts, ezel brudet eus ar Strollad Broadel. Bodadegoù a vez graet bep sizhun, kuzulioù lec'hiel a zo bet anvet ha krog e vezer da vat da zastum anvioù. War-dro 80 % eus an dud a sin ar c'houlennadeg. Ken eo peget ar spont e renerien al Labour Party, ha gourdrouzet eo bet ar gannaded sosialist a gomz e bodadegoù an emrenerezh da vezañ

taolet er-maez eus ar strollad. Taer o deus respontet, ha betek-hen n' o deus ket kredet renerien sosialist Lunden mont pelloc'h. Unan eus renerien uhelañ strollad al Labour e Kembre, Huw T. Edwards, en deus diskleriet nevez zo e chomfe feal d' e vro, m' en defe da zibab etre ar fealded da Gembre hag ar fealded d' e strollad. Evit ar wech kentañ en e istor eo en em ziskleir ar strollad sosialist a-enep d' an emrenerezh evit Kembre.

**STOURM AR BROIOU BIHAN.** — An Ao. hag an It. Trefor Beasley a zo bet degaset nevez zo dirak al lezvarn e Kembre : nac'h a reont paeañ o zailhoù keit ha na vint ket goulennet diganto e kembraeg. Ne fell ket da dud an tailhoù avat lakaat moulañ paperennoù kembraek. An It. Trefor Beasley a zo hec'h anv plac'h yaouank Eileen James : Deut eo meur a wech da Vreizh, da Gamp ar Vrezhonegerien, ha gouzout a ra brezhoneg. Hor gourc'hemennoù d' hor mignoned kalonek.

**SMALL NATIONS.** — Ur gelaouenn e saozneg a vo embannet hiviziken gant ar « Burev-Kelaoua evit ar Broadelezhioù-Suj Enropat ». Hec'h anv a zo « Small Nations ». An niverenn gentañ anezhi a zo enni, ouzhpenn ur pennad-digeriñ gant ar rener, studiadennoù diwar-benn Kernev-Veur, Groenland, ha keleier diwar-benn an darn vrasañ eus ar broadoù bihan. — Evit koumanantiñ kas talvoudegezh 5 chilling saoz (250 lur) da Informationbureau of Minorities, Vestre Boulevard, 40, KBENHAVN K. Danmark.

**EUROPEAN MINORITIES.** — Setu anv ul levrig-brudañ talvoudus embannet gant an Informationbureau. E saozneg eo skrivet, hag e kaver ennañ studiadennoù gant Povl Skadegard (European efforts in favour of Minorities) ; O. M. Olesen (National Rights) ; Per Thaulow (European Minorities). E pennad Thaulow e kaver notennoù talvoudus diwar-benn holl vroadelezhioù-suj Europa. Priz al levrig a zo ur chilling, pe talvoudegezh ur chilling (50 lur).

**DISKLERIADUR ESKIBIEN MADAGASKAR.** — « An Iliz he deus c'hoant bras gwelout an dud, hag ar bobloù ivez, o kaout ur vuhez aesoc'h hag o kemer muioc'h-mui a giriegezh — braster an den a zeu eus ma 'z eo dieub ha kiriek — hag ar frankiz politikel a zo unan eus an traoù a ra diazez pep kiriegezh. Bezañ hep frankiz politikel a zo, evit ur bobl, bezañ harzet war hent an emdroadur naturel, ha pobl ebet ne c'hell chom da viken evel-se. A-se ez anzav an Iliz, war un dro gant ar gwir naturel, he deus pep pobl frankiz d' en em ren hec'h-unan... Anzav a reomp 'tañ ez eo reizh kaout c'hoant da vezañ dieub ha stourm da sevel ar bobl betek an dieubidigezh. » Setu ar pezh a zo bet diskleriet e diwezh 1953 gant eskibien Madagaskar. Ar pezh a zo gwir e Madagaskar, daoust ha n' eo ket gwir e Breizh ?

**200 MICHEROUREZ GOULENNATAET E BRO SVEDEN (digant hor c'henskriver e Bro Sveden E. Gwilhou).** — Al laouenidigezh el labour a gont muioc'h evit ar plac'h dizimez eget evit an hini dimezet, ar re-mañ eo a c'hortoz gant ar muiañ a vall eur an diskrog. Setu ar pezh a zo bet kavet war-lerc'h un enklask bet savet diwar c'houlennoù graet ouzh 200 michourerez eus seizh labouradeg Kreisteiz Bro Sveden.

Talvoudegezh o micher evit an amzer da zont a zo ivez pouezu-

soc'h evit ar re zizimez, ar re-mañ eo a glemm an aliesañ dre ma ne vezont ket paeet trawalc'h.

An enklask en deus diskouezet ivez e oa war-dro tregont vloaz (27 da 33) ar mare arvarusañ ha diaesañ evito, dreist-holl evit ar re zizimez. Ar re mañ a zo muioc'h distabil evit pezh a sell ar vuhez pemdeziek dre vras. D' an oad-se eo pouezus evito kaout gwaz ha bugale, kaout darempredoù mat gant o c'henseurtezed, goude e krog da wanaat. D' an oad-se eo pouezus dimeziñ eta krouiñ un tiegezh. Goude e tre o menoz war-du an arboellañ ha pishoc'h-pishañ e teuont da vezañ gant an oad. Kregiñ a ra unan da intent emañ echu mare ar yaouankiz hag ez eo deut an amzer da zimeziñ ma soñjer hen ober un deiz bennak. Ar re ne zimezont ket a glask an aester, buhez aesoc'h, amzer vak, darempredoù dieub gant ar baotred. Ar stad arvarus-se a skuizh anezho d' ar mare-se ha dre ma teu o c'hoantoù da vezañ diaesoc'h da seveniñ e vezont dindan ur seurt « nevrose » dibaouez.

## ROLL EUS AR GERIOU TREGERIEK

implijet en danevell « an Den Meur » ha nebeut anavezet (1)

**Enebenn 1**

WAR VETE : war-hed.
A-GENVER DA : A-dal da.
KEVER : Kaver (Trede gour unan amzer-vremañ an doare-diskleriañ eus KAVOUT).

**Enebenn 2**

BARNAJIN KAOZIOU : teodata.
MAR DEUS (pe MAR GEUS) : Ma 'z eus.
ENEVIT : Anavit (Eil gour lies doare-diskleriañ ar verb ANAOUT ; amzer-vremañ).
SKOANARD : den bihan ha strizh.
FALLEGANIG : den dister ha frammet-fall.

**Enebenn 3**

SKLAER EVEL LAGAD AN NAER : (Tro-lavar).
TOG-KISTIN : Klorenn-gistin.
TAPOUT (bezañ) : Donet a-benn da (vezañ).
TROIDELLET : kelc'hiet.
MIK EVEL : dres evel.
N' EO KET LEDAN PLAS E LOA : n' eo ket ur sod.

**Enebenn 4**

KEN FALL BENNEGET : ken fall urzhiet. (Pennegiñ : lakaat en urzh).
YETROU : heuzoù (Unander : Yetrenn). Eus ar galleg : **guêtre.**
AC'HANE (e voe youc'het...) : Rak-se (e voe...).

**Enebenn 5**

OBER AL LORIG GANT U. B. : Tremen lost al leue dre e c'henoù.
EC'HWEDER : alc'hweder. (Ac'hane an anv-tiegezh AN EC'H-WEDER, e galleg L'HEVEDER).
AN NOROZIOU (pe AN NOROJOU) : an norioù. Liester, sellet evel direizh, eus **dor.** Keñveriañ gant al liester DOROZIOU ar c'hembraeg DRWS.

(1) Darn eus ar gerioù-mañ a zo bet moulet c'hoazh en ur roll gerioù tregeriek embannet e « Gwalarn » e-pad ar brezel. Darn all a zo er geriadurioù anavezet. Kalz a zo dianav er-maez eus Treger.

**Enebenn 6**
A-DRIBILH : A-istribilh.
D' AR C'HOULZ-MAN 'R BLOAZ : D' ar c'houlz mañ a'r (eus ar) bloaz.
Meur a lavarenn heñvel a zo e Treger. Da sk. : D' an eur mañ a'n noz.
E pevar c'hant lur emañ al lur a'n amanen, h.a.
DIAMONT (Taol-mouezh war ar silabenn ziwezhañ) : diwar ar reter. (Moarvat, diwar ar galleg : **de mont**).

**Enebenn 7**
A-SAV-TAOL : a-greiz-holl.

**Enebenn 8**
PEMP MUNUD DA C'HWEC'H EUR : 6 eur nemet 5. — Lavaret e vez ivez : pemp munud da vonet da 6 eur. (Troioù-lavar pemdeziek.)
BOS : Kordenn da stagañ ar vag ouzh ar c'hae.
ORGANELL (gg.) : lagadenn-houarn.

**Enebenn 9**
GOERO (pe GOURO) : goro.
DORNAN HENT : ober kalz a hent.

**Enebenn 10**
FRAONVAL E-MAEZ... : Strinkañ er-maez eus... ken na fraoñv.
GORJET : bodet stank.
A-HERVEZ : « sañset ».
FIRBIJ-HOLL : fiñv-holl.
UR FULENN WAR AR PLAEN : Tremen hep ober ur fulenn war ar plaen eo « chom hep ober tamm labour efedus ebet ».

**Enebenn 12**
BRANSKIDELLAT : brañsigellat.
DIFLAPAL : ober fiñvoù bras, difretañ.
PAILHOKAT (dour) : feukañ (dour).
GWALENN-GROG (taol-mouezh war LENN) (gg.) : Krog e beg ur walenn hir evit monet da vorgevnita.

**Enebenn 13**
EVEL AR POSUBL E... : Evel pa...
KIZENNAD : Kuchennad.

**Enebenn 14**
BAJANEG : genaoueg.

**Enebenn 15**
BEOGAL : blêjal.
MONET D' AR PAOLE : paoleat.
FAILHAN : semplañ.

**Enebenn 16**
DINAOUENN : lodenn war zinaou.
BADAOUINAN : badaouiñ.

**Enebenn 17**
GRAVIAN : Krapat gant un hent serzh.
CHAOGENTAN : Helebini.

**Enebenn 18**
DISTALAC'H : lid, lorc'h, digoroù.
PONT AR MEC'HI : al lodenn-zremm etre ar fri hag ar vuzell-grec'h (ger-bugel).

**Enebenn 19**

TRIBILHAL : bezañ e pign.
EN-ANAT : ez-anat.
AMBRANTOU : Divabrant (distaget : ambranchoù).
KOUZANTIN : asantiñ.
DOTUAN : bloñsañ.
MIROUT GREUNENN : mirout droug.

**Enebenn 20**

GAGOUILHAT : besteodiñ.

Ti-Moulerezh «AR SKREV» - Bali Bariz - AR BAOL
Diskleriet hervez lezenn : 2[1] trimiziad 1954 - Niverenn er voulerez : 10945
Ar merour : P. AR BIHAN

# "BARZHAZ"

**kant barzhoneg berr (1350-1953)**

**ul levr kaer 156 pajenn**

**gant ur golo gwenn ha limestr**

**war Alfa-Navarre : 400 lur**

**EVIT HO PUGALE**

**PEDER C'HONTADENN EUS**

# "AR MABINOGION"

*gant peder skeudenn*

*war baper boutin : 80 lur*

*war baper kaer : 100 lur*

# DEIZIADUR 1954

Skeudenn gant An Timeur

*20 lur ar pezh*

**Hepdale**

## COURS ÉLÉMENTAIRE

**gant Roparz Hemon**

***Embannadur nevez***

**Goulenn digant :**

P. BODENAN, 3, chemin des Potiers,
ERGUE-ARMEL, Quimper. - C.C.P. 212-23 Rennes

pe digant

Ronan HUON, 23, rue de la République, BREST.
C.C.P. 684-08 Rennes

30 % distaol pa brener 10 skouerenn

# AL LIAMM - TIR NA N-OG

Kelc'hgelaouenn daouviziek

Komanant - bloaz :

war baper boutin, 1000 lur

war baper kaer, 1500 lur

Komanant-skoazell: 2000 lur

---

Rener : **Ronan HUON**

**23, rue de la République**

**BREST**

Merour : **P. LE BIHAN**

**13, Route de Vaugirard**

**MEUDON (S.-& O.)**

**C. C. 5349-06 Paris**

E Breizh-Veur kas an arc'hant da :

**Miss Lili THOMAS**

**Ty'r Ysgol**

**Castellnewydd-Emlyn. Carms**

"IMPRIMERIE LA MOUETTE"
LA BAULE

Priz : 200 lur